

UNIVERSITÉ DE COPENHAGUE

**CAHIERS
DE
L'INSTITUT DU MOYEN-ÂGE GREC ET LATIN**

86

Centre for the Aristotelian Tradition

Saxo Institute

2017

Anonymus Vaticani 3061 and Anonymus Vaticani 2170

on Aristotle's *Parva Naturalia*

An Edition of Selected Questions

Sten Ebbesen

Introduction

1. The editorial project

This is one more instalment in a series of editions of question commentaries on Aristotle's *Parva naturalia* that I have been publishing in *CIMAGL* since 2014.¹ Together with an edition by Christina Thomsen Thörnqvist of Walter Burley's literal commentary on the books about sleep and dreams [*CIMAGL* 83 (2014) 379-515], these editions of previously unpublished texts constitute a contribution to the project *Representation and Reality*, which, thanks to a grant from *The Swedish National Bank's Tercentenary Foundation (Riksbankens Jubileumsfond)* and additional funding from the University of Gothenburg, Sweden, has been running from early 2013.

The two authors from whose question commentaries on the *Parva naturalia* extracts are published in this instalment are both anonymous. I have named them Anonymus Vaticani 3061 and Anonymus Vaticani 2170 after the manuscripts that contain their works. The questions selected for publication are primarily such as treat of memory and dreams,

---

¹ Simon of Faversham, *Quaest. Somn. Vig.* in *CIMAGL* 82 (2013) 90-145; Geoffrey of Aspill, *Quaest. Somn. Vig.* in *CIMAGL* 83 (2014) 257-341; James of Douai, *Quaest. Insomn. & Div. somn.* in *CIMAGL* 84 (2015) 22-92; Radulphus Brito, *Quaest. Mem., Insomn. & Div. somn.* in *CIMAGL* 85 (2016) 11-86, Anonymus Oriensis 33, *Quaest. Mem.* in *CIMAGL* 85 (2016) 128-161, Anonymus Parisini 16160, *Quaest. Mem.* in *CIMAGL* 85 (2016) 162-217.

but I have also included the two authors' very similar proems and a couple of the initial questions on *De sensu et sensato*.

2. The manuscripts

2.1 Ms V = Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 3061

This is a parchment codex from the early 14th c., mm. 285×210, written in several hands. A rather detailed description is found in Z. Kuksewicz, ed., "Aegidius Aurelianensis, Quaestiones super *De generatione et corruptione*", Bochumer Studien sur Philosophie 18, Grüner: Amsterdam 1993.

Contents:

1r-22v	Radulphus Brito, <i>Quaest. Arist. De anima</i> I-II
22v-45r	<i>Sophismata Vaticana</i> 3061 ¹
46r-62v	Radulphus Brito, <i>Quaest. Arist. de An.</i> III (ed. W. Fauser 1974, BGPTM NF 12, but without use of this ms)
63r-126v	Radulphus Brito, <i>Quaest. Arist. Ph.</i> I-VIII
129r-144v	<Aegidius Aurelianensis>, <i>Quaest. Arist. GC</i> (ed. Z. Kuksewicz 1993)
145r-157v	Anonymus Vaticani 3061, <i>Quaest. Arist. Parva naturalia</i>
145r-150r	<i>Quaest. Arist. Sens.</i>
150r-152v	<i>Quaest. Arist. Mem.</i>
152v-156	<i>Quaest. Arist. Somn. Vig.</i>
156r-157v	<i>Quaest. Arist. MA</i> ²

The edition below contains the proem to the questions on the *Parva naturalia*, the first three questions on *De sensu*, the questions on *De memoria* and a selection of the questions on *De somno et vigilia* (including *De insomniis* and *De divinatione per somnum*).

The complete list of questions on the *Parva naturalia* looks as follows:¹

¹ About these thirteen sophismata, which include three by Radulphus Brito as well as some by the less well-known masters Petrus de Colonia, Iohannes de Alliaco, Petrus de Bonguevilla and Gualterus de Alliaco, see S. Ebbesen & F. Goubier, *A Catalogue of 13th-century Sophismata*, Vrin: Paris 2010, vol. I, p. 40.

² For the questions on *De motu animalium*, see the description in P. De Leemans, 'Medieval Latin Commentaries on Aristotle's *De motu animalium*', *RTPM* 63 (2000) 272-360, at pp. 340-341.

<i>Quaestiones super librum De sensu et sensato</i>		
N°	V	Title
00	145rA	Prooemium
01	145vA	U. de operationibus animae possit esse scientia
02	145vB	U. de sensu et sensato sit scientia
03	145vB	U. ira <et memoria> insi<n>t omnibus animalibus
04	146rA	U. philosophus naturalis habeat considerare <sanitatem> et aegritudinem
05	146rB	U. tactus et gustus insint omnibus animalibus
06	146rB	U. inter omnes alios sensus visus magis faciat ad cognitionem intellectivam
07	146vA	U. surdus sit naturaliter mutus
08	146vB	U. si aliquis ponitur in nemore a principio suae nativitatis debeat loqui idioma determinatum
09	147rA	U. visus videat suum fulgorem
10	147rB	U. apparitio formae rei visibilis sit in oculo ipsum videre
11	147rB	U. videre fit extramittendo et non intus suscipiendo
12	147vA	U. organum visus sit aqueum uel aereum a dominio
13	147vB	U. organum olefactus sit igneum a dominio
14	148rA	U. organum tactus sit terreum a dominio
15	148rA	U. color sit extremitas
16	148rB	U. perspicuum sit de essentia coloris
17	148vA	U. lumen sit de essentia coloris
18	148vA	U. colores medii causentur ex commixtione colorum †corporum† sicut albi et nigri
19	149rA	U. humidum sit subiectum saporis
20	149rA	U. ignis agat secundum quod ignis vel secundum quod calidus
21	149rB	U. medii saporis generentur via commixtionis dulcis et amari
22	149vA	U. humidum sit subiectum odoris
23	149vB	U. aliquod mixtum(?) possit nutriri simplici elemento sicut igni vel aqua tantum
24	149vB	U. passiones visibiles dividantur in infinitum
25	150rB	U. lumen veniat prius ad medium quam ad virtutem visivam

<i>Quaestiones super librum De memoria et reminiscentia</i>		
01	150rB	U. ista scientia sit distincta a scientia libri De anima et a scientia libri De sensu et sensato
02	150vA	U. ista scientia sit una
03	150vA	U. de futuris contingentibus possit esse scientia vel utrum sit sperativa vel divinitiva
04	150vB	U. memoria sit ipsius praeteriti
05	151rA	U. memoria sit necessaria animalibus
06	151rA	U. memoria sit passio sensus vel intellectus

¹ The lists of questions on *Sens.*, *Mem.* and *Somn. Vig.* have previously been published in S. Ebbesen, C. Thomsen Thörnqvist & V. Decaix, 'Questions on *De sensu et sensato*, *De memoria* and *De somno et vigilia*. a Catalogue', *Bulletin de Philosophie Médiévale* 57 (2015) 59-115. The list of questions on *MA* is the work of Dr Iacopo Costa.

07	151rB	U. in memoria cadat oblivio
08	151rB	U. memoria et reminiscientia sit una virtus
09	151rB	U. reminiscientia sit passio corporalis
10	151vA	U. penitus novi et penitus senes sint immemores
11	151vB	U. phantasia, sensus communis, cognoscitiva in hominibus, aestimativa in brutis, et memoria sint virtutes distinctae
12	152rB	U. noster intellectus possit intelligere sine phantasmate
<i>Quaestiones super librum De somno et vigilia</i>		
I.01	152vA	U. somnus sit privatio vigiliae
I.02	152vB	U. somnus et vigilia sint passionibus animae aut totius compositi coniuncti
I.03	152vB	U. somnus insit omnibus animalibus
I.04	153rA	U. somnus praecedat vigiliam
I.05	153rB	U. illud sit uerum: "Cuius est potentia, eius actus"
I.06	153vA	U. somnus sit passio primi sensitivi
I.07	153vA	U. primum sensitivum sit in corde
I.08	153vB	U. somnus sit in plantis
I.09	154rA	U. simpliciter dormientes possint facere opera vigilantium
I.10	154rA	U. cor sit principium generationis sanguinis
I.11	154rb	U. somnus causetur ex evaporatione ascendente ad cerebrum
I.12	154rB	U. in pueris maior pars <nutrimenti> feratur sursum
I.13	154rB	U. differat pueros et nutrices bibere vinum
I.14	154vA	U. inter partes corporis cerebrum sit magis frigidum
II.1	154vA	U. somnium sit passio intellectus
II.2	154vB	U. in somno ligetur intellectus
II.3	154vB	U. species sensibiles remaneant in sensu in absentia sensibilium
II.4	155rA	U. excellens sensibile corrumpat sensum. <i>Not actually treated, for after the title of the question the text continues</i> Ista quaestio debet accipi in libro De anima quia hic habet locum et similiter hic, et ideo dimittatur propter brevitatem.
II.5	155rA	U. oculus mulieris menstruosae inficiat speculum
II.6	155rB	U. in somnis fiat deceptio
II.7	155vA	U. possibile sit futura per somnia divinare
II.8	155vA	U. somnia per quae fit divinatio de futuris proveniant a deo
II.9	155vB	U. aliquis sit naturaliter propheta
II.10	156rA	U. corpora caelestia possint aliquid imprimere in animabus nostris
<i>Quaestiones super De motibus animalium</i>		
01	156rA	U. de motibus animalium sit scientia
01*	156rA	U. animalia moventur ex se
01**		U. omne animal movetur motu locali <i>These two questions are not actually treated. A note says: "istae duae quaestiones habent locum supra 5 Physicorum et hic(!) acc(ipian)tur"</i>
02	156rA	U. in animali quod movetur ex se sit aliqua pars immobilis
03	156rB	U. animalia indigeant aliquo fixo et immobili
04	156rB	U. caelum indigeat aliquo immobili circa quod movetur
05	156rB	U. fixio caeli sit ex fixatione terrae vel econverso
06	156vA	U. motor caeli indigeat aliquo fixo immobili ad quod se apodiet
07	156vA	U. terra sit maioris virtutis in quiescendo quam motor in movendo

08	156vA	U. inanimata in motu habeant aliquid fixum
09	156vA	U. in alteratione animalis quae est a se ipso sit aliqua pars inalterabilis
10	156vB	U. primum intellectum sit primum motivum
11	156vB	U. appetitus moveat
12	156vB	U. appetibile et intelligibile sint principia motiva
13	157rA	U. operatio sit finis syllogismi practici
14	157rA	U. species sensibiles sint principium alterationis realis
15	157rA	U. species intelligibilis sit principium alterationis realis
16	157rB	U. anima naturaliter moveat per aliquid sibi inexistens ab aliquo et non <per acquisitionem> alicuius extrinseci
17	157rB	U. <virtus> motiva sit in corde
17*	157vA	U. spiritus sit principium motivum organice (<i>sic!</i>). Not found in ms, but mentioned with the remark "Haec quaestio deficit quia est ultima"

The quality of the text of the questions on the *Parva naturalia* is extraordinarily bad. To begin with, the scribe's spelling is –to put it mildly– unorthodox; thus he consistently writes *mondus* for *mundus* and *sumpnus* or *supnus* for *sompnus*. But, more importantly, there are plenty of *fene-strae*, i.e. blank spaces left by the scribe instead of a word or words that he could not read in his model, and the text is marred by any number of omissions and substitutions of one word for another. Add to this a most annoying use of extreme abbreviations. It is in accordance with normal scribal practice to use *ab^{le}* for both *absolute* and *abstracte* (the reader should be warned that on all occurrences of the two words I have had to make a choice between the two possible resolutions of the abbreviation). But it goes beyond standard practice when this particular scribe uses *cor^a* to represent *corrumpentia*.

Some errors clearly reflect a model that also used very heavy abbreviations. I strongly suspect that the model was a student's *reportatio*, in which extreme abbreviations had been used to make it possible for him to keep up with the teacher's speed of dictation. But the person who copied the reportation was scarcely the *reportator* himself, for then he should have been better at resolving the abbreviations, and would not, for instance, have read *interme^a* = *intermedia* as *inter me^{am}* = *inter memoriam* in *Quaest. Mem. qu. 7*. This would seem to indicate that the copyist was not another student who wanted the text for his own use, for who would bother to copy for himself a text of which he understood so little? On the other hand, the handwriting is so sloppy and ungainly that it is hard to believe that the copyist was a professional scribe. Thus, we may, after all, have to regard V as a student's copy of another student's classroom

notes, but then the copyist was probably producing the book for someone else than himself.

One baffling fact is not easy to account for on the assumption that the questions on the *Parva naturalia* in V are a reportation: in *Quaest. Somn. Vig.* II.7 two versions of the same paragraph are found one after the other. Did either the original *reportator* or the copyist consult another reportation of the same question?

2.2 Ms Va = Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 2170

This is a parchment ms from the late 13th or early 14th c., ff. 137, mm. 325×233, written in two columns by several scribes (the questions on *De sensu* seem to be due to just one, and he was probably working in France).

A thorough description of the ms is found in A. Maier: *Codices Vaticani Latini, codices 2118-2192*: 142-152, Vaticano 1961.

Contents:

1r-6r	Henricus de Alemannia, <i>Quaest. Arist. Iuv.</i>
6v-25v	Anon., <i>Quaest. Arist. De an.</i>
29r-48v	Anon., <i>Quaest. Arist. GC</i>
48v	Aegidius Romanus, <i>De gradibus formarum accidentalium</i> (mutil.)
51r-62v	Anon., <i>Quaest. Arist. De an.</i>
63r-114r	Anon., <i>Quaest. & notabilia in Arist. De an.</i>
117r-131r	Anonymus Vaticanus 2170, <i>Quaest. Arist. Sens.</i>
131r-132r	Petrus de Flandria, <i>Quaest. Arist. De morte et vita</i>
132r-134r	Petrus de Flandria, <i>Quaest. Arist. MA</i> ¹
135r	Anon., <i>Quaestio U. sit reperire ordinem praedicabilium in intentionibus</i> (mutil.)
135v-136v	Simon de Faverisham, <i>Sophisma Universale est intentio</i> (N° 1268 in Ebbesen & Goubier, <i>A Catalogue of 13th-century Sophismata</i> , Vrin. Paris 2010)
137r	Anon. <i>Comm. in librum de Plantis</i> (mutil.)

If the questions on *De morte et vita* and *De motu animalium* that follow those on *De sensu et sensato* owe their origin to the same university course, we have a name for Anonymus Vaticanus 2170: Petrus de Flandria.

¹ For the questions on *De motu animalium*, see the description in P. De Leemans, 'Medieval Latin Commentaries on Aristotle's *De motu animalium*', *RTPM* 63 (2000) 272-360, at pp. 331-332.

But, for one thing, the questions on *De sensu* may have a different author, and for another, even if we knew they were by Peter of Flanders, that would not really help us, as no further information about that master is available.

The edition below only contains the proem and the first three questions on *De sensu et sensato*. The complete list of questions looks as follows:¹

<i>Quaestiones super librum De sensu et sensato</i>		
N°	Va	Title
00	117rA	Sicut dicitur X Ethicorum inconueniens fiet si homo vitam propriam negligat et vitam alterius eligat
01	118rA	U. de istis operationibus, puta sentire, memoria et huiusmodi possit esse scientia
02	118rB	U. de istis sit distincta scientia a scientia de anima
03	118vA	U. ira et memoria sint in omnibus animalibus
04	119rA	U. ad naturalem pertineat considerare de sanitate et aegritudine
05	119vA	U. tactus et gustus sint in omnibus animalibus et sint in eis necessarii
06	119vB	De comparatione visus et auditus ad prudentiam, quis magis valet ad scientiam et per quam viam
07	120vA	U. surdus naturaliter sit mutus
08	121rA	U. oculus videat fulgorem suum et per quam viam
09	121vB	U. apparitio aut refractionis rei visibilis in visu sit videre
10	122rA	U. videre fit extramittendo an suscipiendo
11	122vB	U. organum visus sit aqueum aut aereum a dominio
12	123rB	U. organum olfactus sit igneum a dominio aut cuius naturae
13	123vA	U. organum tactus sit terrae a dominio
14	124rB	U. color sit extremitas alicuius corporis
15	124vB	U. perspicuum sit de essentia coloris
16	125rA	U. lumen sit de essentia coloris
17	125vB	U. medii colores generentur ex commixtione albi et nigri
18	126rB	U. humidum sit subiectum immediatum saporis aut siccum
19	126vB	U. ignis in quantum ignis agat, et similiter de terra et huiusmodi
20	127rB	U. ex commixtione dulcis saporis et amari generentur medii saporis
21	127vB	U. humidum vel siccum sunt subiectum et proprium passivum odoris
22	128rA	U. olfactus sit in animalibus respirantibus et non respirantibus
23	128rB	U. passionibus sensibilibus dividuntur in infinitum divisione continui
24	129rB	U. visibilia et lumen per quod videtur veniant ad visum successive aut in instanti
25	130rB	U. odor sive species odoris veniat ad olfactum in instanti sive successive

¹ The list also appears in S. Ebbesen, C. Thomsen Thörnqvist & V. Decaix, 'Questions on *De sensu et sensato*, *De memoria* and *De somno et vigilia*. a Catalogue', *Bulletin de Philosophie Médiévale* 57 (2015) 59-115, at pp. 76-77.

3. Date and Environment

A date close to 1300 and a Parisian origin seem indicated for both texts, which combine similarities between them with each exhibiting many similarities with Radulphus Brito's questions on the *Parva naturalia*. Brito's Aristotle commentaries can be securely dated to the period between ca. 1290 and 1305. Anonymus Vaticanus in qu. 1 on *De memoria* cites Thomas Aquinas as *Expositor*, which means that at the time of writing the latter's commentary on *De sensu* and *De memoria* had become the standard companion to Aristotle's work, and that is at least consistent with a date about 1300.

4. *Ratio edendi*

I have imposed my own classicising orthography, my own punctuation and my own paragraphing on the text without providing any information in the apparatus about the spellings used in **V** or **Va** except if they seemed interesting for one reason or another (typically because there might be doubts about how to resolve an abbreviation).

I have indicated the structure of the questions by numbering the *rationes principales* 1. (1.1, 1.2 ...) and 2. (2.1 ...) and the determination 3., while referring answers *ad rationes* to their proper *rationes principales* by writing *Ad 1.1*, *Ad 1.2* etc. All italicised words and numbers in the text are my additions.

In view of the miserable quality of the text in **V**, I have felt forced to introduce an unusually great number of conjectural emendations, not all of which can be considered certain. In spite of the many conjectures, and in spite of my having made lavish use of *obeli*, I have little doubt that there are still passages that ought to have been emended or obelized. However, for all its shortcomings, the edition of Anonymus Vaticanus 3061 does allow the reader to see the main lines of the author's argumentation.

With Anonymus Vaticanus 2170 the situation is more normal, and only a moderate amount of emendation has been needed.

The critical apparatus records all the edition's deviations from the manuscripts' wording in so far as they do not appear from the critical parentheses in the text.

All conjectural emendations are my own, unless otherwise indicated. A small part of Anonymus Vaticani 3061's proem has been edited by Theodor W. Köhler, in his *Homo animal nobilissimum*, Brill: Leiden–Boston 2014: p. 892, fn. 770. I have accepted several of his emendations.

5. *Gratiarum actio*

I thank Dr Iacopo Costa, Paris, for letting me use his index of V's questions on *De motu animalium*. Dr Silvia Donati of the Albertus Magnus Institut in Bonn has once more proved to be a trusty friend. As with the previous instalments of this series of editions, she read the text before publication, weeded out a number of minor slips, and suggested solutions to several unsolved problems. Conjectural emendations due to her are marked as such in the apparatus. Dr Heine Hansen, editor-in-chief of *CIMAGL*, kindly proof-read the text and eradicated some errors.

6. Editions referred to in the apparatus

Albertus Magnus:

- *Metaphysica. Libri quinque priores*, ed. B. Geyer, *Opera Omnia* ("ed. Coloniensis") XVI,1, Aschendorff: Münster i. W. 1960.
- For the commentaries on the *Parva Naturalia* I have used Alberti Magni, *Opera omnia* vol. 9, ed. A. Borgnet, Vivès: Paris 1890.

Alexander Aphrodisiensis, *In librum De sensu commentarium*, ed. P. Wendland, *Commentaria in Aristotelem Graeca* III.1, Berlin: Reimer 1901.

I quote William of Moerbeke's translation from a preliminary edition kindly put at my disposal by the *Aristoteles Latinus* project.

Algazel, *Metaphysics*, ed. J.T. Muckle, St. Michael's College: Toronto 1933.

Aristotle: *Loci Aristotelici* are identified with the standard references to Immanuel Bekker's *Aristoteles graece*, Berlin 1833. The single works are abbreviated as in Liddle-Scott-Jones, *A Greek-English Lexicon*, Oxford 1940. The same abbreviations are used for commentaries on his works.

- For the text of William of Moerbeke's translation of *De memoria et reminiscencia*, I have used the edition attached to Thomas Aquinas' commentary in the *Editio Leonina* vol. 45,2: 103ff.

- For *De insomniis* and *De divinatione per somnum* I have relied on the preliminary editions found in the electronic *Aristoteles Latinus*.

Anonymus, *Les Auctoritates Aristotelis*, ed. J. Hamesse, Philosophes Médiévaux XVII, Publications Universitaires: Louvain & Béatrice Nauwelaerts: Paris 1974.

Anonymus, *Liber de causis*. I have used the modified version of Pattin's edition found in: P. Magnard, O. Boulnois, B. Pinchard & J.-L. Solère, *La demeure de l'être*, Vrin: Paris 1990.

Avicenna Latinus:

- *Liber de anima seu Sextus de naturalibus I-II-III*, ed. S. C. van Riet, Peeters: Louvain & Brill, Leiden 1972.
- *Liber de anima seu Sextus de naturalibus IV-V*, ed. S. C. van Riet, Éditions orientalistes: Louvain & Brill: Leiden, 1968.

Averroes:

- For Averroes' commentary on *De anima* and his compendia of *De memoria* and the books on sleep and dreams I have used:
  - Averrois Cordubensis *Commentarium magnum in Aristotelis De anima libros*, rec. F. Stuart Crawford, Corpus Commentariorum Averrois in Aristotelem, Versiones Latinae VI,1, The Mediaeval Academy of America: Cambridge, Mass. 1953.
  - Averrois Cordubensis *Compendia librorum Aristotelis qui Parva Naturalia vocantur*, rec. Aemilia Ledyard Shields adiuvante Henrico Blumberg, Corpus Commentariorum Averrois in Aristotelem, Versiones Latinae VII, Mediaeval Academy of America: Cambridge, Mass. 1949.
- For other works of Averroes I have resorted to: *Aristotelis Opera cum Averrois commentariis*, Apud Iunctas: Venice 1562.

Petrus de Alvernia, *Quaestiones super librum De memoria*, in D. Bloch, 'Peter of Auvergne on Memory', *CIMAGL* 78 (2008) 51-110.

—, *Quaestiones super librum De sensu et sensato*, in vol. 2 of K. White, 'Two Studies Related to St. Thomas Aquinas' Commentary on Aristotle's *De sensu et sensato*. Together with an Edition of Peter of Auvergne's *Quaestiones super Parva naturalia*', Unpublished diss., University of Ottawa 1986.

Proclus, *Elementatio Theologica*, ed. H. Boese, Ancient and Medieval Philosophy, Series 1, V, Leuven University Press 1987.

Radulphus Brito, *Quaestiones super De memoria & De somno et vigilia*, in S. Ebbesen, 'Radulphus Brito on Memory and Dreams. An edition.', *CIMAGL* 85 (2016) 11-86.

Themistius, *In libros Aristotelis De anima paraphrasis*, ed. R. Heinze, Commentaria in Aristotelem Graeca V.3, Reimer: Berlin 1899.

Thomas Aquinas, *Sentencia libri De sensu et sensato, cuius secundus tractatus est De memoria et reminiscencia*, in *Opera omnia iussu Leonis XIII P.M. edita*, XLV.2, Commissio Leonina–Vrin: Roma–Paris 1985.

7. Sigla

V	<i>codex Bibliothecae Apostolicae Vaticanae, Vat. lat. 3061</i>
V^{corr}	<i>manus correctrix codicis V</i>
Va	<i>codex Bibliothecae Apostolicae Vaticanae, Vat. lat. 2170</i>
[131vB]	<i>hic incipit columna dextra folii 131 versi</i>
\album/	<i>album secundario (inter lineas vel in mg.) inseruit scriba</i>
[album]	<i>album delendum censeo</i>
[[album]]	<i>album deletum habet codex</i>
<album>	<i>album, quod numquam in codice vel codicibus fuit, addendum censeo</i>
†album ac†	<i>verba album ac aut per se corrupta esse aut aliquid excidisse puto</i>
2 voces	<i>fenestram duarum fere vocum capacem reliquit librarius</i>
7 litt.	<i>fenestram septem fere litterarum capacem reliquit librarius</i>
¶album¶	<i>album scripsi, fenestram praebet codex</i>
<***>	<i>lacunam latere censeo</i>
...	<i>paucae litterae quas legere nequivi</i>
[...]	<i>(in apparatu:) partem contextus praeterii</i>
(?)	<i>de lectione vocis praecedentis dubitare licet</i>
pond()lem	<i>vox ita compendiose scripta ut inter pond et lem aliquid omissum esse indicetur</i>
a.c.	<i>ante correcturam</i>
cf.	<i>confer, conferend-us/a/um etc.</i>
in mg.	<i>in margine</i>
iter.	<i>iteravit</i>

Anonymus Vaticani 3061

Quaestiones super Parva naturalia

1. Dilectus ex Quaestionibus super De sensu et sensato

Prooemium

V 145rA Sicut dicit Ptolemaeus in principio Almagesti,¹ inter homines ille est excellentior qui non curat in cuius manu sit mundus.² Et illud sic declaro: quoniam ille qui³ habet vitam magis abstractam et magis divinam est magis excellens inter homines; nunc autem ille qui non curat in cuius manu sit mundus vitam habet magis abstractam et magis divinam; ideo etc. Maior patet quoniam deus est optimum et perfectissimum, cum sit maxime divinum, ut patet immediate. Minor patet quoniam⁴ qui non curat in cuius manu sit mundus habet vitam abstractam, et ideo ille [[consist]] existit altior inter homines qui non curat in cuius manu sit mundus, et habet magis vitam abstractam, unde dicit Albertus in De somno <et> vigilia⁵ quod ille est altior inter homines secundum vitam

¹ *Ex praefatione ad Almagestum ex translatione Gerardi Cremonensis, prop. 23*: “Inter homines altior existit qui non curat in cuius manu sit mundus” (*Codd*: State library of Victoria. RARESF 091 P95A: 1rB; Paris, BnF, lat. 14738: 1v). *In editione a Petro Lichtenstein Venetiis 1515 impressa (Almagestum Cl. Ptolemei) f. 1r ita legitur*: “Inter homines altior existit mundo: qui non curat in cuius manu sit mundus”.

² mundus] mondu V, *et sic semper*.

³ qui] quod V.

⁴ quoniam qui] autem V.

⁵ Albertus Magnus, *Somn. Vig.* III.LXII, pp. 195b-196b: “Si autem studuerit virtuti, intellectivae maxime, et scientiis, et solitudini, et liberaverit animam a curis saeculi, et aliena non curiose investigaverit, sed potius se intra seipsum recluserit, et dederit operam scientiis aliis in quibus multum abstrahitur intellectus, tunc absque dubio de facili manifestabitur ei pulchritudo coelestis in omnibus his quae ab orbe fluunt ad regimen eorum quae generantur et corrumpuntur. Et hoc est quod dixit Ptolemaeus in Disciplina proverbiorum: «Excellentior in hominibus est, qui non curat in cuius manu sit mundus: excellens enim et altus inter homines est, qui tale fastigium intellectus et imaginationis per naturam est adeptus: et ille ad actus prophetiae deveniet, si curas abjicit, et circa mundana nihil prorsus cogitat gaudente, vel tristando, aut timendo,

speculativam qui nihil¹ penitus curat de rebus humanis sive mundanis, sicut vel amando² vel tristando³ et sic de aliis; et per hunc modum surrexit philosophia sive prophetia Socratis vel secundum Albertum vel secundum Apuleium.⁴ Apuleius dicit [quod] non esse mirum si Socrates esset apprime⁵ perfectus et maxime quia non curavit in cuius manu sit mundus. Unde Philosophus⁶ dicit quod iste homo est sicut deus inter homines. Et sic verum est quod ille est altior qui non curat etc. Item, hoc idem potest ex alio declarari: quia ille est excellentior inter homines cui⁷ omnia debent oboedire; omnia debent oboedire tali; ideo etc. Maior patet. Minor tangit Avicenna <in libro sexto> suorum Naturalium,⁸ unde dicit †cetium† homo est abstractus a saecularibus negotiis secundum vitam speculativam, quia omnia debent sibi oboedire ita quod ille ad voluntatem suam debet facere ventos et pluvias et grandines et consimilia; et talis⁹ potest infirmum sanare citius quam medicus, et hoc ponit fieri per fascinationes¹⁰ et imaginationes, unde Avicenna dicit quod ille homo est sicut deus in mundo, est vicarius dei inter angelos et homines quodammodo et deus quodammodo **4 litt. ** non est medicus perfecte inter an-

---

vel sperando: ille enim non curat in cuius manu sit mundus.» [...] Per hunc modum primo surrexit prophetiae Socrates in Academia: propter quod dicit Apuleius in libro de Deo Socratis: «Non mirum si Socrates vir apprime perfectus, et Apollinis quoque testimonio sapiens, hunc Deum suum cognovit et coluit, quem videlicet mente sic contemplatus est, omnino clausis sensibus. Propterea et ejus custos prope, ut ita dicam, par contubernio familiaris cuncta quae arcenda sunt, coercuit, et quae cavenda praecavit, et praemonenda praemonuit: sicubi tamen omissis sapientiae officiis, non consilio, sed praesagio indigebat, praesagium habuit, ut in dubitatione sapientis et claudicans ibi divinatione consisteret.»

¹ nihil *Albertus l.c.*] n(ullu)m V.

² amando] amande V; gaudendo *Albertus l.c.*

³ tristando *Albertus l.c.*] strictando V.

⁴ Apuleium. Apuleius] p(ri)ncip(ali) p(ro)lō V.

⁵ apprime perfectus *Albertus l.c.*] ip(ro)'ph^eus V.

⁶ Arist., *Pol.* III.13.1284a10-11.

⁷ cui] *spatium vacuum 3 fere litterarum capax add. V, sed nihil excidisse videtur*

⁸ Cf. Avicenna, *De an.* IV.IV, p.65: "Multotiens autem anima operatur in corpore alieno sicut in proprio, quemadmodum est opus oculi fascinantis et aestimationis operantis; immo cum anima fuerit constans, nobilis, similis principiis, oboediet ei materia quae est in mundo et patietur ex ea".

⁹ talis] pl' V.

¹⁰ fascinationes] fr̄is[[t]]inationes V. Cf. Avicenna, *l.c.*

gelos, nam impossibile est animam intellectivam esse non impassionatam. Talis autem debet esse ille qui debet philosophari, quare¹ non oportet² <curare> de³ mundialibus sive in cuius manu sit mundus, quia secundum Aristotelem libro De bona fortuna,⁴ sicut nos videmus quod homines caeci habent meliorem vitam quam videntes, ita illi qui non curant in cuius manu sit mundus magis possunt esse perfecti in philosophia et magis possunt vivere secundum vitam speculativam. Si⁵ autem curant in cuius manu sit mundus, tunc non possunt vivere secundum vitam speculativam. Et quantum ad hoc dicit Avicenna⁶ quod quanto philosophia remotior est †ab(ite nego(tiatio)nis† sive⁷ a negotiis⁸ tanto nobilior et perfectior. Et ideo antiqui philosophi volentes speculari abicierunt⁹ mundana, et saecularia¹⁰ sua proicierunt in mari scientes, et dicit Aristoteles <***>¹¹ Ethicorum¹² saecularia et abundantia talium sunt impedimenta¹³ vitae speculativae. Et sic patet quod excellentior est inter homines qui non curat¹⁴ de mundanis, et talis debet esse ille qui debet philosophari. Unde dicit Avicenna¹⁵ “bonus in foro pravus in studio”; qui enim curat de saecularibus parum potest studio vacare. Et ratio huius [quam] tangit Commentator libro De somno et vigilia,¹⁶ et sumit eam¹⁷ ab Avicenna 6. Naturalium:¹⁸ anima nostra, licet sit una subiecto [et]¹ tamen est plures

¹ quare] quae V; qui Köhler.

² oportet <curare>] curat Köhler.

³ de mundialibus Köhler] demon ta(li)bus V.

⁴ Nusquam talia dicit Aristoteles; cf. tamen EE VII.12.1248b1-3.

⁵ si Köhler] p(at)et V.

⁶ Locum non inveni.

⁷ sive] sic V; cum duobus verbis praecedentibus secluserit Köhler.

⁸ negotiis] nego(t)tiis V.

⁹ abicierunt] ambierunt V.

¹⁰ saecularia sua Köhler] speculativa suam V.

¹¹ lacunam statuit Köhler.

¹² Cf. Arist., EN X.9 (sed prave Aristotelem interpretatus est auctor).

¹³ impedimenta Köhler] impedita V.

¹⁴ curat Köhler] curant V.

¹⁵ Locus non inventus.

¹⁶ Averroes, Somn. Vig. 114-115.

¹⁷ eam Köhler] c(aus)a V.

¹⁸ Cf. Avicenna, de An. IV.II.

secundum virtutes, ipsa enim habet virtutem speculativam et practicam, et habet etiam virtutes naturales, sc. digestivas, secundum locum motivas, sensitivas, et ideo dum anima otatur² secundum aliquas virtutes vigorosior³ est quantum ad alias, sicut dum otatur secundum sensitivas melius se habet quantum ad digestivas. Et ideo dicit Aristoteles in De somno plus ****10 voces**** /145rB/ in somno virtutes sensitivae quiescunt et digestiva viget, et sic cum virtus practica ****3 litt.**** et sic⁴ quando homo vacat negotiis saecularibus virtus speculativa sive intellectus speculativus est minoris virtutis super⁵ se, virtute practica dominante super alias. Tunc Nestor⁶ succumbit Achilli. Et ideo dicit Commentator⁷ in De somno et vigilia quod homo videt in somno quod non posset videre in vigilia. Sic igitur patet quod qui vult philosophari non debet curare in cuius manu sit mundus.

Partes autem⁸ philosophiae sunt tres, ut patet 6 Metaphysicae,⁹ sc. naturalis, mathematica et divina. Et licet sint aliae multae scientiae, sicut sermocinales et practicae, non faciunt ad philosophandum, tamen illae tres sunt principales, illae vero non. Naturalis enim considerat ens mobile secundum quod mobile <***> distinguitur penes obiectum et modum definiendi, unde naturalis definit punctum et magnitudinem, definit¹⁰ enim sicut simum per nasum concavum concernendo¹¹ nasum †quod† per materiam; definitiones aut<em> physicae dantur¹² per materiam. Mathematica¹³ vero considerat¹⁴ abstracta a materia sensibili et motu, unde non

¹ et] *seclusit Köhler*.

² otatur] occiatur V; *item infra*.

³ vigorosior] igtiorosior V; laborosior Köhler.

⁴ sic Köhler] licet V.

⁵ super – super Köhler] propter – propter V.

⁶ Nestor] nctor *cum linea super* ctor V. *Laudatur* Gualterus de Castellione, *Alexandreis* I.221.

⁷ commentator] con(o) V. *Locus non inventus*.

⁸ autem] etiam V.

⁹ Arist., *Metaph.* VI.1.1026a18-19.

¹⁰ definit] differt V.

¹¹ concernendo nasum] conp(er)nasum V.

¹² dantur] d(icu)nt V.

¹³ mathematica] *fortasse mathematicus scribendum*.

¹⁴ considerat] consistunt V.

definit concernendo materiam¹ sensibilem, sunt enim mathematicae definitiones per formam (secundo Physicorum²). [et] Metaphysica³ aut^{<em>} considerat abstracta et ^{<a>} motu et a materia sensibili et intelligibili.

Aliis autem duobus modis omissis circa physicam nunc est intendendum.⁴ [est] Illa⁵ autem physica [[esse]] \ens/ mobile considerat. Illud mobile potest dupliciter considerari: uno modo simpliciter et absolute, alio modo contracte et determinate. Primo modo est subiectum in libro Physicorum, determinatum enim ^{<ibi>} est de ente mobili, ibi enim dictum est de principiis entis tam realibus quam cognitionis, et de hiis quae sequuntur ens mobile, sicut de loco et tempore et vacuo etc. Si autem consideratur ens mobile contracte, hoc est dupliciter: aut in quantum ens mobile est mobile ad locum et ubi, vel in quantum⁶ est mobile ad formam. Si primo modo consideratur, de tali ente determinatur in libro De caelo et mundo,⁷ ibi enim determinatur de toto universo et de partibus eius, cuius⁸ quaedam⁹ move^{<n>}tur motu¹⁰ circulari, quemadmodum corpora caelestia, quae move^{<n>}tur ab oriente in occidens †est quaedam co()o sicut mobile primum, sicut dicit Aristoteles, movetur motu recto.† Si considerat ens mobile quantum ad formam, hoc est dupliciter, ¶quia¹¹ vel¶ ens mobile ad formam simplicis vel mixti, et de primo est de mobili ad formam sicut de¹² generatione, augmentatione et alteratione. Si autem consideratur ens mobile quantum ad formam determinatum,¹³ aut determinatum ad formam mixti perfecti aut mixti imperfecti. Si primo modo, sic determinatur de ente mobili in tribus primis libris Meteorum, quos vo-

¹ materiam] motum V.

² Cf. Arist., *Ph.* II.7.198a16-17.

³ metaphysica] *fortasse* metaphysicus *scribendum*.

⁴ intendendum] *vel* intelligendum V.

⁵ illa] *vel* ita V.

⁶ quantum] de()m V, *ut videtur*.

⁷ caelo et mundo] se et m()a V.

⁸ cuius] quarum *malim*.

⁹ quaedam] quidam V.

¹⁰ motu] *vel* V.

¹¹ quia *vel*] *lacunam 2 fere litterarum capax reliquit* V.

¹² de generatione augmentatione] *fere* argñe agn^{ne} V.

¹³ determinatum – determinatum] dr()m – dr()m V.

cat¹ Aristoteles Metholagos, in quibus determinatur de ventis et pluviis et de grandine et de tonitruo, de glacie,² et de stella comata. Si autem consideratur ens mobile ad formam mixti perfecti, hoc potest esse dupliciter: aut consideratur ens mobile ad formam mixti perfecti animati aut inanimati; <si ad formam perfecti inanimati,> sic est liber <quartus> Meteorum, †qui³ dicitur esse Metheorologos,† sicut dicit Alexander Commentator:⁴ ibi determinatur de mixto perfecto inanimato,⁵ quia determinatur ibi de digestionibus etc. Si autem consideratur ens mobile ad formam mixti animati, sic potest esse tripliciter **5 voces** enim considerare operationes animae ex parte corporis, illo modo appli<c>and<o> illa ad illa> in quibus inveniuntur, sicut in animalibus⁶ et in plantis. [sic est] Si c<onsideran>tur operationes animae mixtae animati quae se tenent ex parte animae, sic determinatur de ipsis in libro De anima. Si autem considerantur operationes quae se tenent magis a parte corporis, si<c> considerantur in Parvis libris naturalibus, sicut in De somno et vigilia <et> in multis aliis. Si autem considerantur applicando illa ad illa in quibus inveni<un>tur, si<c> determinatur in libro De animalibus, et considerantur operationes a<nima>lium et passiones secundum quod in differentibus⁷ animalibus inveni<un>tur.

Et de Parvis libris nunc [dem] dicemus et de ipsis potentiis cognitivis.⁸

Secundum quod dicit Aristoteles in secundo De anima⁹ quattuor sunt operatione<s> sive potentiae animae intellectivae, sc. vegetativa[m], per

¹ vocat] vocas V.

² glacie] glacia V.

³ qui] quod V.

⁴ Fortasse Alexander Aphrodisiensis, *Mete.* 179.3-5: “Τὸ τέταρτον ἐπιγραφόμενον τῶν Ἀριστοτέλους Μετεωρολογικῶν ἔστι μὲν Ἀριστοτέλους, οὐ μὴν τῆς μετεωρολογικῆς πραγματείας· οὐ γὰρ ἐκείνης οἰκεῖα τὰ ἐν αὐτῷ λεγόμενα” *respicitur*. *G. de Moerbeke ita vertit (CLCAG IV.281)*: “Quartus inscriptus Aristotelis Meteorologico-rum est quidem Aristotelis, non tamen meteorologici negotii: non enim illius propria quae dicuntur in ipso.”

⁵ inanimato V^{a.c.}] animato V^{b.c.}, *ut videtur*.

⁶ animalibus] aliquibus V.

⁷ differentibus] differens *vel* differentiis V.

⁸ cognitivis] *vel* cognoscitivis V.

⁹ Arist., *de An.* II.3.414a31-32.

locum ¶motiva¶,¹ sensitiva et intellectiva, quarum² quidem intellectiva nullam habet organum corporeum, ut dicit Philosophus tertio De anima,³ et operationes animae intellectivae minime dependent a corpore⁴ †ci^o circa⁵† non causantur ex parte corporis, quia ex corpore non causantur; et ex hoc solo quod virtus imaginativa dependet ex corpore,⁶ et hoc est per accidens, ideo intellectiva dependet ex corpore, et hoc valde per accidens.

Unde si aliqui libri sint <***>, unus est Alberti, qui dicit<ur> De intellectu et intelligibili, alius est Alexandri, tertius est Alpharabii.⁷ Illi vero libri non sunt principales secundum se sed sunt annexi tertio De anima Philosophi. Aliae potentiae animae dependent a[[d]] corpore, et ideo bene sunt libri alii de operationibus animae quae sunt⁸ ex parte corporis †quibus consideratur†, et isti sunt Parvi libri naturales. Unde intelligendum est quod quidam sunt /145vA/ libri naturales qui considerant operationes corporis animati [aut inanimati] anima vegetativa vel sensitiva vel intellectiva. Cum⁹ consideratur de partibus corporis animati anima vegetativa, sic sunt 4 [pri] parvi libri naturales qui dicunt<ur>. Primus est<ur> liber De morte et vita, de respiratione et inspiratione, de iuventute et senectute. Mors enim et vita debentur omnibus animalibus, ut dicitur in libro De morte;¹⁰ inspiratione et respiratione conservant vitam ut dicitur ibidem;¹¹ iuventus et senectus sunt quidam modi vivendi sive quaedam differentiae vitae [sicut]. Secundus est De longitudine vitae et brevitate¹² vitae. Tertius est De sanitate et aegritudine, quem¹³ nondum habemus

¹ motiva] spat. vac. 5 fere litterarum capax V.

² quarum quidem intellectiva nullum habet organum corporerum] quae quaed(a)m intellectivam nullam habet organum comicum V.

³ Arist., de An. III.4.429a24-25; cf. Auctoritates Aristotelis 6.139: "Intellectus non habet organum in corpore, sed est ab omni organo corporali separatus".

⁴ corpore ci^o] cōtēci^o V.

⁵ circa] vel certa V.

⁶ corporeo] corfō V.

⁷ Alpharabii] Amphabii V.

⁸ sunt Donati] se V.

⁹ cum] lectio incerta.

¹⁰ Arist., Resp. 17.478b22-23.

¹¹ Cf. Arist., Resp. 11.476a16-22.

¹² brevitate] brevitatis V.

¹³ quem] quam V.

traditum¹ ab Aristotele. Quartus² est De nutrimento et nutribili, quem³ etiam non habemus, licet [enim] illum fecerit⁴ Aristoteles secundum quod habemus ex suis verbis alibi.⁵ [unus, sc. De causa motu<s>] Alii autem duo libri sunt in quibus consideratur de operibus corporis animati moti⁶ secundum locum, unus est sc. De causa motus animalium, ibi enim determinatur quomodo animal movetur et qualiter ex se ipso movetur. Alius est De processu animalium.

Alii sunt tres in quibus determinatur de operationibus animae sensitivae. Unus est liber De sensu, [et]⁷ in quo determinatur de operationibus sensus exterioris et obiecto eius et organis [eius] sensuum exteriorum <et> obiectorum eorundem, sicut de colore et sapore et sic de aliis. Alius est De memoria et reminiscentia,⁸ in quo determinatur de sensu interiori⁹ <nam determinatur ibi> de memoria et reminiscentia, quae sunt sensus interiores. Alius autem, sicut De somno et vigilia, in quo determinatur de aliis quae quodammodo sunt ligamentum ipsorum sensuum, quae etiam [[quid]] habent attributionem aliquo modo ad sensum. Et dicuntur omnes communi nomine Parvi libri naturales.

Item intelligendum est de ordine illorum ad librum De anima quoniam duplex est ordo, nam si debeant addisci post librum De anima, istius libri† talis est ordo, quoniam primo addiscentur illi tres libri [primo] De sensu et De memoria et De somno et vigilia; in istis determinatur de operationibus animae sensitivae. Deinde sequuntur alii duo libri, sc. liber De motu animalium et progressu, quia adhuc illae operationes de quibus determinatur in istis sunt magis ex parte materiae et sunt ultimi inter alios, quoniam illae operationes magis¹⁰ extendunt ad naturam primae materiae. Si tamen debeant ordinari [vel] secundum magis et minus com-

¹ traditum] *fortasse* translatum *scribendum*.

² quartus] quartum V.

³ quem] quam V.

⁴ fecerit] egerit V.

⁵ Arist., *Somn. Vig.* 3.456b5-6.

⁶ moti] iuncti V.

⁷ et] *secluserit* Donati.

⁸ reminiscentia] *fere* reruntur V.

⁹ interiori – interiores] exteriori – exteriores V.

¹⁰ magis] <se> *addere proposuit* Donati.

mune, magis debet fieri econverso, sic enim liber De causa motus animalium deberet praecedere librum De sensu et De memoria et De somno, quoniam operationes corporis animati sunt magis communes, cum in omni¹ corpore animato inveniuntur, sed inter libros naturales est primus liber Physicorum, ultimi² autem libri De animalibus,

<Aliis> omnibus omissis nunc intendemus de libro De sensu et sensato.

Et haec dicta a nobis ad praesens sufficiant.

Quaestio 1

Utrum de operationibus animae possit esse scientia

Circa hunc librum quaeritur, et quaeritur primo utrum de operationibus animae possit esse scientia.

1. Et videtur quod non.

1.1 Quia omnis scientia est universalium,³ cum sit habitus intellectualis, ut patet in Metaphysica et primo Physicorum;⁴ sed operationes animae sunt singulares et sensibiles, quoniam omnis operatio est circa singularia.

1.2 Item, scientia est <in>corruptibilis, ut dicitur primo Posteriorum;⁵ sed operationes animae sunt corruptibiles, sicut nutriri⁶ et consimilia; ideo etc.

2. In oppositum est Philosophus qui dat nobis scientiam de operationibus animae in Parvis libris naturalibus.

3. Ad hoc dicendum est quod de operationibus animae potest esse scientia. ****2 voces**** Primum patet: secundum Philosophum primo Posteriorum⁷ omnis scientia est unius subiecti partes eius considerans et

---

¹ omni] communi V.

² ultimi] ulterius V.

³ universalium] intellectum V.

⁴ Cf. Arist., *Metaph.* I.2.982a21sq., *Ph.* I.1.

⁵ Posteriorum] pocli()rum V. Cf. Arist., *APo.* I.33.88b30-32.

⁶ nutriri] nutrire V.

⁷ Posteriorum] poli(tic)orum V. Arist., *APo.* I.28.87a38-39.

causas et principia. De omni illo potest esse scientia quod¹ habet causas etc.; operationes animae sunt huiusmodi, causantur² enim <ex> corpore et anima et habent illas passiones, ut patet per processum Philosophi; ergo de hiis est scientia. Secundum declaratur, quia scientia naturalis est de mobilibus concernentibus materiam, ut patet 6 Metaphysicae;³ sed operationes sunt mobiles, unde sunt motus quidam †vel quod† ideo de operationibus animae est scientia naturalis.

Ad 1. Ad rationes.

Ad 1.1 Ad primam. Cum dicitur <***>, concedo maiorem; et ad minorem dico quod operationes animae sunt⁴ singulares [[et sens]], non tamen †**/ vox** sunt abstractae ab hac et ab illa non sunt singulares sed magis universales, et de operationibus animae [[non]] <***> est scientia, sed de illa particularis non est scientia.†

Ad 1.2 Ad aliam. Maiorem concedo; et ad minorem dico quod⁵ licet nutriri⁶ et augmentari secundum se et in universali si<n>t †incorruptibile nam et sicut corruptum in uno, non tamen corrumpitur in quo† corruptio enim unius est generatio alterius, ut dicitur secundo Metaphysicae et tertio Physicorum;⁷ ideo non valet ratio.

Et si dicatur quod de operationibus animae non est scientia quia sunt /145vB/ singulares, dico quod non sunt singulares in quantum sunt signativae et [[individuatae] abstractae, licet sint singulares in quantum sunt signatae et individuatae.

---

¹ quod] quia V.

² causantur] creantur V.

³ Cf. Arist., *Metaph.* VI.1.1026a12.

⁴ sunt] sicut V.

⁵ quod licet] *inv.* V.

⁶ nutriri] nutrire V.

⁷ Arist., *Metaph.* II.994b5-6 (cf. *Auctoritates Aristotelis* 1.45: "Generatio unius est corruptio alterius"); *Ph.* III.8.208a9-10.

Quaestio 2

Utrum de sensu et sensato sit scientia

Consequenter quaeritur utrum de sensu et sensato sit scientia.

1. Et videtur quod non.

1.1 Quoniam de illo non est scientia quod est dignius qualibet scientia; sed sensus est dignior omni intellectu secundum Aristotelem 8 Physicorum,¹ nam secundum ipsum dignius est credere sensui quam intellectui.

1.2 Item, de illo non est scientia quod non est obiectum sensus, quoniam sensus est ***2 voces*** ut secundo De anima; ideo etc.

1.3 Item, de illo non est scientia quod est principium in scientia, quia illud quod est principium scientiae debet praesupponi ante omnem scientiam; sed sensus [de] praesupponitur et est principium scientiae, quia deficiente sensu necessarium est scientiam deficere, ut dicitur primo Posteriorum,² et nihil est in intellectu quin prius fuit in sensu perceptum;³ ideo etc.

1.4 Item, arguitur quod ista non sit distincta <a scientia> de anima, quia unius rei unius est scientiae⁴ <considerare>, ut patet secundo [[Physicorum]] Posteriorum;⁵ sed †patet† in libro De anima, ubi determinatum est de sensu et sensato, et etiam in hoc libro; ideo etc.

2. Oppositum patet per Philosophum quantum ad utrumque.

3. Ad hoc est intelligendum quod de sensu et sensato potest esse scientia. Et ratio huius est quia de illo est scientia cuius sunt causae, principia et passionibus de illo determinabiles; sed sensus habet causas, [ideo etc.] quoniam sensus causatur a corpore et anima, ut patet secundo De anima; ideo⁶ etc.

---

¹ Cf. Arist., *Ph.* VIII.3.253a33-34.

² Posteriorum] pole(rum) V. Arist., *APo.* I.18.81a38-39.

³ perceptum] praetactum V.

⁴ scientiae] una littera + e V, ut videtur

⁵ Arist., *APo.* I.28.

⁶ ideo] h; (i.e. habet) V.

Ad secundam quaestionem est intelligendum quod sensus et sensatum possunt uno modo considerari, quia potest considerari in¹ quantum ipsius animae, et cuius animae, sit; secundo modo in quantum est ipsius corporis², et cuius est talis corporis, <sc.> organici; potest etiam [[sule]] sensibile <considerari> in quantum immutativum³ ipsius potentiae sensitivae existens in potentia tali quali [[me(dian)te sensato]] sensatum est in actu, et in quantum sensus reduci habet de potentia ad actum mediante sensato. Sensus et sensatum secundo modo possunt considerari considerando ipsa⁴ quantum ad eorum naturam, quis est unusquisque sensuum,⁵ quo loco organa eorum sint vel debent esse situata, et quid sit sapor et color et sic de aliis †si eorum sensibilia,† qui sunt modi mixtionum colorum.

Ad quaestionem ergo dico quod illa scientia est distincta a scientia libri De anima, quia in scientia de anima speculatur qui⁶ sensus immutantur a suis obiectis, et de sensibilibus et sensatis determinatur ibidem quomodo de potentia deducunt sensus ad actum sentiendi, et determinatur⁷ de sensu magis ut est ipsius animae et qualis naturae sensitivae. Hic etiam de sensu et sensato dictum est secundum <naturam>⁸ uniuscuiusque⁹ sensati ostendendo quid sit visus, quid auditus, et sic de aliis, et ideo illa scientia distinguitur¹⁰ a scientia de anima, et ibi determinatur de sensu et †etiam† ipsius corporis; ideo etc.

Ad 1. Ad rationes.

Ad 1.1 Cum dicitur “De illo non est scientia”, concedo. †ut sic† “dignius est credere sensui; ideo etc.”, dicendum quod dignius est credere sensui quam †magis sensibili(?) quam ratio et intellectus,† tamen est dignius credere [sensui] intellectui quantum¹¹ ad ipsum propter quid;¹ ideo etc.

¹ in quantum – in quantum – in quantum *Donati*] it^m – ite^m – ite^m V.

² corporis] sortis V.

³ immutativum] imuta^m V.

⁴ ipsa] ipsum V.

⁵ sensuum] sensuum V.

⁶ qui] an quomodo scribendum?

⁷ determinatur] determinetur V.

⁸ naturam coniecit *Donati*.

⁹ uniuscuiusque] eius **I vox** cuius V.

¹⁰ distinguitur] di()tur V.

¹¹ quantum] quam V.

Ad 1.2 Ad secundam. Concedo maiorem; et ad minorem dico quod licet sensatum sit obiectum² sensus, tamen sensatum sive sensibile abstractum non est obiectum sensus. Et³ cum arguitur: “†di()a† esse scientiam de sensato quod est abstractum ab hoc et ab illo etc.,” ad hoc potest dici quod <***>

Ad 1.3 <Ad aliud. Cum dicitur> “De illo non est scientia quod est principium scientiae”, verum est —ut sic. Vel dicendum est quod non scientia illa cuius est illud principium.

Ad 1.4 Ad aliud dicendum est quod illa scientia distincta est a scientia de anima, et hoc patet ex dictis. Et cum dicitur “Unius rei etc.,” dicendum est quod unius rei, verum est, uno modo consideratae est una scientia; si autem consideratur diversimode, sic unius rei possunt esse diversae scientiae. Et ad minorem dicendum quod licet sensus sit una res, tamen aliter et aliter ibi et hic consideratur. Unde, sicut dicit Alexander,⁴ in libro De anima determinatum est de anima et de operationibus intellectus quae se tenent ex parte animae, sed nunc dicendum est de illis quae se magis tenent ex parte corporis; et dicit quod de operationibus de quibus hic intendimus, <quae> sunt causatae ex corpore et anima, <in> scientia de anima determinata sunt pauca, sed supponenda⁵ sunt.

Quaestio 3

Utrum ira et memoria insint omnibus animalibus

Consequenter quaeritur utrum ira <et memoria> insi<n>t omnibus animalibus.

1. Et videtur quod sic.

---

¹ quid] quod V. *Sed vereor ne gravior corruptela subsit.*

² obiectum *Donati*] ab()m V.

³ et cum] tunc V.

⁴ Cf. Alexander Aphrodisiensis, *Sens.* 3-4, *praesertim* 4.18-19: “Ὅσα, φησὶν, ἡμῶν περὶ ψυχῆς εἴρηται, ταῦτα κείσθω ὡς ἀρχαὶ τῶν μελλόντων λέγεσθαι.”, *quod Guillelmus de Moerbeka ita vertit*: “Quecumque, inquit, nobis de anima dicta sunt, hec supponantur tamquam principia dicendorum.”

⁵ supponenda] sup()di V.

1.1 Quoniam dicit Philosophus secundo De anima,¹ appetitus et concupiscentia insunt omnibus animalibus; ergo et ira. Patet consequentia,² quoniam sunt ex opposito distincta, et contraria debent esse in eodem.

1.2 Item, sensus inest omnibus; ergo memoria. Antecedens patet secundo De anima,³ animal enim dicitur animal propter sensum. Consequens patet, quia memoria causa[n]tur a sensu, ut dicitur primo Metaphysicae.⁴

Et illa ratio probat quod memoria insit omnibus animalibus, sed prima probat quod ira insit omnibus animalibus.

2. Oppositum volunt Alexander, Albertus.⁵ Volunt enim quod memoria et ira insint omnibus animalibus perfectis tantum.

3. Ad quaestionem dico: ira inest omnibus animalibus, rationalibus et irrationalibus,⁶ et per consequens inest omnibus animalibus brutis perfectis etiam memoria. Et ratio huius est quia quandocumque⁷ quae sunt alicuius gradus superioris participant aliquid quod est proprium eorum quae sunt gradus perfectioris, per/146rA/fecta in gradu inferiori⁸ idem participant; sed homo in genere⁹ animalium tenet gradum superiorem, et animalia bruta gradum inferiorem; ipsa autem ira inest hominibus, et similiter memoria inest brutis animalibus perfectis. Maior patet per Auctorem De causis,¹⁰ quia aliter non fieret ordo in¹ universo sive inter entia, cum non

¹ Arist., *de An.* II.2.413b22-23 & II.3.414b1-6.

² consequentia] consequens V.

³ Arist., *de An.* II.2.413b2.

⁴ Arist., *Metaph.* I.1.980a28-b1.

⁵ Cf. Alexander Aphrodisiensis, in *Sens.* 5.26-27 & Albertus Magnus, *Sens.* I.1, p. 2a. *Uterque, cum dicat memoriam (Alexander etiam iram) non omnibus animalibus inesse, nullam tamen de animalibus perfectis mentionem facit.*

⁶ irrationalibus] mo(rtalibus) V.

⁷ quandocumque] quaelibetcumque V, ut videtur.

⁸ inferiori] superiori V.

⁹ genere] g(en)us V.

¹⁰ *Fortasse Liber de causis prop. 30. Fieri autem potest ut magister noster Auctorem De causis in locum Procli substituerit, nam apud Petrum de Alvernia, Quaest. Sens. 4 ita legimus: "Dicendum quod, secundum quod dicit Proclus, non quodcumque ordinis inferioris participat similitudinem eius quod est proprium ordinis superioris; sed solum illa quae sunt perfecta in ordine inferiori attingunt ad similitudinem eius quod est proprium ordinis superioris." Id quod K. White apte ad Procli Elementationis Theologiae propositiones 112 & 147 rettulit.*

procedat a[d] dissimilibus ad dissimilia <nisi> per medium simile. Minor patet, quia homines tendunt in aliquid arduum per appetitum vindictae; sed tendere in arduum per appetitum vindictae est proprium irae, ut dicit² <***> †in Metaphysica† homines autem habent³ memoriam quia praetectorum sensorum habent recordationem etc.

Item, natura est magis sollicita de animalibus perfectis et perfectioribus quam aliis, ut dicit Philosophus secundo Caeli et mundo⁴ quod natura maiorem curam ponit [et]⁵ circa [et] nobiliora quam circa vilia. Nunc autem in omnibus animalibus inest sensus, ut dicitur secundo De anima.⁶ Cum igitur natura sit magis sollicita de animalibus perfectis, aliquid debet eis tribuere quod non inest ceteris imperfectis, et hoc est ira et memoria; unde etiam brutis perfectis inest ira, quoniam aliquando interpugnant propter escam, aliquando etiam propter venerea, ut dicitur in Historia animalium;⁷ ipsis inest etiam memoria, unde⁸ secundum Albertum⁹ omnibus¹⁰ de loco ad locum progredientibus¹¹ natura[m] dedit memoriam ut determinate possi<n>t suum motum localem continuare et ad determinatos locos procedere. Ipsis etiam¹² <in>est memoria propter aliud, sc. ut caveant a suis corrumpentibus. Quare omnibus animalibus perfectis inest memoria et ira.

Ad I. Ad rationes.

Ad I.1 Ad primam. Concedo antecedens et nego consequens. Et cum dicitur quod contraria <***> eidem subiecto, dico quod licet appetitus et

¹ in] sed V.

² Cf. Arist., *de An.* I.1.403a30-31 *necnon* Themistius *ad locum* (*de An.* 7.33-34): “ὁ μὲν γὰρ λόγος τῆς ὀργῆς ὀρεξίς ἀντιλυπήσεως”, *quod* Guillelmus de Moerbeka in “ratio quidem enim irae est appetitus vindictae” *vertit*.

³ habent] *fere* hñt V.

⁴ Cf. Arist., *Cael.* II.8.290a29-35.

⁵ circa nobiliora *Donati*] et certam et nobiliorem V.

⁶ Arist., *de An.* II.2.413b2.

⁷ Arist., *HA* VI.18.571b15.

⁸ unde] *lectio incerta*.

⁹ *Locus non inventus*.

¹⁰ omnibus] rebus V.

¹¹ progredientibus] per gredientibus V.

¹² etiam] igitur V.

concupiscentia sint species appetitus sensitivi, tamen propter hoc ratio non concludit †secundo eti3† vult quod species con<t>entae sub aliquo genere non sunt aequaliter perfectae, et ideo concupiscentia inest omnibus animalibus, non tamen ira, cum ira sit perfectior quam memoria.

Ad 1.2 Ad secundam. Concedo antecedens et nego consequens. Et cum dicitur quod memoria causa[n]tur ex sensu, dico quod verum —non tamen sensus et memoria sunt idem, quia sensus est praesentium, memoria vero praeteritorum praeapprehensorum, ut patet secundo De memoria¹ et reminiscencia, et secundum Commentatorem,² aliter enim animalia non continuarent motum suum, et ista sunt animalia [[im]]perfecta. Sed in illis non est memoria in quibus solum est phantasia indeterminata, et ista sunt animalia imperfecta.

---

¹ memoria] anima V. Cf. Arist., *Mem.* 2.451a29-b3.

² Cf. Averroes, *Mem.* 48.

Quaestiones super librum De memoria et reminiscentia

Quaestio 1

Utrum ista scientia sit distincta a scientia libri De anima et a scientia libri De sensu et sensato

V 150rB Circa librum De memoria quaeritur utrum ista scientia sit distincta a scientia libri De anima et a scientia libri De sensu et sensato.

1. Et arguitur primo quod non.

1.1 Quia ad eandem scientiam pertinet determinare de subiecto et de propria passione, quia illa in *†p(e)ruiis†* se consequuntur; sed memoria et reminiscentia fundantur in anima tamquam in subiecto, cum eius si<n>t potentiae, ut dicit Philosophus in hoc libro et in De anima.¹

1.2 Item, de intellectu non est scientia distincta, ergo nec <de> memoria <et> reminiscentia; antecedens patet de se, quia inter omnes libros naturales quos Aristoteles fecit non invenit<ur> aliquis in quo determinatur de intellectu excepto libro De anima, sicut in tertio De anima. Consequentia probatur, quia magis conveni<un>t memoria et reminiscentia cum anima quam intellectus, quia memoria est in organo corporali sicut in subiecto, et est² anima etiam in corpore sicut in subiecto et sicut perfectio in suo perfectibili; intellectus autem non habet organum in corpore sed est immixtus et incorruptibilis, ut dicitur 2 et 3 De anima³ quod separatur ab aliis sicut a corruptibili.

2. Oppositum vult Philosophus, qui tradit nobis illam scientiam distinctam.

---

¹ Arist., *Mem.* 1.450a22-23; *in de An.* non inveni.

² est] in V.

³ Arist., *de An.* II.2.413b26-27; III.4.429a18; cf. *Auctoritates Aristotelis* 6.52: "Intellectus separatur ab aliis potentiis animae sicut perpetuum a corruptibili" & 6.139: "Intellectus non habet organum in corpore, sed est ab omni organo corporali separatus".

3. Ad hoc dicendum est quod illa scientia est distincta a scientia libri De anima. Et secundo dico quod est distincta a scientia libri De sensu et sensato.

Primum patet, quia <ad> distinctionem scientiarum non requiritur diversitas realis scibilium sed diversitas considerationis eiusdem scibilis; de illo ergo potest esse scientia distincta quod¹ habet diversos modos considerandi ipsum. Sic est autem de memoria et reminiscencia, quia illae potentiae possunt considerari per comparisonem ad animam, cuius sunt potentiae, et hoc modo determinatur de istis in libro De anima; alio modo possunt considerari per comparisonem ad organa corporea, in quibus sunt ut in subiecto, et hoc modo de istis est scientia distincta a scientia libri De anima, quia diversitas considerationis alicuius scibilis facit diversitatem² scientiarum, ut visum est.

De distinctione huius libri a scientia libri De sensu et sensato dicit [[cono]] Expositor³ quod non est distinctus, et hoc apparet, ut ipse dicit, quia in libris graecis non fit distinctio in librum istum et librum De sensu et sensato, et hoc est signum quia illae scientiae non debent distingu ab illo.

Tamen possumus respondere⁴ quod ille liber distinguitur a libro de Sensu et sensato quia in libro De sensu et sensato determinatur de sensibus exterioribus, et hic de quibusdam sensibus interioribus, et illud videtur sufficere ad distinctionem illorum librorum.

Ad 1. Tunc ad rationes:

Ad 1.1 Ad primam “Ad eandem scientiam /150vA/ pertinet determinare de subiecto et propria passione”: verum est ¶ut possunt esse scientiae diver-

---

¹ quod] quia V.

² diversitatem] adversitatem V.

³ Thomas Aquinas, *Expositio libri De sensu et sensato*, Prooemium II. 105-108 (ed. Leonina 45,2: p. 6): “in hoc libro, qui inscribitur De sensu et sensato, id est De sensitiuo et sensibili, sub quo etiam continetur tractatus De memoria et reminiscencia.” Item I c. I, ll. 4-9 (p.11): “Et primo determinat ea que pertinent ad sensum exteriorum; secundo determinat de quibusdam pertinentibus ad cognitionem sensitiui interioris, sc. de memoria et reminiscencia, ibi: *De memoria et reminiscencia* etc.; ille enim tractatus est pars istius libri secundum Grecos.”

⁴ respondere] *lectio incerta*.

sae etc. illa passio comparatur ad illud subiectum vel cum ad illud quod comparatur de illis.†

Ad probationem. Cum dicitur quod memoria et reminiscentia sunt potentiae animae et eius passiones: verum est, et ideo [et ideo] in quantum referuntur ad animam de eis non est consideratio distincta a libro De anima; sed in quantum potentiae referuntur ad organa corporea quorum sunt passiones, sic et de ipsis potest determinari in diversis scientiis, ut visum est in positione.

Ad 1.2 Ad secundam. Cum dicitur “De intellectu etc.”, concedo antecedens et nego consequens. Et ad probationem, cum dicitur quod <***> per eam magis probatur oppositum quam propositum, quia ex hoc quod intellectus non habet organum in corpore de ipso determinatur solum in libro De anima, \non/ ut <est> quaedam potentia; si autem intellectus habeat aliam considerationem, sic ad physicum non pertinet determinare sed magis ad metaphysicum.

Quaestio 2

Utrum ista scientia sit una

Consequenter quaeritur utrum ista scientia sit una.

1. Et arguitur quod non.

1.1 Quia diversorum diversae sunt scientiae; sed memoria et reminiscentia sunt duo diversa; ideo etc. Maior patet, quia Philosophus dicit in libro Posteriorum¹ quod scientia est una quae est unius generis subiecti. Minor patet, quia memoria magis pertinet ad animam <sensitivam>, reminiscentia ad intellectum, sicut vult Philosophus in hoc libro capitulo de reminiscentia,² et Commentator hoc idem vult primo capitulo sui tractatus De memoria et reminiscentia.³

---

¹ Arist., *APo.* I.28.87a38-40.

² Cf. Arist., *Mem.* 2.453a4-10.

³ Cf. Averroes, *Mem.* 48.

1.2 Item, de memoria et imaginatione non est una scientia (sive¹ de phantasia); ergo multo² fortius de memoria et reminiscentia non est una scientia. Antecedens patet, quia de memoria determinatur in hoc libro, de imaginatione sive phantasia in 2 De anima;³ illae autem scientiae sunt diversae, ut probatum fuit. Consequentia declaratur, quia maiorem convenientiam habet memoria cum imaginatione quam cum reminiscentia; et hoc patet⁴ ex duobus: Primo quia tam [per] memoria quam imaginatio videntur esse passionibus sensus, et directe habent exercere suas operationes circa obiecta ipsorum sensuum,⁵ reminiscentia autem magis videtur consequi intellectum, ut dictum est. Etiam propter aliud, quia memoria et imaginatio sive phantasia sunt virtutes conservativae, ita quod phantasia <con>servat species sensibilibus, memoria autem magis intentiones specierum sensatarum; reminiscentia autem virtus conservativa non est, sed solum est invest<igat>io intentionis perceptae, quae prius⁶ fuerat in intellectu, et ideo tanta convenientia non habet cum memoria sicut ipsa phantasia; ideo etc.

2. Oppositum vult Philosophus.⁷

3. Ad hoc dicendum est quod de memoria et reminiscentia est scientia una.

Ad cuius evidentiam sciendum est quod ad⁸ hoc quod de aliquibus sit scientia una non oportet illa[m] habere unitatem univocationis,⁹ sed sufficit quod in aliquo habeat unitatem¹⁰ analogiae sive proportionis;¹¹ sed memoria et reminiscentia habent istam unitatem, quia utraque virtus est passio aliquo¹² modo sensus, et licet haec passio conveniat memoriae

¹ sive] *lectio incerta* V.

² multo fortius] *ml()*eus *vel* *ml()*ens V.

³ Arist., *de An.* III.3.

⁴ patet] *p(otes)t* V.

⁵ sensuum *Donati*] non seu V.

⁶ prius fuerat] primo fuerit V; *cui fuerat minus placeat, fuit scribat.*

⁷ *Scilicet qui librum de memoria et reminiscentia scripserit.*

⁸ ad hoc quod] *iter.* V.

⁹ unitatem univocationis] veritatem uni(ta)tis V.

¹⁰ unitatem] veritatem *vel* virtutem V.

¹¹ proportionis] propo(sition)is V.

¹² aliquo] aliqua V.

et virtuti¹ rememorativae, tamen istarum virtutum distinctio accipitur penes diversam dispositionem suorum organ<or>um; organum autem memoriae dicitur esse siccum a dominio, quia <quod> siccum est [or] [[d...]] de² facili retinet; illud tamen quod³ retinet bene et diu conservat, et ideo cum memoria fundetur in organo sic disposito, memoria [autem] est virtus <con>servativa. Secundo etiam patet quod illi⁴ qui sunt memorabiliores videntur esse tardi ¶ unde quapropter s^ao ipsius organi memoriae non possunt de facili recipere⁵ nec intra(?) eis intelligere[†]. Verum tamen est quod illa quae possunt accipere bene et diu habent conservare; <***> et reminiscentia⁶ fundantur in organo humido a dominio, et ideo quia de natura humidi est de facili recipere et male conservare, hinc est \quod/ reminiscentia⁷ est magis virtus receptiva quam conservativa, et sic patet quod [aliqua] illarum aliqua recipi[a]t, aliqua conservat, non tamen totaliter,⁸ et ideo in hoc possunt habere unitatem⁹ proportionis et analogiae, et illa unitas sufficit ad unitatem illius scientiae.

Ex hoc etiam patet quod illi qui sunt reminiscibiliores sunt magis veloces et magis apti ad intelligendum et ad considerandum quam memorabiliores, et hoc provenit ex humiditate organi reminiscentiae, de cuius natura de facili est recipere, sicut dictum fuit. Contrarium huius accidit in aliis, et causa dicta est. Ideo etc.

Ad 1. Ad rationes.

Ad 1.1 Ad primam dicendum, cum dicitur quod diversorum diversae sunt scientiae, verum est – nisi habeant aliquem modum unitatis inter se **/

¹ virtuti rememorativae tamen] ex(iste)nti rei()ve {vel rei()ne vel rei()re} un(um/de) V.

² de facili retinet] de^{li} resp^{at} V.

³ quod] quia V.

⁴ isti – tardi] cf. Arist., *Mem.* 1.449b7-8 trl. Guillelmi: “memorabiliores quidem qui tardi”.

⁵ recipere] rep(er)^{re} V.

⁶ reminiscentia] omnia (ōia) V.

⁷ reminiscentia] memoria (me^a) V.

⁸ totaliter] causaliter (cāl) V.

⁹ unitatem proportionis] v'()tem propo()is V.

vox** alicuius quae sufficiat ad unitatem alicuius scientiae; memoria et reminiscentia habent illam unitatem sufficienter,¹ ut visum est.

Ad I.2 Ad aliam. Concedo antecedens et nego consequentiam. Et ad probationem, cum dicitur quod magis conveniunt [[ne]] memoria et phantasia quam reminiscentia et memoria: verum est –quantum ad ea quae tu [[dicis]] adducis, tamen memoria et reminiscentia magis in² alio conveniunt quoniam utraque est quaedam virtus per quam invest<igat>io fit³ cuiusdam intentionis deperditae, haec autem invest<igat>io non valet fieri per phantasia, quia in illa non recipiuntur intentiones specierum sensatarum,⁴ sed magis in ea species conservantur, et ideo de memoria et reminiscentia poterit esse scientia una non obstante quod dictum est; ideo etc.

Quaestio 3

Utrum de futuris contingentibus possit esse scientia vel utrum sit sperativa vel divinativa

Consequenter quaeritur utrum de futuris⁵ contingentibus possit esse scientia vel utrum sit sperativa vel divinativa, sicut dicitur in Littera.⁶

I. Et videtur quod non, quia omnis <scientia> habetur per causas proprias et determinatas, quia scire est rem per causam cognoscere, ut dicitur primo Posteriorum;⁷ sed futura contingentia⁸ non habent tales causas, quia in <futu>ris non est determinata veritas, immo possunt esse et non esse, sicut navale⁹ bellum erit cras vel¹⁰ non erit; ideo etc.

---

¹ sufficienter] *fortasse* sufficientem *scribendum*.

² in] cum V.

³ fit] sit V.

⁴ sensatarum] (sens)arum V.

⁵ futuris contingentibus] fi(tis) continentibus V.

⁶ Arist., *Mem.* 1.449b11-13.

⁷ Arist., *APo.* I.2.71b9-11.

⁸ contingentia non habent] non habent contingentia V.

⁹ navale bellum *etc.*] Cf. Arist., *Int.* 9.18b24sq., *Div.Somn.* 1.463b2.

¹⁰ vel] et V.

2. Oppositum vult Philosophus in Littera.¹

3. Ad hoc est dicendum quod triplicia sunt contingentia: quaedam enim quae [non] habent causas determinatas non potentes impediri, et talia eveniunt de necessitate, sicut solem² oriri cras et elevatio eius et depressio eius †in t()o d()t sic <h>ori(zon)te† et eclipsis lunae <et> solis, et de talibus est scientia sicut astrologia,³ quae considerat corpora caelestia et motus eorum.

Alia sunt futura quae proveniunt ab agente quod⁴ ut in pluribus effectum suum [quae] producit,⁵ ut in paucioribus tamen deficit, et talia sunt naturalia, sicut ut in pluribus accidit quod cum sperma positum fuerit in matrice⁶ generatur masculus vel femella cum quinque digitis, cum duobus oculis et capite; aliquando ita quod talis effectus non producitur vel propter debilitatem agentis vel materiae defectum vel propter abundantiam eius; et <de> tali<bu>s futuris est naturalis scientia, quae de eis tradit scientiam taliter quod quando<cum>que agens fuerit approximatum passo, ita quod agens habeat debitam virtutem agendi et passum patiendi et agent⁷ oboediendi, nec habeat virtutem ipsi agenti resistendi, tunc agens naturale de necessitate producit [[monstra in natura]] [possunt accidere] effectum quem natum est producere; si autem aliter accidat, monstra⁸ in natura poteru<n>t accidere, puta vel propter⁹ eius defectum materiae vel eius [si] materiae¹⁰ abundantiam vel propter concursum contrarii agentis.

Alia sunt futura quae subiacent motui corporum supercaelestium et accidunt in istis inferioribus ex concursu eorum, sicut est ubertas¹¹ vel fertilitas †bonorum vel fru()tas† terrae nascentibus, et si illa futura ad suas

¹ Arist., *Mem.* 1.449b11-13.

² solem oriri] solet ariri. V.

³ astrologia] vel astronomia V. *Eadem ambiguitas infra.*

⁴ quod] qui V.

⁵ producit] producant V.

⁶ matrice] meretrice V.

⁷ agendi] agendi V.

⁸ monstra] fere mest^a V.

⁹ propter] esse (e^e) V.

¹⁰ materiae] materia V, ut videtur.

¹¹ ubertas] ubertus V.

causas referuntur et de illis potest esse scientia, et etiam una pars astrologiae, quae vocatur¹ iudicialis, †et similiter intellectus per scientiam divisam potest s(i) quod talium futurarum potest s(i)† scientia quae vocatur iudicialis scientia, quae considerat concursus planetarum et constellationum.

Alia autem sunt futura quae nec habent causam determinatam nec secundum se sunt necessaria, sed indifferenter respiciunt utramque partem contradictionis, et de talibus non est scientia, sicut ostendit ratio ad oppositum.² De illis tamen futuris, licet non sint per se necessaria, cum <in> comparatione ad suam causam sint necessaria, est scientia sicut scientia de pluvia, et licet secundum se non sit necessaria nec etiam grando, illa tamen in comparatione ad [[scientiam]] suam causam sunt necessaria, quia cum illa posita de necessitate ponuntur et illa, sicut quando vapores erunt elevati³ †m^o† et fuerint in imbre<m> conversi et propter †neq()rem impressiones⁴ et propter frigidum⁵ circumstans aut† nubes fueri[n]t in imbrem conversa, oportet de necessitate quod sit pluvia, quia tunc ponimus causam in tali dispositione in qua nata[m] est producere suum effectum. Similiter posset induci in multis aliis. Sic igitur patet quomodo de futuris contingentibus potest esse scientia et quomodo non etc.

Quaestio 4

Utrum memoria sit ipsius praeteriti

Consequenter quaeritur utrum memoria⁶ sit ipsius praeteriti.

*1. Et videtur quod non.*⁷

1.1 Quia obiectum alicuius virtutis cum actu movet ipsam virtutem non est <s>ibi abs[c]ens, immo praesens, sicut est notum de se; sed praeteri-

¹ vocatur iudicialis] v(idetu)r indi()lis V, eodem modo paullo infra.

² oppositum] appositum V.

³ elevati *Donati*] fere ele^{ct} vel ele^a V.

⁴ impressiones] ingressiones vel ingrossiones V.

⁵ frigidum] *lectio incerta* (f^m) V.

⁶ memoria] me(di)ū V.

⁷ non] sic V.

tum semper est absens, cum¹ aliter non esset praeteritum; †et² unde^{do} quod esset praesens multi contraria†; ideo etc.

1.2 Item, <ad> memoriam esse praeteriti sequitur quod unus homo non posset sui ipsius memorari,³ sed consequens est falsum, ergo et antecedens [sedens]. Falsitas consequentis apparet ad sensum, videmus enim quod unus homo memoratur de se ipso sicut †**4 litt.** sum meus† quod fuit in aliquo loco determinato cum aliquibus sociis cum quibus fuerit †inedialis etiam† cum quibus habuit iram et contentione<m>. Consequentia patet, quia aliquis homo est sibi praesens; et ideo si memoria esset praeteriti, numquam idem de se ipso memoraretur;⁴ ideo etc.

2. Oppositum <vult> Philosophus.⁵

3. Ad hoc dicendum quod memoria est praeteriti. Cuius ratio est quia aut est praesentis aut praeteriti aut futuri; non praesentis<s>, quia ipsius sunt sensus exteriores; nec etiam futuri, quia illius potest esse opinio; relinquitur ergo quod memoria sit ipsius praeteriti, et propter hoc dicit Philosophus in Littera⁶ quod cum aliquis videt hoc album et[iam] praesentialiter etiam considerat tunc aliquis per intellectum,⁷ non dicit se memorari, sed magis dicit <se> sentire hoc et non memorari,⁸ cum autem aliquis audivit⁹ prius et vidit aut intellexit, <tunc dicit se memorari>. Et propter hoc subdit¹⁰ quod omnis memoria post tempus fit,¹¹ quod sic intelligendum quod ipsum memorabile¹² **4 voces** habet esse in memoria, et tunc ad actum memoriae reducitur;¹³ ideo etc.

¹ cum] *lectio incerta* V.

² et – contraria] tenendo quod esset praesens <sequerentur> multa inconvenientia *vel sim. auctorem voluisse conicio*.

³ memorari] memo()ni V.

⁴ memoraretur] me' V.

⁵ Arist., *Mem.* 1.449b15.

⁶ Arist., *Mem.* 1.449b15-23.

⁷ intellectum] intentum V.

⁸ memorari] intelligere V.

⁹ audivit – intellexit] aud(i)t p(raese)ns et vid(i)t aut intellig(i)t V.

¹⁰ Arist., *Mem.* 1.449b28, *trl. Guillelmi*: “unde cum tempore memoria omnis”.

¹¹ fit] *potius* sit V.

¹² memorabile] mo()le V.

¹³ reducitur] ued()r V.

Ad 1. Tunc ad rationes.

Ad 1.1 Ad primam. Cum dicitur quod obiectum alicuius virtutis oportet esse praesens, verum est —ut est obiectum illius; modo sciendum est quod res ipsa non quocumque modo est obiectum memoriae, sed magis secundum quod prius fuit apprehensa per aliquam /151rA/ virtutem, et tunc memoria ipsam percipi[un]t ab aliqua virtute prius apprehensa<m> fuisse, et illo modo est praesens memoriae, praeteritum autem est secundum se quantum ad apprehensionem¹ alterius <virtutis>. Quod sibi unum et idem sit absens sive praeteritum et praesens respectu diversorum non est inconveniens.

Ad 1.2 Ad secundum dico quod licet [quod] idem sit praesens sibi ipsi rememoratum² in praeterito potest facere aliquid quod tunc fuit apprehensum per sensum vel per intellectum, et tunc illi<us> facti potest consequenti³ tempore memorari, et illud factum est sicut absens quantum ad virtutem per quam primo cognitum fuit, non tamen est absens ipsi memoriae sed est sibi praesens; ideo non valet.

Quaestio 5

Utrum memoria sit necessaria animalibus

Consequenter quaeritur utrum memoria sit necessaria animalibus.

1. Arguitur quod non, quia tunc competeret omnibus animalibus; sed hoc est falsum; ideo etc. Quod sequitur probatio, quia quod est necessarium alicui competit cuilibet contento sub eo, et quia animal de necessitate inest homini, ideo animal competit omnibus suppositis hominis. Si igitur memoria necessaria es<se>t <animalibus>, omnibus [et] animalibus competeret; falsitas consequentis apparet, quia Albertus vult prooemio *Metaphysicae*⁴ quod sunt quaedam animalia memoria carentia, sicut sunt

---

¹ apprehensionem] apper(nem) V.

² rememoratum] re(a) tū V.

³ consequenti] an cum sequenti scribendum?

⁴ Albertus Magnus, *Metaph.* I.1.6, pp. 8b.79-9a.2: “*Sed quibusdam animalium ex sensu secundum actum facto memoria non est facta [...] sicut apparet in muscarum generibus, quae abiectae flabello statim se ingerunt laesionis immemores*”.

muscae: cuius¹ signum est quia si ab aliquo loco² †virtuoso† eiciuntur³ [qua] prioris laesionis⁴ oblita⁵ statim ad locum praedictum redeunt. Et hoc est signum quod⁵ talia animalia memoria carent, et per hoc probatur quod memoria non insit animalibus omnibus.

2. Sed probatio quod memoria insit omnibus animalibus, quia quibuscumque inest subiectum, eis inest propria passio, quia illa intranee se consequuntur, sicut homo et risibile; sed memoria est passio sensus communis in omnibus animalibus reperta, ut Philosophus vult 2 De anima et aliis locis.⁶

3. Oppositum omnium illorum: Philosophus⁷ vult quod memoria solum reperitur in animalibus habentibus sensum temporis; omnia autem animalia talem sensum non habent, sed solum animalia perfecta. Hoc etiam probat ratio adducta de muscis, et hoc potest declarari ex alio, quia memoria data⁸ est animalibus ut in absentia⁹ sensibilibus ipsorum sub ratione imaginis remaneant in memoria, et per hoc proficua prosequantur¹⁰ et corrumpentia eorum naturam ab eis [de]evitent †tale†; quod solum necesse¹¹ est animalibus perfectis quae¹² moventur de loco ad locum, et ideo, cum non omnia animalia moventur de loco ad locum, immo quae<dam>¹³ eorum per totam vitam suam sunt affixa terrae, ergo memoria non inest omnibus animalibus.

Secundo probatur quod necesse¹⁴ <est> quod memoria insit omnibus animalibus mobilibus motu¹ progressi<v>o, quia si non recipere<n>t sive

---

¹ cuius] quo V.

² loco virtuoso] lo^{co} virtuoso V; *forsitan loco viscoso scribendum sit.*

³ eiciuntur] eicientur V.

⁴ laesionis oblita⁵] laesiones loci V.

⁵ quod] quia V.

⁶ Arist., *Sens.* 1.436a8-12. *In De anima non inveni.*

⁷ Arist., *Mem.* 1.449b28-19.

⁸ data] cuta *vel sim.* V.

⁹ absentia] obse()ū V.

¹⁰ prosequantur] prose()tur V.

¹¹ necesse] nc^e V.

¹² quae] qui V.

¹³ quaedam] qui V.

¹⁴ necesse] nc^o V.

retinere<n>t species sensibilibus in absentia eorum, quod fit per memoriam, tunc ad aliquid distans eis delectabile et profi[[i]]cium non moverentur,² etiam a locis ***3 voces*** et corrumpentibus eorum naturam non fugerent, cuius tamen oppositum communiter³ videmus ad sensum de animalibus perfectis, si aliquod animal in aliquo loco satis invenit ad comedendum postquam ab alio recesserit, †si nec proprie dimittatur ad locum praeteritum† et hoc non esset nisi [esset] species sensibilis in absentia eiusdem remaneret; et illud fit per memoriam. Et hoc sufficit de positione.

Ad Ad rationes.

Ad 1. Prima sophistica est, quia concedo quod memoria inest omnibus animalibus quibus inest de necessitate; <sed de necessitate> inest animalibus perfectis, et non imperfectis, sicut arguit instantia.

Ad 2. Ad aliud dicendum est quod memoria pro tanto dicitur passio sensus communis quia illas species quas recepit sensus communis conservat[ur]; proprie tamen non est passio eius, et ideo non oportet quod in quibuscumque reperiatur sensus communis quod in eis inveniatur memoria; ideo etc.

Quaestio 6

Utrum memoria sit potentia sensus vel intellectus

Consequenter quaeritur utrum memoria sit potentia⁴ sensus vel intellectus.

1. Arguitur quod intellectus.

1.1 Quia per memoriam nihil aliud intelligimus nisi quandam virtutem in qua recipiuntur species sensatae et etiam intentiones specierum sens<at>arum; sed omnia illa possunt recipi in intellectu possibili per virtu-

---

¹ motu] mo^{ta} V.

² moverentur] mo()tur V.

³ communiter] fort. exp. V.

⁴ potentia] potentiae V.

tem intellectus agentis iudicantis¹ supra species sensatas et intentiones earum et faciendo eas species intelligibiles;² ideo etc.

1.2 Item, ad illam virtutem pertinet memoria quae potest inflecti supra se et supra [et supra] suum actum, quia memoria [[facit]] supra se ¶me(morabi)le reflectit cum actu se cogitat,³† ut dicit Philosophus in Littera;⁴ sed intellectus, eo quod est immaterialis et immixtus organo corporeo, supra se et supra suum actum potest reflecti, ut dicitur 2° De anima;⁵ quia sensus materialis et mixtus organo corporeo talem reflectionem habere non potest.

1.3 Item, ad illam virtutem pertinet memoria ad quam pertinet cognoscere praeteritum tempus et facta in eo, quia memoria est praeteriti, ut dictum est prius; sed intellectus illud potest facere, quia dicitur 3 De anima⁶ quod⁷ sicut intellectus aliqua componit vel dividit de praesenti vel de futuro, ita etiam facit de praeterito.

2. Oppositum⁸ dicit Philosophus,⁹ quod memoria est passio sensus communis.

3. Ad hoc est dicendum quod memoria proprie sumpta pertinet ad sensum, large tamen sumpta pertinet ad intellectum.

Sed ratio huius est quia illa virtus quae percipit suum obiectum sub determinatis differentiis temporis pertinet ad sensum communem, quia sensus semper percipit suum obiectum sub determinatis condicionibus¹⁰ materiae, quae¹¹ sunt hic /151rB/ et nunc, intellectus autem ab istis condicionibus¹² abstrahit et suum obiectum abstracte¹ percipit; sed memoria memo-

---

¹ iudicantis] indicantis V.

² intelligibiles] intlle₃ V.

³ cogitat] vel cognoscit {cog^t} V.

⁴ Cf. Arist., *Mem.* 1.449b22-23.

⁵ Arist., *de An.* III.4.430a2-4.

⁶ Cf. Arist., *de An.* III.6.430a31-b1.

⁷ quod] quia V.

⁸ oppositum] Opp (*cum linea supra pp*) .n. V.

⁹ Arist., *Mem.* 1.450a14-15.

¹⁰ condicionibus] con(tr)a()bus V.

¹¹ quae] qui

¹² condicionibus] con(tr)adbus V.

memorabile percipit sub hac condicione² “ut in praeterito sub aliquo sensu accidit”; ideo etc.

Secundum patet, quia in illo habet esse memoria largo modo quod aliquid actu cognoscit et percipit illud in praeterito percepisse, quia memoria large sumpta est alicuius quod prius fuit apprehensum per intellectum sive per sensum; sed intellectus aliquid potest intelligere abstracte³ sive percipere sine aliqua condicione⁴ materiae †quod habeat⁵ in habitum;† ideo etc.

Ad 1.1-2 Tunc ad rationes dicendum est quod procedunt viis suis, quia †licet intellectus alio modo percipiat quam illa quae percipiuntur a memoria et a sensu et non cognoscuntur ab intellectu,† quia a sensu et a memoria cognoscuntur sub aliquibus condicionibus⁶ materiae et aliqua differentia [[ab()te]] temporis [a(?)] praesentis vel praeteriti, intellectus autem suum obiectum intelligit et cognoscit abstracte⁷ sine condicionibus⁸ materiae et sine determinata differentia temporis, quia abstrahit a qualibet differentia temporis in suo actu intelligendi. Et in hoc solvuntur primae duae rationes.

Ad 1.3 Ad tertium dicendum quod tempus praeteritum potest dupliciter considerari: uno modo absolute et secundum se et quantum ad suam essentiam; alio modo potest considerari ut praeteritum est sub illa ratione. Dico quod primo modo praeteritum ab intellectu cognoscitur; secundo modo cognoscitur a memoria, et hoc non est inconueniens; ideo etc.

---

¹ abstracte percipit] ab()te percepit V.

² condicione] con(tr)ad()ne V.

³ abstracte] ab()te V.

⁴ condicione materiae] con(tr)ad()ne me()e V.

⁵ habeat in habitum] he()at ī hītū V.

⁶ condicionibus materiae] con(tr)adbus me() V.

⁷ abstracte] ab()te V.

⁸ condicionibus materiae] con(tr)adbus me()e V.

Quaestio 7

Utrum in memoria cadat oblivio

Consequenter quaeritur utrum in memoria cadat oblivio.

1. Arguitur quod sic.

1.1 Quia vult Avicenna¹ quod memoria sit conservatio² memorabilis redacti ad actum memoriae <intercisa>; sed hoc non habet fieri sine oblivione.

1.2 Item, ubi est memoria, est post interpositionem³ temporis, quia [quia] memoria est aliquorum⁴ prius apprehensorum; sed tempus⁵ non est medium⁶ nisi cadat oblivio intermedia.

2. Oppositum dicit hic Albertus,⁷ quod ad memoriam proprie sumptam non requiritur oblivio.

3. Dicendum quod ad memoriam prout distinguitur contra reminiscen-
tiam <non> requiritur oblivio, quoniam memoria est conservatio imagi-
nis⁸ rei sensibilis ita quod ipsa species est prius apprehensa, et ideo cum
in memoria habeatur species rei sensibilis salvatur et conservatur cotidie;
ergo apparet quod ad memoriam non requiritur oblivio, quia ubi requiri-
tur⁹ [[ne(a)]] oblivio non requiritur species; sed conservatur species prae-

---

¹ *Falso, ut videtur, hoc Avicennae ascribitur, cum potius originem ducat ex versione Parisina Averrois Mem. 59: "memoria proprie dicta est continua conservacio intencionis forme ymaginabilis (rememoracio vero est intercisa conservacio eiusdem intencionis)". Petrus de Alvernia, Quaest. Mem. qu. 10, CIMA GL 78 (2008) 92, et Radulphus Brito, Quaest. Mem. qu. 7, CIMA GL 85 (2016) 44, eodem modo errant.*

² conservatio scripsi coll. Radulphi Britonis qu. 7] receptio V.

³ interpositionem] ite(n)3 V.

⁴ aliquorum prius] aquo p(rim)o V.

⁵ tempus] temp^a V, ut videtur; sed fortasse temp⁹ (= tempus) legi potest.

⁶ medium – intermedia] me()l' nisi cadat oblivio inter me(mori)am V.

⁷ Cf. Albertus Magnus, *Mem. I.1*, pp. 107b-108a. *Non negat quidem oblivionem ad memoriam pertinere, sed eam ad reminisceniam pertinere dicit.*

⁸ imaginis] hu()nis V.

⁹ requiritur – requiritur] re()tur – re()tur V; fortasse reperitur – reperitur scribendum.

habita secundum habitum vel actum, i.e. actualem considerationem, et hoc [quod] satis Commentator innuit.¹

Ad 1. Ad solutionem rationum satis patet.

Ad 1.1 Primo ad maiorem: Cum dicitur “Memoria etc.”: verum est – quantum ad actum est intercisa, non tamen ita intercisa quod corrupta sit, quoniam inter apprehensionem rei <et memoriam> cadit [[tempus]] medium in quo specie<s> rei conservata est habitu[r].

Ad 1.2. Ad secundam. Ad minorem, cum dicitur quod in memoria requiritur² tempus interpositum,³ non oportet quod in tempore †interciso memoria illa species sit habitualiter⁴ quod corrumpitur⁵† sed salvatur.

Quaestio 8

Utrum memoria et reminiscentia sit una virtus

Consequenter quaeritur utrum memoria et reminiscentia sit una virtus.

1. Et videtur quod sic.

1.1 Quoniam illae virtutes sunt eadem quae habent idem obiectum, quoniam potentiae et virtutes distinguuntur penes operationes et penes obiecta, ut dicit Philosophus in 2⁶ De anima;⁷ memoria et reminiscentia sunt huiusmodi, quia nihil comprehendunt nisi quod prius apprehensum fuit.⁸

---

¹ Cf. Averroes, *Mem.* 59-60.

² requiritur] se(qui)tur V.

³ interpositum] inter pol(otum) V.

⁴ habitualiter] hi(ot) V.

⁵ corrumpitur] vel corrupta V.

⁶ 2] 3 V.

⁷ Cf. Arist., *de An.* III.2.427a6-7. Thomas Aquinas, *Quaestiones disputatae de veritate* 15.2: “Praeterea, potentiae distinguuntur per actus, et actus per obiecta.” Incerti Auctores, *Quaest. SE (Corpus Philosophorum Danicorum Medii Aevi VII)* qu. 65.73-74: “Unde Aristoteles in secundo de Anima: potentiae distinguuntur per actus”,

⁸ fuit] lectio incerta propter codicem male legibilem

1.2 Item, hoc dicit Commentator in commento suo.¹

2. Oppositum: <***>

3. Dicendum quod differunt, quoniam memoria est in brutis, reminiscencia autem non, quia inquit aliquid per modum syllogismi.²

Item, alia et alia dispositio requiritur in memoria et in reminiscencia, quia ad hoc quod homines sint bene memorati<vi> requiritur siccum, ut ibi species sensibilibus³ conserventur;⁴ sed in memoria requiritur humiditas [et] ad hoc quod species bene imprimant<ur>, quia⁵ in humido species sive imagines de facili imprimuntur.

Item, ad memoriam non requiritur oblivio, sed <quod> species rei sensibilis habitualiter⁶ conservatur; sed⁷ <ad> reminiscenciam requiritur oblivio, est enim quaedam virtus quae aliquid investigat cuius sit⁸ oblitus⁹ ex aliquo retento¹⁰ in memoria, sicut cum homo recolit aliquid quod egit †oblitus et cum¹¹ ipsis quando egit tunc† ex aliquo retento in memoria, requiritur tempus †de(termina)tum in quo fecit.†

Ad 1. Tunc ad rationes.

Ad 1.1 Ad primam, cum dicitur <***> dicendum est quod verum est – si habeant unum obiectum et eodem modo; sed non est ita, quia memoria est alicuius apprehensi quod¹² comprehendit ita quod non cadit oblivio sed manet species rei sensibilis habitualiter;¹³ <sed> ad reminiscenciam requiritur oblivio; ideo etc.

¹ Cf. Averroes, *Mem.* 49 (?).

² syllogismi] sci()l' V.

³ sensibilibus] sensu b(e)n(e) V.

⁴ conserventur] conserva()tur V.

⁵ quia] quare V.

⁶ habitualiter] hi()r V.

⁷ sed] et V.

⁸ sit] hic V.

⁹ oblitus] nisi corruptela subsit, homo vel sim. subintelligendum.

¹⁰ retento] recepto V; item paullo infra.

¹¹ cum] vel tamen V.

¹² quod] quia V.

¹³ habitualiter] lectio parum certa.

Quaestio 9

Utrum reminiscentia sit passio corporalis

Consequenter quaeritur utrum reminiscentia sit passio corporalis.

1. Et videtur quod non.

1.1 Quoniam si esset passio corporalis, tunc posset inesse omnibus animalibus; sed non est nisi in hominibus; ideo etc.

1.2 Item, illud quod est sicut syllogismus non est sicut passio corporalis; sed reminiscentia est huiusmodi; ideo etc. Maior patet, quia syllogismus est actus rationis, ratio autem¹ non est in aliqua parte determinata nisi in anima. Minor patet per Philosophum in Littera.²

2. Oppositum dicit Philosophus in Littera³ et declarat multis signis quod sit passio corporalis.

3. Ad hoc est dicendum quod reminiscentia est passio corporalis, quia illud est passio corporalis per quod comprehenditur aliquid singulare et determinatum et signatum primo et per se, ut dicitur 3 De anima,⁴ nam primo et per se universalialia intelliguntur, singulare autem sentitur et apprehenditur per virtutem sensitivam, quae est in parte corporis determinata; sed per reminiscentiam comprehenditur primo singulare, quoniam apprehendit aliquid ut prius⁵ apprehensum in tempore determinato, ideo etc.

Secundo †tangimus du(bita)ta remi(niscen)di†, primo quod reminiscentia est passio corporalis, ut ostenditur per signa, quoniam reminiscentia⁶ /151vA/ per se impeditur per organum corporale, ut per aliquod humidum: quando homo est multum humidus, reminiscentia per se impeditur per motum vehementem humidi, sicut accidit in mulieribus.

Item, homo in principio alicuius volens reminisci, postmodum non vult nec curat reminisci voluntate contradicente, tamen incipit reminisci, et

---

¹ autem] quae V.

² Arist., *Mem.* 2.453a10.

³ Arist., *Mem.* 2.453a14-b7.

⁴ *Locum non inveni.*

⁵ prius] primo V.

⁶ reminiscentia] fere reatur V.

tunc reminiscitur¹ contra voluntatem suam, et hoc quia movet organum corporale et ipsum motum non cessat ad voluntatem reminiscentis; illud autem non esset nisi reminiscentia esset passio corporalis, et sic habet organum corporale quo utitur reminiscendo sive in actu reminiscendi.

†Tunc dicuntur *4 litt.* reminiscendi† ad hoc quod aliquis reminiscatur oportet quod †to(t)a† omnia illa de quibus vult reminisci ponat² [u]in ordine, unde <si> sic sint³ posita in ordine de facile poterit reminisci.

Secundum⁴ correlarium est: Ad hoc quod aliquis reminiscatur oportet quod incipiat⁵ a principio rei factae, quia illud principium est causa aliorum quae sequuntur.

Item, volens reminisci debet <incipere> a principio non quocumque, sed quandoque ab aliquo contrario ei⁶ quod debet reminisci vel a propinquo vel a simili vel a loco et tempore in quo res fuit facta, quia ista omnia sunt principia reminiscentiae, et ideo sciens a<liqui>d simile vel contrarium eius quod vult reminisci habebit magnum principium ad reminiscendum illud quod intendit reminisci.

Secundo debet †sciri a<liqui>d ut magnum et profundum cogitatione⁷ et subtili et profunda recipiat illud in memoriam et frequenter moveat secundum motum eius quod vult reminisci, qu<oni>am illa quae cum profunda cogitatione retinentur in memoria de facili reminiscitur cum in memoria retineantur.†

Notandum propter rationes quod quando<cum>que virtus inferior⁸ coniungitur virtuti superiori, tunc inferior habet aliquid perfectionis ab illa quod de se non habebat. Et hoc est rationale, ex quo coniungitur⁹ superiori virtuti, quod aliquid¹⁰ influatur a superiori in inferiorem. Remini-

¹ reminiscitur] reminiscentia V.

² ponat] po()t vel po()tur V.

³ sint] fuit V.

⁴ secundum correlarium] *lectio incertissima*: Sm co^m V.

⁵ incipiat a] iiii(a)at in V.

⁶ ei] et V.

⁷ cogitatione] cog()ne V; *item infra*.

⁸ inferior] inferius V.

⁹ coniungitur] coniun()a V.

¹⁰ aliquid influatur] aliquis insūatur V.

scentia coniungitur intellectui, illa autem est virtus inferior, intellectus vero superior, ideo reminiscencia habet aliquid ipsius intellectus; ideo etc.

Ad 1. Ad rationes.

Ad 1.1 <Ad primam> est dicendum quod si memoria nihil haberet intellectus, ipsa posset <in>esse omnibus animalibus; sed quia coniungitur intellectui, <qui> aliquid influit in ipsam, ideo etc.

Ad 1.2 Ad aliam est dicendum quod reminiscencia simpliciter non est syllogismus, sed [sunt] sicut quidam syllogismus quoniam confert¹ singularia ad invicem; unde si esset syllogismus simpliciter, procederet ex universalibus, et ita non esset passio corporis; sed dicitur esse quidam syllogismus †ex aliquo me()te parti()to† investigat singularia² sub universali et ipsa confert³ ad invicem; ideo non valet.

Quaestio 10

Utrum penitus novi et penitus senes sint immemores

Consquenter quaeritur utrum penitus novi et penitus senes sint immemores.

1. Et videtur quod non.

1.1 Quoniam illi sunt bene memorati<vi> qui aliquid recipiunt cum magna intentione et admiratione, quia propter hoc bene infiguntur species in memoria eo quod cum magna admiratione recipiunt<ur>; sed infantes multa recipiunt cum⁴ admiratione secundum Commentatorem;⁵ ideo etc.

1.2 Item, sunt bene memores in quibus de facili retinentur species et imagines specierum sensibilium et bene conservantur; sed hoc est in

---

¹ confert] fere confiunt V.

² singularia] sīg^a V.

³ confert] confuūt V.

⁴ cum admiratione] imaginatione V.

⁵ Averroes, *Mem.* 71-72, *versio Parisina*: "Rememorat autem quis de facili illud quod in puericia didicit propter admirationem forme in addiscendo, que fecit ut illud quod didicit fortiter figeretur in anima."

novo venientibus; ideo etc. Maior patet, quia propter hoc in siccis non est [[vera]] \bona/ memoria, quoniam species ibi de difficili imprimuntur.

1.3 Item arguitur de senibus omnino quod sint valde memores, nam illi qui sunt frigidi sunt bene memores, quia species rerum ibi bene conservantur; sed senes sunt frigidi et sicci, saltem non sunt humidi humido [[.]]ra(dica)li †nisi ...e et vi<s>coso†, ut vult Philosophus libro De longitudine et brevitate <vitae>;¹ ideo etc.

2. Oppositum penitus² dicit Philosophus.³

3. Ad hoc dicendum est quod tales non sunt bene memores loquendo per se, quia illi non sunt bene memores in quibus non bene conservantur species sensibilibus, quia ad memoriam bonam requiritur quod species rerum bene conservantur et imprimuntur bene in memoria, quia magis fit⁴ ex conservatione⁵ specierum quam ex receptione earum; sed in pueris⁶ non bene conservantur species rerum, quoniam sunt in magno motu [[mo]] augmenti et habent multum humidum, ideo non bene conservantur species rerum in eis, quoniam unus motus impedit alium motum. Senes autem non sunt bene memorativi quia sunt multum⁷ sicci et frigidi et sunt in magno [[mot]] motu detrimenti, unde decrepiti [i'uale] male me/151vB/-morantur —et hoc dico in multis senibus; cum per accidens pueri sunt memorativi sicut ex magna admiratione, licet sit ibi multa humiditas naturaliter, etiam senes sunt multum memorativi per accidens, quia licet siccitas sit naturaliter in eis, non est tanta siccitas quin⁸ sit ibi aliqua humiditas [et] ratione cuius species sensibilibus recipiuntur; etiam in pueris non est tanta humiditas qui<n> sit ibi aliqua siccitas ratione cuius species conservantur aliquantulum rerum.

Ad 1. Rationes autem procedunt viis suis, sicut visum est in positione; ideo etc.

¹ Cf. Arist., *Longaev.* 5.466a17sqq.

² penitus] pe(us) V. *An huius scribendum?*

³ Arist., *Mem.* 1.450b6.

⁴ fit] sit V.

⁵ conservatione] observatione V.

⁶ pueris] primis V.

⁷ multum] multi V.

⁸ quin] quod V.

Quaestio 11

Utrum phantasia, sensus communis, cogitativa in hominibus, aestimativa in brutis, et memoria sint virtutes distinctae

Consequenter quaeritur utrum phantasia, sensus communis, cogitativa in hominibus, aestimativa in brutis, et memoria si<n>t virtutes distinctae.

1. Et videtur quod \non/ si<n>t distinctae a sensu communi.

1.1 Quia passiones non sunt distinctae ab eo cuius sunt passiones; sed phantasia et aliae sunt passiones sensitivi communi<s>; ideo et.

1.2 Item, cogitativa in hominibus non differt a sensu communi nisi quia cogitativa cogitat¹ species insensatas et sensus communis species sensatas; sed hoc non facit diversitatem; ideo etc. Maior patet per Commentatorem hic² et Albertum³ in <***> suorum Naturalium et per Algazel⁴ in sua Metaphysica. Minor patet, quia cogitativa non differt a sensu communi <nisi> eo quod sensus comprehendit species sensatas; sed virtus intellectiva multo magis videtur differre quam cogitativa, et tamen⁵ intellectus dependet ex sensatis, ut dicit Philosophus primo De anima et 2°;⁶ †ergo cogitativa dependet ex sensatis comprehendendo res, etiam res sensatas;† ideo etc.

2. Oppositum dicit Avicenna et Albertus.⁷

3. <***>, quia †omnes† Differunt autem distinctae virtutes totius loco⁸ et subiecto operatione et organo.

Primum patet, quia necesse est ponere illas virtutes in animalibus per quas habent conservari in esse, sine quibus non possunt conservari; sed sine istis virtutibus non potest animal perfectum conservari in esse; ideo

---

¹ cogitat] cog()t V.

² Locum non inveni.

³ Locus non inventus.

⁴ Algazel] Alaga V. Cf. Algazel, *Metaph.* II.IV.4, pp. 169-171,

⁵ tamen] cum V.

⁶ Cf. Arist., *de An.* I.1.403a8-9; *locum idoneum in libro II non inveni.*

⁷ Avicenna, *de An.* III.VIII. Cf. Albertus Magnus, *Mem.* I.1.

⁸ loco] lo()ce V.

etc. Maior patet, quia sicut natura¹ dat esse per formam, sic dat illa per quae conservatur in esse, aliter enim res esset frustra nisi conservaretur —saltem debet hoc facere in entibus perfectioribus <in> universali. Tamen magis salvantur secundum gradum et gradum, sicut dicit Commentator 12 Metaphysicae et 2 Caeli et mundi.² Minor[em] declaratur: prius enim quam³ intellectum est ponere sensus particulares⁴ ut alimentum conveniens cognoscant et disconveniens⁵ fugiant, et hoc est <per> gustum; <***> quia <in>natus est eis sensus per quem caveant se a corrumpentibus, et hoc est per tactum; illi⁶ etiam sensus sunt animalibus necessarii per quos animal movetur ad locum distantem ad suum alimentum quaerendum, cum non habea[n]t iuxta se suum alimentum sicut animal<ia> infixa terrae, quae sunt imperfecta. Sed animalia perfecta moventur ad locum distantem per visum, olfactum, auditum.

Item, necessarium est eis ponere sensum communem, quia non tantum debent distinguere album a nigro, sed etiam dulce ab amaro, unde etiam oportet †conostabit(?)† diversitatem diversorum sensuum **3-4 voces** sicut inter dulce et album, et sic de multis aliis.

Item, necessarium est quod habeant †formam†, non tantum necessarium est quod comprehendan<t> sensibilia⁷ in praesentia sensibilibus, sed etiam in absentia, quod⁸ facit phantasia. Sed cogitativa⁹ [[sed etiam insensatas sicut]] est necessaria hominibus, quia homo non tantum debet comprehendere sensatas species sed etiam insensatas sicut <dicit> Avicenna,¹⁰ quae non sunt sensatae secundum se nec sensu proprio nec sensu communi; comprehendit¹¹ etiam scientias particulares sicut hunc

---

¹ natura] materia V.

² Loci non inventi.

³ quam] quod V.

⁴ particulares] particularis V.

⁵ disconveniens fugiant] disconveniant fugiunt V.

⁶ illi etiam] ille enim V.

⁷ sensibilia] an species scribendum?

⁸ quod] quia V.

⁹ cogitativa] or(ga)na V.

¹⁰ Cf. Avicenna, de An. III.VIII.

¹¹ comprehendit] comprehendent V.

hominem et hunc asinum per Commentatorem secundo De anima.¹ Proportionalis autem aestimativa est in brutis et in hominibus <cogitativa, quae> comprehendit species insensatas, sicut ovis comprehendit lupum ut inimicum[e]; memoria autem est necessaria in brutis et in hominibus ut possint continuare motum suum in absentia sensibilis ad locum distantem, sed aliter non possent continuare nisi haberent memoriam. Etiam oportet ut comprehendant aliquid ut prius apprehensum, ut fortius² postea operentur et ut melius aliquid. Homo autem <***> Et sic isti gradus virtutis sensitivae sunt necessarii [in perfect()bus] in perfectis animalibus, et maxime in hominibus.

Secundum autem potest elici ab Avicenna III suorum Naturalium,³ quia istae virtutes differunt loco et operatione. /152rA/

Differunt operatione, quoniam sensus communis ponit diversitatem inter sensata diversorum generum, comple[c]te⁴ etiam cognoscit operationes sensuum particularium, et sic differt a parti<culari>bus. Differt⁵ enim a †lon ca()le† quia phantasia apprehendit ipsa sensata [quia] in absentia istorum, non enim oportet ad hoc quod animal phantasietur⁶ album quod album sit praesens, sed sufficit quod impressio sit facta in phantasia, et haec phantasia aliquando⁷ vocatur imaginatio sive imaginativa. Cogitativa⁸ in hominibus comprehendit species <in>sensatas, sicut amica et inimica, et comprehendit scientias singulares sicut hunc hominem et hunc equum per Commentatorem secundo De anima;⁹ aestimativa¹⁰ in brutis, quae est loco cogitativae in hominibus, facit idem, comprehendit enim species insensatas, sicut †qui†¹¹ comprehendit inimicitiam et amicitiam

¹ Averroes, *de An.* II.63.

² fortius – melius] for⁹ – mii⁹ V.

³ Avicenna, *de An.* III.VIII.

⁴ complete] *vox suspecta*.

⁵ differt enim] *fortasse* differrunt etiam *scribendum*.

⁶ phantasietur] fan()e V.

⁷ aliquando] alium V.

⁸ cogitativa] or^{na} *vel* or^{va} V.

⁹ Averroes, *de An.* II.63.

¹⁰ aestimativa] *esfectiva* V.

¹¹ qui] *fortasse* ovis *scribendum*.

et consimilia, quae non sunt secundum se <sensata>. Memoria comprehendit aliquid ut prius apprehensum¹ sensu vel intellectu.

Differunt etiam organa loco, quoniam sensitivum in hominibus est in corde, in² non habentibus cor est in proportionali cordi secundum Philosophum libro De partibus animalium et in libro De sensu,³ <***> Ipsa enim⁴ phantasia est virtus in prima parte cerebri; et huius⁵ signum est, nam si prima pars capitis laederetur, et phantasia secundum Albertum,⁶ unde illa pars cerebri est magis humida ceteris partibus eius, et⁷ hoc est ut imagines sensibilibus bene possint imprimi. Cogitativa in hominibus e<s>t in media parte cerebri, quoniam illa parte laesa vel <male> disposita laeditur †per† cogitativa[m] in hominibus, et aestimativa⁸ in brutis laeditur laesa media parte cerebri, et non est nisi quia cogitativa appropriat sibi⁹ locum sive partem mediam cerebri. Virtus autem¹⁰ memorativa est in ultima parte cerebri sive capitis, quoniam illa laesa memoria laeditur. Unde illi qui habent illam partem aliquo modo bene dispositam, siccam, et aliquo modo grossam, sunt bene memorativi secundum Albertum,¹¹ et hoc non est nisi quia [illam] memoria est in illa parte capitis.

Tamen¹² difficultas est, ex quo omnes istae partes sunt sensitivae, utrum habeant inter se ordinem.

Ad hoc est dicendum quod sic, quia sensus communis nihil apprehendit nisi quod¹³ apprehensum <sit> sensibus particularibus vel secundum partem vel secundum totum —et hoc dico propter †fi(gur)am cogitativam,

¹ apprehensum] apprehensiva V.

² in non] inv. V.

³ Arist., *PA* IV.5.681b14sq.; *Somn. Vig.* 455b32-456a6

⁴ enim] in V.

⁵ huius] c(u)i V.

⁶ Albertus Magnus, *Mem.* I.I, p. 99a & II.I, p. 108a.

⁷ et] in V.

⁸ aestimativa] esti()ca V.

⁹ sibi] secundum V.

¹⁰ autem] quia V.

¹¹ Cf. Albertus Magnus, *Mem.* II.VII, p. 117b.

¹² tamen] *lectio incertissima*.

¹³ quod apprehensum] quia apprehensa V.

vero in hominibus est postmodum† et dependet ex sensatis, et ultra virtutes alias illa habet aliquid quo¹ elicit species non sensatas,² sicut est aestimativa in brutis. Memoria autem est ultima, quoniam comprehendit aliquid quod prius fuit apprehensum sensu aut intellectu. [[ideo etc.]] Omnes illae [[partes]] virtutes dependent ex virtutibus exterioribus sensitivis,³ et ideo habent ordinem inter se sicut <dictum> est.

Secunda difficultas est ex quo illae virtutes sunt organicae et recipiunt species in materia⁴ signata, utrum sint eiusdem gradus in spiritualitate. Albertus⁵ dicit quod non, quia species in sensu particulari[s] minus est spiritualis quam †infimus† quia magis est in sensu particulari cum condicionibus⁶ materiae,⁷ nam sensus particularis comprehendit album et similiter sensus communis, sed phantasia comprehendit species rei⁸ sensibilis dimitte<n>do corticem secundum Albertum; aestimativa autem est spiritualior ad<huc magis> quia comprehendit species non sensatas; sed reminiscencia adhuc magis quia⁹ inquit aliquid per modum syllogismi per aliquod memoriter retentum in memoria. Et sic illae virtutes aliquo modo abstrahunt, sed intellectus agens abstrahit absolute¹⁰ et ponit abstracta in intellectu possibili.

Alia difficultas est utrum ex defectu unius illarum virtutum debilitatur actio alterius. Commentator¹¹ dicit quod sic: virtus secunda dependet ex prima, et sic de aliis; et ita si[t] laesio facta fuerit in sensu communi phantasia laedetur, et si phantasia laedatur et cogitativa,¹² non tamen econverso, quia virtus secunda sumit obiectum ex prima, igitur <actio>

---

¹ quo] cum V.

² sensatas] sensatis V.

³ sensitivis] sensibilibus V.

⁴ materia] me(mori)a V.

⁵ Albertus Magnus, *Mem.* I.I, p. 98b. Cf. Averroes, *Mem.* 58-59.

⁶ condicionibus] contradictionibus V.

⁷ materiae] me()e V.

⁸ rei] res V.

⁹ quia] quod V.

¹⁰ absolute *Donati*] fere ab¹e V.

¹¹ Averroes, *Mem.* 58-59.

¹² cogitativa] or()na vel or()va V.

secundae virtutis debilitatur ex debilitatione praecedentium, unde **2-3 voces** homines habent cogitativam male dispositam.

Alia difficultas est quomodo¹ cogitativa in hominibus et aestimativa in brutis differunt. Dicendum quod in hoc differunt quoniam cogitativa in hominibus non <solum> comprehendit species insensatas, sed ultra hoc comprehendit substantias² particulares, ut hunc hominem et hunc equum, non tamen <ut> nocivae et utiles³ <sunt>, sed eas comprehendit absolute, ut vult Commentator 2° De anima.⁴

Item, cogitativa componit duo ad invicem, sicut speciem rei sensibilis cum ipso sensibili, ipsa enim confert ipsa singularia et ad invicem et respectu sui universalis. Unde Albertus⁵ in primo <De> memoria⁶ dicit quod aestimativa in brutis comprehendit species insensatas, et si scientias particulares comprehendat, hoc non est nisi in referendo ad alimentum vel ad potum /152rB/ vel ad fugam. Et hoc idem vult Commentator hic⁷ dicens quod si lupo comprehendat hanc ovem, non comprehendit eam⁸ absolute sed tantum retorquendo eam⁹ ad obiectum; sed non per suam cogitativam comprehendit hanc ovem absolute. Ita dicitur cogitativa in hominibus et in brutis, tamen¹⁰ sub alio et alio gradu. <Similiter¹¹ dicitur memoria in hominibus et brutis, tamen sub alio et alio gradu>, quia per memoriam in brutis comprehendit<ur> aliquid quod prius fuit aliquo sensu comprehensum, sed per memoriam in hominibus seu per reminiscentiam investigatur illud cuius homo erat oblitus, et hoc quia memoria in hominibus coniungitur intellectui,¹² qui inquirat aliquid per modum

---

¹ quomodo] quoniam V.

² substantias] scientias V.

³ utiles] util₃ V.

⁴ Averroes, *de An.* II.63.

⁵ Cf. Albertus Magnus, *Mem.* I.1, p. 98a.

⁶ memoria] *lectio incertissima*.

⁷ Cf. Averroes, *Mem.* 52-53.

⁸ eam absolute *Donati*] cā ab()ta V.

⁹ eam *Donati*] cā₃ (= causam) V.

¹⁰ tamen] cum V.

¹¹ similiter – gradu] *exempli gratia supplevi*.

¹² intellectui qui] inst()u()i quae V.

syllogismi; quando v<ero> aliquid quod est inferioris¹ ordinis coniungitur cum aliquo quod est gradus superioris² ordinis, aliquid perfect<i>us recipit de illo quod³ <est> superioris ordinis secundum⁴ quod potest. Ultra has virtutes ponit Algazel⁵ virtutem compositivam, quae componit species rerum sensibilium cum re sensata; sed hoc fit sufficienter per †organum†, et ideo frustra ponitur.

Ad 1. Ad rationes.

Ad 1.1 Ad primam dicendum quod passiones differunt ab illo cuius sunt passiones tamquam ab effectivo. Et ad minorem dicendum est quod memoria et phantasia sunt non passiones sensus communis quia sunt a sensu communi, sed quia recipiunt species a sensu communi.

Ad 1.2 Ad aliam patet quod sensus communis comprehendit species insensatas, sed non comprehendit hunc hominem et hunc equum, quod⁶ facit cogitativa in hominibus, et etiam⁷ comprehendit species insensatas, et ideo <***> sed quomodo differunt dictum est in positione, et per hoc resolvuntur rationes.

Quaestio 12

Utrum noster intellectus possit intelligere sine phantasmatibus

Consequenter quaeritur utrum noster intellectus possit intelligere sine [sine] phantasmatibus.

1. Et videtur quod sic.

1.1 Quia sicut se habet phantasia ad sensum, sic intellectus ad phantasiam; sed phantasia apprehendit species sensibilium sensibilibus non existentibus in actu; igitur phantasmatibus non existentibus in actu intellec-

---

¹ inferioris] *fere* ūstit(us) V.

² superioris] *fere* supericus V.

³ quod] quam V.

⁴ secundum] sed V.

⁵ Algazel, *Metaph.* II.IV.4, p. 170.

⁶ quod] quia V.

⁷ etiam] cum V, *ut videtur*.

tus noster apprehendit species sensibilibus. Maior patet, quia sicut phantasia habet suum obiectum a sensu, sic intellectus a phantasia. Minor patet, quia phantasia comprehendit species sensibilibus in absentia sensibilibus.

1.2 Item, <si> intellectus non intelligit sine phantasmatis, tunc, cum separata non habeant phantasmata quia non sunt sensibilia, nec¹ a nobis poterunt² intelligi; cuius oppositum dicit Commentator 2° De anima et secundo Metaphysicae.³

1.3 Item, bene experimur in nobis quia quandoque intellectus bene⁴ potest intelligere absque hoc quod phantasia sit in actu; ideo etc.

2. Oppositum dicit Philosophus,⁵ quod non est intelligere sine phantasmatis.

3. <***>⁶ et †conti()o†

Opinio enim Platonis fuit: Posuit⁷ enim ideam, sicut ideam hominis et asini, et ulterius⁸ posuit⁹ quod in¹⁰ intellectu possibili fluunt¹¹ rationes intelligibiles ab ideis absque phantasmate et absque virtutibus exterioribus sensitivis. Sed hoc non est verum, quia nec sunt tales ideae secundum Philosophum 9 Metaphysicae, 7 Ethicorum et 1 Posteriorum.¹²

---

¹ nec] ut V.

² poterunt] poterint V.

³ In Averrois comm. de An. nihil inveni, neque in eiusdem comm. in Metaph. II.

⁴ bene] non V.

⁵ Arist., Mem. 449b31-450a1.

⁶ <***> Exciderunt verba ad eundem tenorem eis quae apud Radulphum Britum in qu. 6 leguntur: “De ista quaestione opinio Platonis et Avicennae est quod intellectus in intelligendo non oportet quod dependeat ex phantasmate. Verumtamen alia fuit via Platonis et Avicennae.”

⁷ posuit] positum V.

⁸ ulterius] intus V.

⁹ posuit] ponit V.

¹⁰ in] ab V.

¹¹ fluunt] fuerunt V.

¹² APo I.22.83a32-33; in Metaph. et EN allegandis auctor vel librarius numeros librorum falsos posuisse videtur.

Item, dato quod essent, non influerent¹ species intellectuales in intellectu possibili, quia ab illis quae sunt omnino² immobilia et a materia separata, non habentia³ organum ad motum, nihil⁴ ab eis de novo influitur; ideae sunt huiusmodi, quia sunt separatae secundum rem et secundum rationem; ideo etc. †et aliae(?) secundum ipsas secundo De generatione.†

Opinio Avicennae fuit: Ad intelligentias †quantas† rationes intelligendi sive species intelligendi fluunt⁵ a causa prima, et sic secundum ordinem intelligentiarum usque ad intelligentiam agentem sive intellectum nostrum agentem, quia idem est; et †ita respiciens in virtute intellectum agentem† intellectus agens influit in intellectu species intelligibiles sine phantasmate, et sic intellectus possibilis vertens se ad intellectum agentem intelligit sine phantasmate.

Sed illud non videtur, quia intellectus agens est substantia separata secundum ipsum, quia per eam †intellectionem agentem intellectus possibilis intelligit motorem vel motricem caeli ex quo est mobilis intellectus potest causare de novo nec fluere in intellectu possibili.†

Item, si intellectus intelligat, hoc non est sicut Avicenna dicit, <quia> tunc poterit de novo intelligere corrupto quocumque sensu †ex quo intellectus possibilis intelligat per separ()tem intellectivam†. Hoc est falsum, quia sensu deficiente necesse est scientiam deficere, ut patet primo Posteriorum.⁶

Opinio⁷ Philosophi et Averrois fuit quod non intelligat sine phantasmate sive intelligat de novo sive in habitu⁸ habea[n]t scientiam. Et huius signum est quia memoria laesa et indisposita laeditur⁹ intellectus; et hoc patet in phreneticis, unde non possunt scientiam bene acquirere nec uti

---

¹ influerent] influerunt V.

² omnino] omnia V.

³ habentia] habentium V.

⁴ nihil] vel V.

⁵ fluunt] fluent *vel* fluens V.

⁶ Arist., *APo.* I.18.81a38-39; cf. *Auctoritates Aristotelis* 35.70.

⁷ opinio] oppositum V.

⁸ habitu] habita V.

⁹ laeditur] laedetur V.

scientia habita, et hoc non est nisi quia intellectus in <intelligendo> dependet¹ ex phantasmatis.

Item, unumquodque operatur sicut est; sed intellectus possibilis non est sine virtutibus sensitivis; ideo etc. Maior patet, quoniam operatio² sequitur esse, esse consequitur formam, et modus operandi consequitur modum essendi secundum Commentatorem 3 De anima.³ Minor patet similiter sic: motor corporis †sive⁴ sit forma unumquodque consequitur a..bus sensitivis nec a phantasia et sic de aliis.† Sed est difficultas: licet intellectus non intelligat de novo sine phantasmate, †non tamen species intellectuum† videtur quod possit uti ipsis praeter phantasma, unde videtur quod cum intellectus habeat species intelligibiles habitualiter,⁵ quod⁶ illae species possunt movere intellectum sine phantasmate. /152vA/

Ad hoc dicendum est quod intellectus intelligit cum phantasmatis, quia talem modum esse<ndi> habet quod non sit sine phantasmatis. Item, quia intellectus possibilis est in potentia ad omnia intelligibilia, intellectus agens est in potentia ut agat et faciat⁷ <actu> intellectum esse secundum Philosophum 3° De anima;⁸ sed⁹ si non esse<t> †phan(tasi)a de()tum phantasmate per fixum†, non magis intellectus intelliget unum quam aliud, quod tamen falsum est.

Ad difficultatem ergo est dicendum quod species quae habituatae sunt in intellectu postquam acquisivit scientiam, quod ibi non sunt in actu positae¹⁰ sed in potentia positae medio modo secundum actum permixtum potentiae, et non sufficiunt ad hoc quod moveant intellectum possibilem de potentia ad actum, quoniam [non] illae species sunt

---

¹ dependet] dependat V.

² operatio] opinio V.

³ *Locus non inventus.*

⁴ sive sit] *vel* sumsit V.

⁵ habitualiter] hi(r) V.

⁶ quod] quia V.

⁷ faciat] fo()at V.

⁸ Arist., *de An.*, III.4.

⁹ sed] *vel* et V.

¹⁰ positae – positae] po(tenti)a – po(s)i(t)a V.

quodammodo in potentia, et ita requiritur et ad hoc intellectus agens et phantasma.¹

Ad 1. Ad rationes.

Ad 1.1 Ad primam, quod simile est quantum ad hoc quod sicut phantasia est posterior[um] sensu et sumit obiectum a sensu, sic[ut] intellectus est posterior phantasmate et sumit suum obiectum a phantasia. Sed est dissimile quantum ad hoc quod phantasia recipit species sensibilibum in absentia sensibilibum, intellectus autem nihil apprehendit sine phantasmatibus, unde species intelligibiles <non> servantur in intellectu nisi phantasmate praesente, sed species sensibilibum conservantur in sensibus \cum/ non conservantur actu.

Ad 1.2 Ad secundum dicendum est quod separata quantum secundum se est non phantasiatur per se nisi per motus et operationes quas faciunt in suis orbibus, licet phantasiatur secundum scientias eorum.

Ad 1.3 Ad aliud est dicendum quod nihil intelligit nisi phantasmate praesente; ideo etc.

---

¹ phantasma] fa^m V.

Quaestiones super librum De somno et vigilia

Quaestio 1

Utrum somnus sit privatio vigiliae

Circa librum De somno et vigilia quaeritur primo utrum somnus sit privatio vigiliae.

1. Et videtur quod non.

1.1 Quia illud non est privatio vigiliae quod habet causam positivam; †**1-2 voces** non¹† est causa positiva secundum Commentatorem 12 Metaphysicae; sed somnus est huiusmodi; ideo etc. Causatur enim ex evaporatione ascendente a<d> cerebrum in frigidata per frigiditatem ipsius cerebri et obturante² vias et meatus³ per quas species sensibiles ad membra exteriora deferuntur⁴ finaliter;⁵ ideo etc.

1.2 Item, Philosophus⁶ vult quod somnus sit contrarium vigiliae; non ergo⁷ est privatio eius; quare sunt sicut species oppositionis⁸ distinctae.

1.3 Item, a privatione non contingit devenire in habitum; sed a somno contingit devenire ad vigiliam. Maior patet per Philosophum in Praedicamentis.⁹ Minor patet ad sensum.

2. Oppositum dicit Philosophus in Littera.¹⁰

---

¹ non] *fortasse ex enim corruptum.*

² obturante] obti()te V.

³ meatus] me()as V.

⁴ deferuntur] deprimuntur V.

⁵ finaliter] finiuntur *vel sim.* V.

⁶ Arist., *Somn. Vig.* 1.453b25-26.

⁷ ergo] eo V.

⁸ oppositionis] operationis V. *Adhuc claudicare videtur sententia, species ex opposito distinctae melius erat, sed quomodo ex opposito in operationis corrumpi potuerit non video.*

⁹ Arist., *Cat.* 10.13a33-34.

¹⁰ Arist., *Somn. Vig.* 1.453b26-27.

3. Ad hoc est dicendum quod somnus est privatio vigiliae, et hoc patet per Philosophum,¹ qui ponit duas definitiones somni. Prima est quia somnus est impotentia sentiendi <propter> excessum vigil<i>ae, quia quando animal nimis² diu vigilat, tunc spiritus³ animalis sunt lassati,⁴ et ita recurrunt ad interiora ut ibi <con>fortentur, sc. ad cor, quod est principium totius caloris⁵ secundum Aristotelem⁶ hic et in De partibus animalium; et ideo tunc fit⁷ somnus, quia somnus est lig[n]amentum sensuum, quia in somno omnes sensus exteriores sunt ligati propter absentiam caloris, non est enim sentire sine calido, ut dicitur secundo De anima.⁸ Apparet ergo quod utroque⁹ modo definiendo somnum¹⁰ quod somnus est privatio vigiliae.

Item aliter [[dicit]] Commentator¹¹ definit somnum dicens quod somnus est regressus caloris et spiritus ab exterioribus ad interiora <et> absentia spirituum animalium.

Item aliter definitur sic a Commentatore¹² quod [sensus est] somnus est immobilitatio sensus communis cum <in> somno sensus communis immobilitatur ex eo quod tunc non influit in sensus exteriores¹³ delegando eis calorem et spiritum mediantibus quibus sentiunt,¹⁴ sicut facit in vigilia.

¹ Arist., *Somn. Vig.* 1.454a29-b9+ 2.455b34sqq.

² nimis] unius V, ut videtur.

³ spiritus] species V.

⁴ lassati] lapsati V.

⁵ caloris] coloris V. Et sic saepius.

⁶ Arist., *Somn. Vig.* 2.456a3; *PA* III.7.670a23-24.

⁷ fit] sicut V.

⁸ Arist., *de An.* III.1.425a6.

⁹ utroque] uterque vel utrique V.

¹⁰ somnum – somnus] sup(m) – sup(ous) V; et sic saepius.

¹¹ Averroes, *Somn. Vig.* 86: "sompnus fit per recessum calidi naturalis et contractionem eius ad suum principium, quod est cor." *Versio Parisina*: "sompnus autem est contractio caloris eiusdem ad interiora."

¹² Nusquam in *Somn. Vig.* ita dicit Averroes. Cf. autem Arist., *Somn. Vig.* 1.454b25-26, *trl. nova*: "sensus autem quidem modo aliquo immobilitatem et velud vinculum sompnum dicimus".

¹³ exteriores] exteriorum V.

¹⁴ sentiunt] sensiunt V.

Sic autem istis modis definitur somnus, et ex hoc patet quod somnus est privatio vigiliae, et hoc dicit Commentator¹ quia absentia [absentia] sive privatio caloris in organis exterioribus causat somnum, ut dictum est; ideo etc.

Sed est intelligendum quod evaporatio alimenti ascendens ad cerebrum ibi infrigidata <est> causa² somni mediata, et talis potest esse positiva; sed evaporatio cibi ad cerebrum du<c>ta et infrigidata et ingrossa<ta> de<s>condens replet et compilat meatus per quos fit missio caloris et spiritus <a> corde ad cetera membra animalis, et tunc deficit³ calor in organis exterioribus sensuum, et ideo tunc⁴ animal contingit dormire, quia non <est> sentire sine calore, ut dicitur 2° De anima;⁵ haec autem evaporatio somni est causa immediata et privativa <quia> ex ea⁶ sequitur absentia caloris, quae est privatio eius; ideo etc.

Ad 1. Ad rationes.

Ad 1.1 Ad primam. Cum dicitur “Illud non est privatio vigiliae etc.”, dicendum est: \verum est/ —si causa immediata eius sit positiva; si tamen causa eius remota et mediata sit positiva et causa eius immediata sit privativa, non oportet; sic autem est de somno, ut dictum est, et ideo etc.

Ad 1.2 Ad aliam dicendum quod Philosophus ibi loquitur large de contrarietate sumendo oppositionem contrariam pro oppositione privativa, quia privatio est radix contrarietatis, ut vult Philosophus decimo Metaphysicae.⁷

Ad 1.3 Ad aliam est dicendum quod duplex est privatio: una est quae privat actum primum et /152vB/ secundum, et a tali non contingit redire in habitum, sicut caecitas est privatio [est] visus quia privat actum videndi, et cum hoc potentiam ad videndum, et numquam⁸ a tali privatione fi[a]t regressus in habitum per naturam; sed est alia privatio quae privat actum,

¹ Cf. Averroes, *Somn. Vig.* 84-86.

² causa somni mediata] t(un)c sup()m me()ta V.

³ deficit] diff()t vel diff()tur V.

⁴ tunc] cum V.

⁵ Arist., *de An.* III.1.425a6.

⁶ ea] eo V.

⁷ Arist., *Metaph.* X.4.

⁸ numquam] non quia V.

non tamen potentiam, et a tali bene fi[s]t regressus in habitum; sed talis privatio est somnus et non alia;¹ ideo etc.

Quaestio 2

Utrum somnus et vigilia sint passiones animae aut totius compositi coniuncti.

Consequenter quaeritur utrum somnus et vigilia sint passiones animae aut totius compositi coniuncti.

1. Et videtur quod non si<n>t passiones animae.

1.1 Quia somnus et vigilia non sunt passiones illius quod non debilitatur in sua actione, quia si senex acceperit oculum iuvenis videbit utique sicut iuvenis, et hoc dicit Philosophus primo De anima capitulo de erroribus.²

1.2 Item, probatur quod non sunt passiones ipsius totius coniuncti, quia somnus non est eius passio quod non <im>mobilatur in somno; sed totum corpus non immobilatur in somno; ideo etc. Maior patet, quia somnus de sua ratione est quaedam immobilitatio. Minor patet, quia quandoque quaedam partes corporis moventur in somno, et hoc est quando dormientes exercent suas operationes ut vigilantes; secundum Albertum³ hoc⁴ est quando potentiae animae non immobilantur omnes, quia quandoque phantasia et intellectus in somno exercent suas operationes, et aliquando etiam †vigilius† quam in vigilia et subtilius; ideo etc.

1.3 Item, quae sunt passiones alicuius determinatae partis corporis non sunt totius coniuncti, quia quod praecise debetur parti non debetur toti primo, ut dicitur secundo Physicorum;⁵ sed somnus <et> vigilia sunt huiusmodi, quia primo debent [[de]] attribui cordi ex parte corporis, quia inter omnia membra corporis ipsum cor primum formatur, et tunc virtute

---

¹ alia] aliud V.

² erroribus] er()bus V. Arist., *de An.* I.4.408b21-22.

³ Cf. Albertus Magnus, *Somn. Vig.* I.11.5, p. 145a-b.

⁴ hoc est quando] hoc quando est V.

⁵ *Locum non inveni.*

eius formantur cetera membra, †illa†¹ debentur primo cordi. Ex parte potentiae autem animae quae est in ipso †secundum² Philosophum†, et haec dicitur sensus communis; ideo etc.

2. Oppositum vult Philosophus,³ dicit enim quod sunt passiones totius coniuncti.

3. Ad hoc est dicendum quod sunt passiones totius coniuncti, quia illius somnus et vigilia sunt passiones cuius est sensus et [a]sentire; sed illa sunt totius coniuncti. Maior patet, quia somnus et vigilia debentur sensui vel alicui⁴ in eo quod sentit, quia in non habentibus sensum illa non reperiuntur. Minor patet, quia a virtute sensitiva non †tamen† procedit operatio sentiendi⁵ nisi sit in aliquo organo corporeo, cum virtus sensitiva sit virtus organica⁶ in organo corporeo <et> non sit separata, et non sentit aliquod⁷ nisi <in> quantum est corporeum, ut vult Philosophus in libro De sensu.⁸

Ite<m> [tamen] non sunt corporis <antum>, quia <tunc> quodlibet corpus participaret sine anima somno⁹ et vigiliae, quod falsum est. Nec animae tantum, quia tunc somnus et vigilia non causa<re>ntur a virtute corporea, quod¹⁰ falsum est, quia causantur ab evaporatione ascendente ad cerebrum ibidem in frigidata etc.; talis autem evaporatio est [alicuius coniuncti non¹¹ ita quod sint] aliquid corporeum; ideo etc.

Intelligendum est tamen quod aliquae¹² dicuntur passiones alicuius coniuncti non ita quod sint passiones totius coniuncti <nec> ita quod cuiuslibet <partis> corporis, sed quia sunt alicuius partis corporis [cum] passi-

¹ illa] ergo *vel* et ita *vel sim. expectandum erat.*

² secundum Philosophum] *aut haec verba aliis substituta esse aut altera aliqua verba excidisse arbitror.*

³ Arist., *Somn. Vig.* 1.454a4-11.

⁴ alicui] aliqui V.

⁵ sentiendi nisi] sciendi non V.

⁶ organica] organa V.

⁷ aliquod nisi] nisi aliquod V.

⁸ *Quis locus respiciatur mihi non constat; fortasse Arist., Sens.* 1.436b6-7.

⁹ somno] somni V.

¹⁰ quod] quia V.

¹¹ non ita quod sint] *fort. linea subducta haec verba delenda esse indicavit V.*

¹² aliquae] aliqua V.

ones compositae ex corpore et anima, sicut sensus¹ communis <***> quia etiam somnus causatur ex evaporatione cibi ascendente ad cerebrum ingrossata² propter infrigidationem quam recipit a cerebro obstruente meatus per quos³ calor⁴ et spiritus deferuntur <a> corde ad sensum et ad phantasiam et ad memoriam, et tunc homo dormit profunde; et tunc [tunc] ligantur memorativa, phantasia, et [cum] cogitativa virtus, si illa evaporatio sit multum grossa, et tunc animal nihil potest facere,⁵ si autem illa evaporatio sit aliquantulum subtilis, tunc non ligatur, et ideo tunc homo potest facere.

1. Ad rationes.

Ad 1.1 Ad primam. Cum dicitur “Passiones etc”, dico quod verum est quod sunt passiones eius quod non debilitatur in sua actione —vel per se vel per accidens; modo licet potentiae animae non⁶ debilitentur⁷ per se, tamen per accidens debilitantur bene, quia ad debilitationem organorum in quibus sunt tales potentiae. Ita sequitur quod somnus et vigilia non <sunt> passiones animae nec potentiarum animae primo et per se, sed per accidens solum.

Ad 1.2 Ad aliam dicendum quod non sunt passiones totius corporis primo et per se, sed alicuius partis compositae ex anima et corpore.

Ad 1.3 Ad aliam per idem est dicendum quod non sunt passiones totius coniuncti ita quod tot<i>us corporis, sed eo modo quo[d] dictum est in positione, ideo etc.

---

¹ sensus] sensum V.

² ingrossata] ing(r)ossa(())ta V.

³ quos] quas V.

⁴ calor et spiritus deferuntur a corde] color et species de hi()tur cor()e V.

⁵ facere] fa^{re} V *hic et paullo infra*.

⁶ non debilitentur] *inv.* V.

⁷ debilitentur – debilitantur] debli()tur – debli()tur V.

Quaestiones I.3-8 omisi

Quaestio I.9

Utrum dormientes possint facere opera vigilantium

V 154rA Consequenter quaeritur utrum dormientes possint facere opera vigilantium.¹

1. Arguitur quod non.²

1.1 Quia operatio arguit formam; ergo operatio vigiliae arguet formam <vigiliae>.

1.2 Item, aliquid non potest moveri localiter nisi sit appetibile movens appetitum; sed in dormiente appetibile non potest percipi ab appetitu; ideo etc.

1.3 Item, si illud quod magis videtur inesse non inest, nec illud quod minus; sed magis videtur quod organum <virtutis sensitivae> esset deligatum quam organum virtutis motivae;³ sed hoc non est; ideo etc. Maior patet, quia virtus motiva perfectior est virtute sensitiva, et ideo organum eius tardius solvitur, <sed organum virtutis sensitivae citius solvitur,> sicut patet de oculis; ideo etc.

1.4 Item, dormientes aliquando respondent ad interrogata; sed hoc non possent <ni>si organum auditus esset deligatus; et tunc videtur <quod> non sunt dormientes; ideo etc.

2. Oppositum vult Philosophus et Albertus.⁴ Dicit enim quod surgunt <et> prosequuntur inimicum.

3. Ad hoc est dicendum quod quidam sunt qui habent imaginationem valde fortem, et tales dormiendo possunt facere opera vigilantium et moveri, quia motus localis fit per apprehensionem alicuius delectabilis; modo ita

---

¹ *Haec quaestio valde similis est quaestioni I.9 Radulphi Britonis, praesertim quod ad rationes principales attinet.*

² non] sic V.

³ motivae] mobilis V.

⁴ Arist., *Somn. Vig.* 2.456a24-26.; Albertus, *Somn. Vig.* I.II.5, p. 146a.

est quod in eis potest esse talis fortis imaginatio, et tunc propter aliquem¹ calorem in corde existentem contingit organum virtutis motivae deligari, et tunc partes illae moventur motu musculorum,² tamen non vadunt determinate, quia non habent principium³ directivum; et aliquando respondent ad interrogata. Sed illud est difficile videre in simpliciter dormiente; unde si ita est, hoc est a casu, quia de tali contingit imaginari de quo fit interrogatio. Tamen si⁴ aliquis esset inter utrumque quasi **3 litt.**

Tamen intelligendum quod cum aliquis somniat non recolit de operationibus quas facit, et tamen bene recolit de somnio, et huius[modi] causa est quia actus illi non fuerunt sensati, tamen species somnii bene fuerunt; modo memoria semper est respectu alicuius sensati per aliquem⁵ sensum etc.

Ad 1. Ad rationes.

Ad 1.1 Ad primam. Cum dicitur “Operatio etc.”, dico quod maxima vera est —quantum ad virtutes quae sunt principium talis operationis.

Ad 1.2 Ad aliam. Cum dicitur “Appetibile etc.”: verum est, et ideo in dormiendo non percipitur a sensibus exterioribus sed ab imaginatione.

Ad 1.3 Ad aliam. Concedo istam maximam. Et cum dicitur quod magis videtur quod organa sensuum exteriorum essent soluta quam organum virtutis <motivae>, dico quod falsum est, quia illa sunt magis remota a calore et extrinsecus, organum autem talis virtutis est magis intrinsecus, et virtute illius caloris illud organum facilius deligatur etc.

Ad 1.4 Ad aliud dico quod si aliquis sit simpliciter dormiens non respondet ad interrogata nisi a casu; si tamen non sit simpliciter dormiens, sed magis quasi inter vigiliam et somnum, potest bene respondere, et hoc quia organum auditus non est in eo simpliciter ligatum; ideo etc.

---

¹ aliquem] aliquam V.

² musculorum] masculorum V.

³ principium] p()m V.

⁴ si] *lectio incerta* V.

⁵ aliquem] aliquam V.

Quaestiones I.10-II.5 omisi

Quaestio II.6

Utrum in somnis fiat deceptio

V 155rB Consequenter quaeritur utrum in somnis fiat deceptio.

1. Arguitur quod non.

1.1 Quia apparitio quae est in somnis requirit¹ aliquod agens prius respectu phantasiae; sed agens iudicat <rem> secundum suam formam; ergo virtus iudicativa iudicat rem sicut est; ideo etc.

1.2 Item, ubi est virtus superior, ibi non est deceptio, sicut dicit Philosophus,² in somno est virtus superior, sc. intellectus, qui non ligatur, quia non est virtus organica; ideo etc. Et confirmatur, quia in vigilia intellectus magis impeditur quam in somno propter magnos motus, qui non sunt in somno, et tamen iudicat falsitatem.

2. Oppositum dicit Philosophus.³

3. Dico ad hoc quod sic, quia per aliquam subtilem speciem phantasia potest debilitari, et species in ea existens potest immutare sensum communem secundum quod erat natus mutari a sensibus exterioribus, et tunc si sit species visibilis⁴ iudicat se hoc videre, et tamen sic non est etc. /155vA/

Item, quia aliquando descendit sanguis ad sensum communem secum deferens aliquam imaginem, et tunc sensus communis iudicat de illa;⁵ postea descendit proportio⁶ sanguinis habens aliam imaginem, et tunc de uno iudicat sicut de pluribus vel tunc transfertur⁷ de uno in aliud; et hoc

---

¹ requirit] reci()t V.

² Cf. Arist., *Insomn.* 2.460b18-22 (cf. 1.459a2-5).

³ Arist., *ibidem*.

⁴ visibilis – videre] visibilis – audire V; *aequo iure* audibilis – audire *scribere licebit*.

⁵ illa] illo V.

⁶ proportio] *fort. corruptum*.

⁷ transfertur] trans()tur V.

apparet de digito posito super oculis cancellate,¹ quia tunc videtur quod una res sit plures, et illud apparet per cancellationem digitorum.

Ad 1. Ad rationes.

Ad 1.1 Ad primam dicendum quod non requiritur agens extrinsecum, sed sufficit agens intrinsecum, quia de re non iudicat quia sibi praesentialiter offertur sed solum de specie, cum circa speciem non decipitur †illud cuius est [[illa]] ista species† aliquando tamen decipitur sensus communis.

Ad 1.2 Ad secundam dicendum quod aliquando per accidens intellectus ligatur in somno, et hoc est quando in phantasia non apparet aliquod phantasma per quod intellectus possit contradicere phantasiae vel sensui communi si aliter [si aliter] iudicent quam debeant iudicare. Ideo non valet.

Quaestio II.7

Utrum possibile sit futura per somnia divinare

Consequenter quaeritur utrum possibile sit futura per somnia divinare.

1. Arguitur quod non.

1.1 Quia si hoc esset, aut illa somnia essent signa futurorum vel causae, sed nullo² modo est possibile; ideo etc. Maior patet: divisio est sufficiens. Minor patet, quia somnia non sunt signa necessaria futurorum, quia illa signa non semper eveniunt; nec sunt causae, quia †alii† sunt magis praeteritorum quam futurorum.

1.2 Item, si hoc esset, aut esse<n>t a deo aut a natura; non a deo, quia dignioribus contingerent, quod falsum est, quia fatuis et aliis eveniunt; nec sunt ex nobis, quia aliquando somniamus³ de hiis quae sunt in⁴ finibus orientis et occidentis etc.

---

¹ cancellate] *vel forte cancellatim V signo compendii usus quo quaelibet terminatio significari potest. Exemplum de digito et oculis ex Arist., Insomn. 2.460b20-21.*

² nullo] neutro praestaret, sed nullo tolerari potest, opinor.

³ somniamus] sōpn⁹ viii⁹ V.

⁴ in finibus] inferioribus V.

2. Oppositum dicit Philosophus.¹

3. Ad hoc est dicendum quod sic, quia omnes experti sunt se praevidisse aliqua futura per somnia, et istud praestat fidem ut aliqua possimus scire per somnia.

Item, Commentator vult in suo Libro de somno et vigilia² quod fama quam³ multi famant etc., quia cum illud sit dictum commune; ideo etc.

Sed de modo difficultas est, quia aliqui volunt quod hoc sit per revelationem substantiarum separatarum, Philosophus tamen reprobatur et †reducit **2 voces** de()te†. Et de hoc postea videbitur.

Sequuntur in codice duae versiones eiusdem paragraphi

Versio prima

Versio altera

Sed intelligendum est quod aliqua somnia habent principium in nobis a parte corporis vel animae. <A parte animae>, quia cum aliquis de die est multum attentus ad aliquam rem, ideo de nocte de ea somniat. A parte corporis propter diversam dispositionem, unde unus se somniat comedere⁴ pi[s]cem ardentem et evigilatus emittit choleram; alter somniavit quod faceret se sanari⁵ de vena quae est inter

Sed intelligendum est quod quaedam somnia habent in nobis principium quandoque ex parte corporis, quandoque ex parte animae. <Ex parte animae>, quia quando aliquis fuerit multum attentus circa aliquam rem contingit quod de illa re de nocte somniat. Similiter a parte corporis, aliqua passio existens in corpore aliquius †violen()at⁶† aliquem⁷ ad somnandum de ea vel de aliquo simili, ut cholericus quando somniat aliquando se esse in igne propter choleram siccam, unde quidam¹ somnia<vi>t se

¹ Cf. Arist., *Div. Somn.* 1.462b12-13, *trl. Guillelmi*: “De divinatione vero que in sompnis fit et dicitur fieri a sompniis”.

² *Verus fons est* Arist., *EN* VII.14.1153b27-28, *trl. Grossetestae*: “Fama autem non omnino perditur quam populi multi famant.”

³ quam] et V.

⁴ comedere *scripsi collata Radulphi Britonis quaestione* II.5] *fere emere* V.

⁵ sanari] *sensus sanguinari requirit; corrigere autem non sum ausus, cum forma sanari e vulgari saigner derivata esse posset.*

⁶ violen()at] *vel malen()at* V.

⁷ aliquem] aliquam V.

duos digitos ut curaretur de devorasse² pi[s]cem ardentem et ex-
passione **2 voces** et ita pergefactus evomuit choleram nigram.
fecit et sanatus est.

Intelligendum est quod aliqua sunt causa futurorum, sicut patet in
exemplo dicto. Aliquando autem sunt signa, quando in phantasia apparet
species similis illi †aut in virtute est†, sicut cum aliquis existens [in]
phlegmaticae complexionis somniat se esse in aqua. Aliqua autem sunt
casualia, sicut dicit Philosophus,³ sicut aliquis rememorans de aliqua re,
<si> ista res praesens sit, hoc est accidens et casuale.

Ad 1. Ad rationes.

Ad 1.2 Ad primam. Cum dicitur quod aut a deo sunt aut etc., dico quod
aliqua sunt a deo, aliqua a nobis, sicut visum est. Et tu dicis “Non a deo
quia fatuis eveniunt”. Dico quod immediate non eveniunt a deo sed me-
diante corpore <caelesti>, et ideo magis eis eveniunt super quos corpus
caeleste habet maius dominium. Etiam aliqua sunt a nobis, quia ad hoc
facit dispositio corporis, ut visum est; ideo etc.

Ad 1.1 Ad aliam, quod nec causae nec signa, dico quod aliqua sunt ut
causae et aliqua sunt ut signa, et ista⁴ ut semper vel⁵ in pluribus eveniunt
respectu istorum inferiorum etc.

---

¹ quidam somniavit &c.] Cf. Albertus Magnus, *Somn. Vig.* III.II.1, p. 198b: “somniavit
quidam fundi sibi in ventrem picem ardentem, et se exaestuarum in igne picis, eo quod
cholera adustam nigram incensam in ventre habuit: et hanc emisit, cum surrexit a
somno.” Necnon Radulphus Brito, *Quaest. Somn. Vig.* II.5: “quidam †sel’us† somni-
avit se comedere picem {piscem a.c.} calefactum, et expergefactus vom<u>it chole-
ram nigram.”

² devorasse] devovisse vel devenisse V.

³ Arist., *Div. Somn.* 1.463b5-6.

⁴ ista] *potius* ita V.

⁵ vel] et V.

Quaestio II.8

Utrum somnia per quae fit divinatio de futuris proveniant a deo

Consequenter quaeritur utrum somnia per quae fit divinatio de futuris proveniant a deo.

1. Et videtur quod sic.

1.1 Quia Seneca¹ dicit quod illa dona sunt voluntaria. Item, Avicenna et Algazel² idem volunt: dicunt quod sunt ab intelligentia separata agente, et videtur istud esse de intentione Commentatoris.³

1.2 Item⁴ per expositionem nominis.

1.3 Item, sunt a deo quorum nullum <principium> est in nobis, sicut de quibusdam somniis <***>. Maior patet, quia non videtur esse aliud principium in quod debeant reduci. Minor patet ad sensum.

2. Oppositum dicit Philosophus,⁵ et ratione, quia patent fatuis et insanis, quod non esset etc.

---

¹ *Falso, ut videtur, istud dictum Senecae attribuitur.*

² Cf. Albertus Magnus, *Somn. Vig.* III.1.6, p. 185b: "Isti igitur dicunt, quod prophetiae et somnium praeostendenda futura sunt in animabus nobilibus separatis agentibus, in quarum corporibus organum imaginationis optime est complexionatum et compositum et commensuratum et universaliter remotum secundum quod possibile est a nocumentis. Ferunt autem per hunc modum, quod lumen intelligentiarum et splendor illustrat eas, et agit in eis formas futurorum effectuum aperte vel metaphorice, sub quibus futura praevidentur et praedicuntur. Et si quaeritur ab eis, per quam conformitatem animae sic imprimuntur et formantur ab intelligentiis? Dicunt quod propter rationem congruentiae anima tales splendores nata est suscipere per rationem ordinis naturae: quae intelligentia est ut agens, et anima sicut instrumentum nata est influere: nec in talibus exigitur contactus corporum, eo quod sunt incorporea: contactus autem est corporum. Ista autem est sententia Algazelis in fine philosophiae suae, et Avicennae in prima philosophia sua: in quibus locis isti duo de prophetis et prophetiis loquuntur."

³ Cf. Radulphus Brito, *Quaest. Somn. Vig.* II.6: "Commentator libello suo De somno et vigilia {Averroes, *Somn. Vig.* 95} dicit quod somnium, prophetia et visio differunt solum secundum magis et minus; sed prophetia est immissa a deo, ut communiter dicitur; ideo etc."

⁴ item] et V.

⁵ Arist., *Somn. Vig.* 1.462b20-22, 2.463b15-18.

3. De illa /155vB/ quaestione dicunt quidam sicut Seneca et Apuleius¹ dicebant. †** 2 voces** essent a deo immediate, quia† tamen sub aenigmatibus² propter invidiam dantur hominibus, quia deus invidet, ut dicunt.

Sed hoc est falsum, quia a causa immateriali³ nihil de novo producitur, ut patet 8 Physicorum,⁴ et deus non invidet; ideo non valet.

Alia est opinio Alberti, Algazel et Avicennae, qui ponebant intelligentiam datorem esse formarum quarumcumque, et ita, quia intellectus nihil comprehendere potest sine⁵ phantasmate, inde est quod ab illa intelligentia influitur a deo dispositio in organo phantasiae per quam possit divinare de futuris, et ita illi qui habent phantasiam optime dispositam sunt optimi divinatores per somnia. Commentator⁶ etiam dicebat istam cognitionem esse phantasiae.

Philosophus tamen reducit in⁷ motum caeli, unde non valet dictum eorum, quia Philosophus non ponit aliquam substantiam immaterialem de novo aliquid agere sine motu sive nisi mediante motu.

Plato⁸ tamen deducebat hoc in daemones qui secundum ipsum habebant dominium super motum localem. Sed hoc non valet, quia Philosophus non potest ponere tales substantias.

¹ Apuleius] appoi( )us V. *Nota de Apuleio nullam mentionem supra esse factam. A Radulpho aliisque sequacibus Alberti Magni nominatur. Cf. Radulphus Brito, Quaest. Somn. Vig. II.6: "antiqui enim, sicut Socrates et Plato, Apuleius et Simonides, voluerunt quod illa somnia a deo immittantur, et Simonides dicit quod deus sub aenigmatibus et figuris illa somnia nobis immittit, quia in hoc, sc. in divinatione futurorum, nobis invidet."* *Nomen Senecae forsitan ex nomine Simonidis ignoto originem duxerit.*

² aenigmatibus] empti( )bus V.

³ immateriali] fere immat^{ri} V.

⁴ Arist., *Ph.* VIII.

⁵ sine] sub V.

⁶ *Locum non inveni.*

⁷ in] ibi V.

⁸ *Ut cetera quae de opinionibus veterum narrat noster, ita haec de Platone ex Alberti Magni Somn. Vig. III.1 originem ducunt, licet mediante fonte intermedio.*

Ideo dicendum quod fiunt a corpore caelesti, quia per ipsum fit aliqua dispositio in organo phantasiae, ex qua phantasia potest sibi formare simulacrum aliquod.¹

Ex quo potest illud facere, quare² non fit hoc de die? Dicendum quod hoc est quia de die sunt plures motus in corpore et elementorum et sensuum, et ita impeditur illa influentia; quia tamen non sunt tot in nocte, ideo etc., et tunc magis fit, unde minimi motus de nocte apparent magis, ideo etc.

Sed quare³ †multitudo⁴ ulterius† non apparent in propria forma? Dicendum est quod corpus caeleste est agens universale, et ideo indiget aliquo determinante; modo phantasma⁵ est aliquod determinans, tale autem non habet in somno, et ideo non somniat de re sub propria forma.

Aliter solvit hoc Albertus,⁶ quia illa quae somniantur non sunt entia sub propria forma, et ideo nullum simulacrum de eis potest apparere, et ideo sub quibusdam similibus apparere videntur.

Ad 1. Ad rationes.

Ad 1.1 Ad primam. Cum dicitur quod antiqui posuerunt etc., dico quod haec opinio est antiquorum.

Ad 1.2 Ad expositionem nominis dicendum quod <dicatur> sic, quia est quaedam cognitio similis cognitioni divinae. Vel est dicendum quod sic propter opinionem antiquorum, qui hoc volunt.

Ad 1.3 Ad aliam dicendum quod non habent principium in nobis. Dico quod principium est <in> corpore caelesti, quod est agens intelligibile, indiget tamen aliquo agente particulari determinante ipsum ad effectum determinatum; ideo etc.

---

¹ aliquod] aliquid V.

² quare] quia V.

³ quare] quia V.

⁴ multitudo] m(u)lti^o V, sed fortasse linea traducta vocem delevit.

⁵ phantasma] fan^a V, id quod saepius phantasia significat.

⁶ Albertus Magnus, *Somn. Vig.* III.1.4, p. 182a.

Quaestio II.9

Utrum aliquis sit naturaliter propheta

Consequenter quaeritur utrum aliquis sit naturaliter propheta.

1.. Et arguitur quod non.

1.1 Quia quod est super facultatem humanam non inest [[ei]] naturaliter alicui; sic est de illo; ideo etc. Maior patet. Minor declaratur, quia propheta est alicuius futuri, sed praedicere futura non est in potestate nostra; ideo etc.

1.2 Item, propheta non potest esse coniunctus passionibus, sicut dicit Albertus,¹ quia dicit: cum Moyses volebat prophetizare ascendebat montes ut esset separatus a passionibus; sed homo non potest esse huiusmodi; ideo etc.

---

¹ Cf. Albertus Magnus, *Somn. Vig.* III.1.12, p. 195a-b: "Naturam enim et habitum prophetiae ille habet, qui optime dispositus intellectu agente separato, bonum et perfectum adeptus est organum imaginationis, quod intellectui formas subministrando deservit, sicut diximus. Hic autem absque dubio ad actum prophetiae nequaquam deveniet sequens passiones concupiscentiarum corporalium, et timores rerum variarum, et gaudio detentus exteriori, et sollicitudine et tristitia exagitatus: haec enim omnia inclinant ad imaginandum alias formas et ideo non percipit in se talis homo lumen et actum prophetiae quem habet in naturae aptitudine: et si multo tempore talibus fuerit passionibus detentus, immutabitur ab eo complexio sui corporis, et per consequens etiam immutabitur organum imaginationis, et tunc etiam amittet ipsam naturae ad prophetizandum habilitatem. Si autem studuerit virtuti, intellectivae maxime, et scientiis, et solitudini, et liberaverit animam a curis saeculi, et aliena non curiose investigaverit, sed potius se intra seipsum reclusit, et dederit operam scientiis aliis in quibus multum abstrahitur intellectus, tunc absque dubio de facili manifestabitur ei pulchritudo coelestis in omnibus his quae ab orbe fluunt ad regimen eorum quae generantur et corrumpuntur." *De Moyse montes ascendente nihil in Alberto inveni, sed fortasse conferendum est* III.1.5, p. 184a: "Propter quod multi sapientium dixerunt, sicut narrat Moyses Aegyptius, quod tempore concupiscentiae, tristitiae et timoris non prophetizant neque vera futura denuntiant: oportet enim per studium longum et honestos mores et ordinationes affectuum animam ab exterioribus ad interiora revocare, et claudere vias ne tumultus sensibilium qui est in vigilia animam extrahat ad exteriora: et si hoc jam multo tempore factum est, ita quod jam evanuerint simulacra accepta per sensus et passiones animam pertrahentes ad alia, tunc divinatio certior erit: et haec est causa quod Hermes et alii quidam divinationi studentes in antris desertis absconditi jacuerunt."

1.3 Item, quod inest a natura inest a principio intrinseco; sic autem non est de prophetia, quia inest a corpore caelesti, sicut dicit Philosophus et Albertus.¹

2. Oppositum dicit Philosophus et Albertus.²

3. Ad hoc est dicendum quod differentia est inter prophetiam et «visionem»³ et divinationes <per> somnum, quia divinatio est quando aliquis dormit perfecte, organum tamen phantasiae est deligatum, sed est visio⁴ magis in non simpliciter dormiente; sed prophetia est iudicium de futuris non per investigationem nec per factam inquisitionem.

Advertendum tamen quod ad hoc quod aliquis sit propheta requiritur quod sit excellentis ingenii, ita quod habeat vultum elevatum; secundo quod organum phantasiae sit optime dispositum ad receptionem impressionum corporum caelestium; tertio quod sit retractus⁵ a passionibus quibuscumque. Et illo praesupposito dico quod aliquis potest esse propheta naturaliter, quia habe[n]t principium intrinsecum, motu facto ab extrinseco; ideo etc.

Intelligendum est de modo quomodo⁶ corpora caelestia mediante suo lumine sive motu imprimunt aliquid in organo phantasiae, ex quo formatur aliquod simulacrum, de quo potest insurgere in actum prophetia motu extrinseco adveniente.

Ad 1. Ad rationes.

Ad 1.1 Ad primam est dicendum quod <prae>dicere futura non est super facultatem⁷ humanam⁸ quantum ad habentes⁹ intellectum elevatum et organum phantasiae bene dispositum, immo ex naturali complexione moventur ad hoc, unde non possunt cognoscere contingentia quae non

¹ Aristoteles nusquam talia dixit. Quoad Albertum, vide, e.g., quae superius attuli.

² Aristoteles implicite negat quemquam prophetam esse. Albertus vero in excerpto ex *Somn. Vig.* III.1.12 supra allato affirmat.

³ visionem] *spatium vacuum* 2-3 *vocum capax* V.

⁴ visio] *fere vi°g* V.

⁵ retractus] *redactus* V.

⁶ quomodo] *an quoniam scribendum?*

⁷ facultatem] *fere fau()te* V.

⁸ humanam] *humanum* V.

⁹ habentes] *ipsos* V.

habent causas determinatas, tamen bene possunt habere <***> et sic de aliis, quia illa reducuntur in corpora caelestia. Per hoc solvitur ratio.

Ad 1.2 Ad aliam. Cum dicitur quod ad prophetari oportet esse seductum,¹ verum est —ita quod ab illis non dominetur. Et cum dicitur quod hoc non est homini possibili, dico quod hoc non est verum, unde² licet non sit possibile homini esse simpliciter seductum a passionibus, tamen bene possibile est ipsum non dominari ab illis, et hoc sufficit.

Ad 1.3 Ad aliam dicendum quod prophetia inest quodammodo a principio intrinseco secundum³ quod homo per naturam aptus natus est ad omnia. Unde dicendum quod non inest simpliciter a principio intrinseco⁴ †et licet† ad eam conferat[ur]⁵ influentia corporis caelestis; ideo etc. /156rA/

Quaestio II.10

Utrum corpora caelestia possint aliquid imprimere in animabus nostris

Consequenter quaeritur utrum corpora caelestia possint aliquid imprimere in animabus nostris.

1. Arguitur quod non.

1.1 Quia anima nostra est incorporea, et ista sunt corporea; sed corporeum non agit in incorporeum; ideo etc.

1.2 Item, dicitur 2° De generatione⁶ quod agens et patiens debent communicare in materia; sic non est hic; ideo etc.

2. Oppositum dicit Philosophus.⁷

---

¹ seductum] sedactum V; fort. aut sedatum aut separatum scribendum. Item paullo infra.

² unde] fere u cum n suprascripta V.

³ secundum] sed V.

⁴ intrinseco et licet] fortasse extrinseco et licet scribendum.

⁵ conferatur] lectio incerta V.

⁶ Arist., GC I.7.323b31-32.

⁷ Arist., Div. Somn. 2.463b31sq.

3. Ad hoc est dicendum quod sic. Sicut †prima¹ causa† movetur, ita mundus inferior; sed anima nostra est inferior sive de numero inferiorum ...²; ideo etc.

Sed intelligendum quod differunt quantum ad potentiam sensitivam et intellectivam, quia sensitiva et vegetativa sunt potentiae organicae, et ideo per se supponuntur corpori caelesti; sed intellectus non est huiusmodi, tamen per accidens bene subicitur, quia non intelligit sine phantasmate, quod subicitur per se corpori caelesti. Modus autem per quem³ corpus caeleste influit in inferioribus est quia medium alteratur, et isto alterato alterantur ista⁴ inferiora.

Ad 1. Ad rationes.

Ad 1.1 Ad primam dicendum quod non agit actione propria, quae est in compatiendo.⁵

Ad 1.2 Ad aliam per idem, quia illud est verum de actione in qua agens repatitur; ideo etc.

---

¹ prima causa] *num ex primum caelum ortum?*

² ...] *una vox abbreviata, quae fortasse in -rum terminatur.*

³ quem] *quam V.*

⁴ ista] *illa V.*

⁵ compatiendo] *compa()do V.*

Anonymi Vaticani 2170

Quaestiones super De sensu et sensato

0. Prooemium

Va 117rA Sicut dicitur X Ethicorum,¹ inconueniens fiet si homo vitam propriam negligat et vitam alterius eligat.

Quod probatur, quia vita divina inter omnia maxime est appetenda. Sicut enim deus est optimum inter entia, ita et vita divina, et ideo inconueniens est negligere vitam divinam eligendo quamcumque aliam; sed propria vita hominis est non hominis secundum quod homo sed secundum quid divinum in eo, quia intellectus dicitur quid divinum, et sic est vita divina vita <propria hominis>; quare etc.

Hoc patet iterum sic: Inconueniens est non eligere vitam optimam et delectatissimam; vita hominis est huiusmodi; ergo etc. Maior declaratur, quia bonum est appetibile et eligibile, ut dicitur tertio Topicorum,² et primo Ethicorum³ quod omnia bonum appetunt, et ideo maxime bonum sive optimum est maxime eligibile. Minor patet X Ethicorum,⁴ quia delectatio causatur ex coniunctione convenientis cum convenienti, et ideo ubi est maxime conueniens conuenienti, ibi est vita delectatissima; hoc autem est in vita propria hominis, sc. secundum intellectum, nam ibi est coniunctio cum ipso primo per speculationem et considerationem.

Item, inconueniens est vitam perfectissimam et quae est perfectior finis aliarum non eligere; vita propria hominis est huiusmodi; ergo etc. Maior patet, qui bonum et perfectio et finis sunt unum et idem, ut habetur quinto Metaphysicae,⁵ et ideo perfectum est quid eligibile. Minor declaratur, quia, ut dictum est, vita propria hominis est secundum intellectum, cum per hoc ab aliis distinguitur, et ideo secundum naturam, †cum intellectus

---

¹ Arist., *EN* X.7.1178a3-4.

² Arist., *Top.* III *passim*.

³ Arist., *EN* I.1.1094a1-3.

⁴ Arist., *EN* X.7.1177a.

⁵ Cf. Arist., *Metaph.* V.2.1013b25-28.

dicitur intelligere seu vita secundum intellectum talis vel talis†; modo intellectus est forma quae est ultimus finis materiae, cum sit perfectissima, unde Themistius secundo De anima¹ <dicit> quod ad intellectum natura progressa quievit tamquam non habens aliquid nobilius cui ipsum subiectum faceret, et ideo est ultimus finis materiae, ut dicitur secundo Physicorum.² Ita intelligere est ultimum vivere et ultimum operari et sic vita secundum intellectum est perfectio et finis aliarum.

Item, elementa sunt propter mixta finaliter, mixta propter plantas, plantae propter animalia, animalia propter hominem (unde secundo Physicorum³ dicitur quod homo est finis omnium), homo autem propter intellectum, ut vult Philosophus (Commentator etiam secundo Caeli et mundi⁴); quare etc.

Hoc idem habetur ex primo Ethicorum,⁵ quia tres dicuntur vitae excellentes, non quia quaelibet sit optima, sed excellentes propter adhaerentiam aliquorum istis tamquam in optimo. Prima dicitur vita voluptuosa, et a Philosopho⁶ ibidem dicitur bestialis †deo eam reprehendo†, et in hoc communicant⁷ cum brutis, sc. in sequendo <de>lectationes tactus et gustus, et hoc est vile; cum enim homo sit multo excellentior quam bruta, vile est eligere tamquam optimum illam vitam [vitam] in qua conveniunt cum brutis. Secunda est vita civilis, sc. quae versatur circa honores et negotia, et ista adhuc non est vita optima, quia secundum hanc homo non est simpliciter abstractus, et in hoc est suum optimum, cum illud per quod est homo, sc. intellectus, <***>; secundum hanc autem non est simpliciter abstractus, sed sequitur negotia. Sed vita excellens in qua homo est simpliciter abstractus prout sibi est possibile est secundum speculationem et intellectum, quia est secundum aliquid divinum existens in homine, ut dicitur X Ethicorum,⁸ unde ibi deridet quosdam qui dicebant

---

¹ Themistius, *de An.* 100.35-37.

² Cf. Arist., *Ph.* II.2.194a32-35.

³ Arist., *Ph.* II.2.194a34-35.

⁴ *Locus non inventus.*

⁵ Arist., *EN* I.3.1095b17-19.

⁶ Arist., *EN* I.3.1095b19-20 & III.13.1118a23-26.

⁷ communicant] communicamus **Va**, *ut videtur.*

⁸ Arist., *EN* X.7.1177b27-34.

quod homines, <cum> sint mortales, debent sapere¹ de mortalibus et non de divinis, †quia sic† secundum vitam contemplativam, persuadentes per hoc retrahi a vita contemplativa. Sed solvit ad hoc quod homines sunt /117rB/ mortales ex parte corporis, immortales ex parte intellectus, ut dicitur secundo De anima,² et hoc est optimum in homine, et ideo maxime curandum est de ipso. Et sic patet propositio praeassumpta.

Multi autem econtrario faciunt, ut in hoc eligunt vitam bestialem sive voluptuosam, credentes esse delectatissimam, ut dicitur VII Ethicorum³ quod tales non credunt alias⁴ esse delectationes quam illas quas percipiunt ad sensum, ut gustus et tactus; et propter hoc involuti sunt sensibilibus, et isti eligunt vitam pecudum, et istam habent et nullum aliud bonum, et dimittunt propriam vitam; quod est inconveniens, ut praeassumptum est.

Alii eligunt vitam civilem versando circa negotia, dimittendo altissimum in eis, et dicunt hoc esse optimum in vita. Istud tamen non est verum, immo ordinatur ad vitam contemplativam, ut dicitur X Ethicorum;⁵ modo quo<d> ad aliud ordinatur non est optimum, immo illud ad quod ordinatur melius est.

Unde pauci eligunt vitam speculativam, et istius sunt tres partes principales, ut dicitur VI Metaphysicae.⁶ Prima dicitur metaphysica sive divina, secunda [[naturalis]] [\ut/] mathematica,⁷ tertia naturalis. Et distinguuntur sic: quia divina considerat illa quae sunt abstracta a motu et materia [sint in motu et materia] [[vel quia est de prima substantia quae sic est abstracta et quaecumque ibi determinantur hoc est per]] secundum esse et secundum intellectum sive secundum considerationem; et si aliqua quae considerat sint in motu et materia, non tamen considerat ea ut sic, sed ut

¹ sapere] tangere **Va**. Cf. Arist., *EN* 1177b31-33, *trl. Grossetestae*: "Oportet autem non secundum suadentes humana sapere hominem entem, neque mortalia mortalem".

² *Nusquam disertim dicit hoc Aristoteles, at cf. de An. III.5.*

³ Arist., *EN* VII.13.

⁴ alias] aliis **Va**.

⁵ Arist., *EN* X.7.

⁶ Arist., *Metaph.* VI.1.1026a18-19. Cf. *Auctoritates Aristotelis* 1.147: "Tres sunt partes philosophiae speculativae, scilicet naturalis, mathematica et divina, id est metaphysica."

⁷ mathematica] metaphysica **Va a.c.**, ut videtur.

sunt¹ abstracta; unde dicitur esse de abstractis a motu et materia. Vel quia est de prima substantia, quae sic est abstracta, et quaecumque ibi determinantur, hoc est per attributionem ad ipsam. Vel quia est de ente secundum quod ens considerando principia entis in se; enti autem secundum quod ens non repugnat quod sit abstractum a motu et materia secundum esse et intelligi. Et propter hoc dicitur de abstractis a motu et materia secundum intelligi [sive] et² esse considerari, vel quia hoc est per attributionem ad aliquid sic abstractum sive separatum, vel quia consideratur sub tali ratione, quia ut sic eis non repugnat esse sine motu et materia. Et sic, si ali<qu>a ibi considerata sint in motu, non tamen ut sic considerantur.

Mathematica autem est de illis quae secundum intelligi et secundum considerationem abstrahuntur a materia, non tamen in essendo, sc. quae de sua ratione non sibi determinant materiam sensibilem sive mobilem, sc. in tali gradu et complexione. Unde materia subiecta motui dicitur quae per hoc quod subiecta est formae habet qualitates quae sunt principium motus et sensus, ut materia quaecumque non est hominis, sed determinata in tali gradu et temperata sive proportionem. Sed ab hoc abstrahit³ mathematica, quia hoc sibi non determinat quantum est ex ratione sua, ut rectum non determinat sibi materiam determinatae naturae, sed solum in eo quod quanta et continua. Unde dicitur materia imaginabilis, et ab hac non abstrahit. Un<de> cum abstrahit <non abstrahit> a materia naturali, sc. quanta et continua, sed a materia determinata, sc. quae est determinatae naturae.

Naturalis autem considerat aliqua ut sunt in materia sensibili, sc. quae a tali materia secundum esse non separantur, neque secundum intelligi et considerationem. Tamen⁴ considerare⁵ in materia sensibili hoc est dupliciter: aut sub illo esse et dispositione sub qua aliquid est sensibile, et habet⁶ esse in singulari, quia sensus est singularium, et sic non considerat materiam sensibilem, quia scientia non est de sensibilibus, <***> et si in

---

¹ sunt] sint **Va.**

² et esse considerari] considerari et esse **Va.**

³ abstrahit – determinat] abstrahunt – determinant **Va.**

⁴ tamen] *vel* cum **Va.**

⁵ considerare] consi()te **Va.**

⁶ habet esse] he ē **Va.**

universali abstrahat ab hac materia et ab illa; /117vA/ et de ista est nunc intentio. Considerat ergo, ut dictum est, ens mobile sive cum¹ materia sensibili, sc. ut subiecta est qualitatibus sensibilibus, ut consideratur, et ideo secundum quod de ipso est consideratio distinguitur scientia naturalis.

Potest autem dupliciter considerari: aut secundum se et absolute, non contrahendo ad aliquid, et sic est de corpore mobili, <de quo> determinatur in libro Physicorum, quia ibi determinatur absolute de principiis entis mobilis secundum quod mobile ostendendo quid est motus; item de hiis quae consequuntur motum et de divisione eius in suas partes et species; iterum de quantitate, de divisibilitate motus, et de principio motus, sc. utrum habuit principium aut sit ab aeterno. Alio modo potest considerari ut contractum, et hoc dupliciter: aut enim [enim] ad motum localem, sc.² ad motum secundum ubi, et sic determinatur in libro De caelo et mundo, ut de corporibus caelestibus, quae sunt mobilia ad ubi, et de gravibus et de levibus et huiusmodi, quae sunt principium motus localis. Aut prout est contractum ad formam, et hoc dupliciter: aut ad formam simplicium, et sic est liber De generatione et corruptione, quia generatio et corruptio primo debentur corporibus simplicibus, unde sunt prima generabilia et corruptibilia, et per illa aliis, quia ex illis componuntur. Unde determinatur de illis quae habent habitudinem ad generationem, ut alteratio, augmentum, actio, tactus; iterum de primis generabilibus et corruptibilibus, sc. de elementis in secundo et de causis³ generationis et utrum sint perpetua. Aut ad formam mixti, et hoc aut imperfecti, et sic determinat in primis tribus libris Meteorum, ut de galaxia et de rore, pluvia et huiusmodi. Iterum de mari, ventis et huiusmodi. Aut perfecti magis, et hoc dupliciter: aut inanimati, et sic in quarto libro Meteorum, ut de generatione metallorum, et in libro Mineralium, si sit alius ab illo quarto. Aut animati, et sic potest esse tripliciter consideratio, quia operationes corporis animati dependent ex parte corporis et ex parte animae, et ideo isto duplici modo possunt considerari, aut quantum ad ea ad quae applicantur, sc. in quibus sunt ex parte animae, sic est liber De anima, quia ibi fit⁴ absolute consideratio quantum ad animam determinando quid

---

¹ cum materia *Donati*] con^am **Va**.

² sc.] secundum **Va**.

³ causis] a(t)is **Va**.

⁴ fit] sit **Va**.

est et de eius partibus et potentiis, ut de vegetativo, sensitivo, motivo et intellectivo non applicando ad corpus. Magis considerando eas ex parte corporis, sic sunt parvi libri naturales. Si autem applicantur ad illa in quibus sunt, <sic sunt> libri De plantis et De animalibus, unde in libro De animalibus terminatur consideratio naturalis.

Nunc autem est intentio de aliis, in quibus fit consideratio de operationibus ipsius animati quantum ad corpus sive ex parte corporis.

Sicut¹ dicit Philosophus secundo De anima,² quattuor sunt gradus viventium: quaedam enim vivunt solo vegetativo ut plantae, alia ultra hoc vivunt sensitivo solum, ut sunt animalia affixa ut sunt conchylia, alia habent tertium gradum, sc. motivum sive processivum secundum locum ut sunt animalia perfecta. Quartus autem gradus vitae est vita intellectiva, quae est vita nobilissima, et secundum hanc vivit homo. Sed intellectus, cum sit virtus abstracta, ut habetur tertio De anima,³ non requirit organum corporale, et ideo de operationibus intellectus non est alia scientia⁴ ab illa de anima, in qua determinatur de intellectu et de eius operationibus quantum est ex parte animae. Et ideo, si sit alius liber De intellectu a libro De anima, ille non est naturalis sed metaphysicus, /117vB/ quia aliqui de hoc libros fecerunt, ut Albertus,⁵ †Alyhar()†, Alexander. Aliae autem potentiae aliorum viventium concernunt organum corporale et <***>⁶ eius dispositionibus, ut virtus visiva requirit determinatum organum, et similiter aliae huiusmodi. Unde si organum sit indispositum, operatio eius peius se habet, et ideo propter organum corporeum quod requirunt erit de huiusmodi operationibus alia scientia a scientia de anima.

¹ Sicut etc.] *Hinc usque ad eodem modo quo dictum est, ubi asteriscum rubrum * videbis, auctor vestigia Thomae Aquinatis in Sententia libri De sensu p. 5.55-7.127 premit, ut me amice S. Donati monuit.*

² Arist., *de An.* II.3.

³ Arist., *de An.* III.4.429a24-25; cf. *Auctoritates Aristotelis* 6.139: "Intellectus non habet organum in corpore, sed est ab omni organo corporali separatus".

⁴ scientia] substantia **Va**.

⁵ Albertus – Alexander] alb' alyhar', alix' **Va**.

⁶ ***] *verbum quod dativum regit excidisse videtur.*

Unde intelligendum est secundo quod in istis parvis¹ libris naturalibus in quibus de hoc determinatur quidam sunt qui sunt de operationibus vivi secundum quod vivum est, et isti sunt quattuor, sc. De morte et vita, quia universaliter mors et vita insunt omnibus viventibus, et ibidem determinat <de> inspiratione et respiratione, per quae habetur vita in aliquibus animatis; iterum de iuventute et senectute, quia in istis diversificatur vita, et ideo diversimode intitulatur secundum ista, melius tamen quod intituletur De morte et vita, quia per attributionem ad hoc determinatur de aliis. Secundus est ¶De longitudine et brevitate vitae¶.² Tertius est de nutrimento et nutribili, quartus de sanitate et aegritudine; et isti libri non sunt nobis translati. Sunt autem alii libri qui sunt de operationibus animati [[ubi determinatur quomodo animatum]] quod est motivum secundum locum, et isti sunt duo, sc. Liber de motibus³ animalium, <ubi determinatur> quomodo animatum movetur et quae principia ad hoc requiruntur; alius est qui intitulatur “Liber de partibus progressibilium⁴ animalium”, quia ibi determinatur ad quam operationem quaelibet pars sit apta, ut quae ad ambulandum sive ad currendum, quae ad na[viga]ndum et huiusmodi. Alii sunt libri de operationibus sensitivi secundum quod sensitivum est, et isti distinguuntur, quia quidam dicitur sensus exterior et quidam interior. Modo quantum ad exteriorem determinatur de operationibus sensitivi secundum quod sensitivum est in libro De sensu et sensato, sed⁵ de interiori, sc. ut cognoscat in absentia sensibilis, sic sunt liber De memoria et reminiscencia et liber De somno et vigilia.

Tertio est intelligendum quod ars imitatur naturam in quantum potest, ut dicitur secundo Physicorum.⁶ Modo natura procedit a similibus, prout potest, ut habetur in ultima sive paene ultima propositione De causis,⁷ et⁸

¹ parvis] prius **Va**.

² De longitudine et brevitate vitae] *spatium vacuum 19 fere litterarum capax reliquit Va. Ex Anonymo Vaticani 3061 supplevi.*

³ motibus] moribus **Va**.

⁴ progressibilium] *fere progressivalium Va.*

⁵ sed] sc. **Va**.

⁶ Arist., *Ph.* II.194a21-22. *Auctoritates Aristotelis* 2.60: “Ars imitatur naturam in quantum potest.”

⁷ Cf. *De causis* prop. 30, §211: “Continuatio autem non est nisi in rebus similibus.”

⁸ et] ut **Va**.

dicitur secundo De generatione¹ quod in habentibus symbolum facilius est transitus, et ideo simili modo procedit ars. Modo, ut prius dictum est, in libro De anima tradita est cognitio de anima quantum ad operationes animae absolute, et cum hoc sunt magis similes operationes sensitivi secundum quod sensitivum est, nam magis tendunt ad immaterialitatem, ideo libri in quibus de hoc determinatur immediate videntur ordinari ad librum De anima. Secundum de motivo secundum quod motivum est, quia motivum magis est ex parte corporis quam sentire. Tertio de operationibus vivi secundum quod vivum est, nam maxime sunt ex parte corporis, et sic ordine doctrinae post librum De anima debent immediate ordinari isti tres, sc. Liber de sensu et sensato, De memoria etc., De somno etc. Postea debent alii ordinari eodem modo quo dictum est.* Tamen si legerentur sive ordinarentur secundum magis commune et minus commune, aliter [aliter] ordinarentur, immo liber Physicorum primo ordinaretur. Et ideo ad praesens primo est intentio de Libro de sensu et sensato.

Modo ibi sunt octo capitula. Primo tangit Philosophus quaedam quae valent /118rA/ ad propositum replicando quaedam alibi dicta, ut in libro De anima. Secundo determinat de organis sensuum, sc. qualia debent esse organa et ubi debent situari, et quae elementa ibi dominantur a natura, ut quod oculus est naturae aquae a dominio. Tertio de sensibilibus, et primo de coloribus tangendo naturas et species eorum et de mixtionibus eorum. Quarto determinat de sapore quomodo fit et de eius speciebus. Quinto de odore et de eius speciebus et quomodo fit. Unde² determinat naturas illorum sensibilibus, ut melius cognoscantur operationes sensuum considerando eos in quantum dependent ex parte corporis. Sexto determinat quandam conclusionem,³ sc. de divisione sensibilibus, sc. utrum qualitas sensibilis divisibilis sit in infinitum, cum sit in aliquo quod quantum est, sicut et ipsum quantum divisibile est. Septimo utrum sensibilia moveant sensum in instanti aut in tempore. Octavo utrum duo sensus possunt insimul sentire.

---

¹ Arist., *Mete.* II.5.332a32-33.

² unde] *vix sanum*.

³ conclusionem] *forsitan quaestionem scribendum sit*.

Quaestiones generales

Circa istum librum primo sunt quaerenda quaedam in generali.

Quaestio 1

Utrum de istis operationibus, puta sentire, memoria et huiusmodi possit esse scientia

Primo utrum de istis operationibus, puta sentire, memoria et huiusmodi possit esse scientia. Hoc enim suppositum est.

1. Et arguitur quod non.

1.1 De singularibus non est scientia, ut dicitur primo *\Posteriorum*/¹ sed ista sunt singularia, quia sunt operationes, et operationes sunt singulares (prooemio *Metaphysicae*² dicitur quod actus et operationes sunt circa singularia); ergo etc.

1.2 Item, de eo quod non est intelligibile non est scientia, quia scientia est habitus intellectus, ut dicitur septimo *Ethicorum* et primo *Posteriorum*;³ ista non sunt intelligibilia sed sensibilia, si enim de hiis sit scientia, hoc est ut de sensibili; ergo etc. *\Quare subiectum scientiae debet substare aliquibus passionibus, propter hoc enim dicitur esse subiectum quia subicitur aliquibus passionibus; istae passiones cum sint accidentia non possunt esse huiusmodi; ergo etc./*

1.3 Item, sunt corruptibilia; de⁴ corruptibilibus non⁵ est scientia; ergo etc.

2. Oppositum patet per Philosophum, qui de hoc tradit scientiam.

---

¹ Cf. Arist., *APo.* I.31.87b37-39. *Auctoritates Aristotelis* 35.93: "Sensus est singularium, scientia vero universalium."

² Arist., *Metaph.* I.1.981a16-17; *Auctoritates Aristotelis* 1.5.

³ Arist., *EN* 6.3.1139b31-32; cf. *APo.* I.4.73a21-23.

⁴ de corruptibilibus non est scientia] Cf. *Auctoritates Aristotelis* 35.54: "Nec scientia nec demonstratio est corruptibilium, sed perpetuorum."

⁵ non] et ideo **Va**.

3. Dicendum quod sit scientia. Cuius ratio est haec: de eo quod est intelligibile et habet principia et causas et passiones de ipso demonstrabiles potest esse scientia; ista sunt huiusmodi; quare etc. Maior patet ex primo Posteriorum;¹ sufficit enim quod habeat causas et principia et passiones; causas et principia quia per illa demonstrantur passiones, passiones quia intellectus dicitur esse habitus principiorum et scientia conclusionum, in conclusione autem concluditur passio de subiecto.

Iterum oportet quod sit intelligibile, quia scientia est habitus intellectus; habitus autem intellectus non est nisi de intelligibili. Minor declaratur, quia in istis potest fieri abstractio sc. universalis a particularis, et ut sic sunt abstracta sunt intelligibilia. Iterum habent causas, et hoc est ex parte animae, et quantum ad hoc determinatur de illis in libro De anima. Iterum, ex parte corporis et sensibilibus, et sic determinatur hic de eis. Iterum habent passiones, ut patet in processu libri, ut utrum fiat in instanti aut tempore, utrum opus unius sensus concomitetur opus alterius sensus, et huiusmodi.

Item, intelligendum est \secundo/ quod scientia de istis est naturalis quia ista sunt naturalia, tam ex parte animae quam ex parte corporis: concernunt enim materiam naturalem et corpus sensibile, sc. ut quod sit <***> in se includit, et habet aliquid quod est principium motus et sensus et scientia de huiusmodi est naturalis, in hoc enim tenent limites et considerationes naturalis philosophi.

Ad 1.1 Ad primum. Cum dicitur “De singularibus non est scientia”, verum est —in propria forma singularitatis, sc. sub illa dispositione et ratione sub qua sunt singularia. Et in minori “ista sunt singularia”, verum est — secundum quod fiunt a suis principiis, sed hoc non obstante possunt fieri universales per abstractionem intellectus, et ut sic de eis est scientia, unde de eis est scientia in /118rB/ universali, non in singulari.

Ad 1.2 Ad aliud: “De non intelligibili non est scientia”. Concedo. Et in minori “ista non sunt intelligibilia”, falsum est, et hoc patet per dicta.

Ad probationem, cum dicitur quod ista sunt sensibilia, dicendum quod licet sint sensibiles, quia concernunt materiam sensibilem †motum† nec ab hoc² separantur secundum intellectum et considerationem, tamen bene

¹ Cf. Arist., *APo.* I.28.87a38-b1.

² hoc] *fortasse* hac *scribendum*.

sunt intelligibiles ut abstrahuntur a singulari; unde esse sensibile, hoc potest accipi dupliciter: aut quia sit sub illa dispositione sub qua est substantia,¹ et sic est singulare, et tale non est intelligibile per se et directe, licet indirecte, sc. reflexa linea; aut quod sit sensibile, sc. consideratum cum determinata materia, quae ut subiecta est formae habet in se principium motus et sensibilitatis, non tamen consideratum sub illa dispositione sub qua est sensibile, sc. in singulari, et tale sensibile est intelligibile, et sic est hic ut de illis est scientia.

Ad 1.3 Ad aliud cum dicitur “De corruptibilibus non est scientia”, verum est —quae simpliciter sunt corruptibilia et penitus. Et in minori “ista non sunt corruptibilia”, dicendum quod sic: sunt corruptibilia, quia non est dare aliquod unum quod continetur in esse; tamen illa sunt incorruptibilia per accidens, quia in quolibet singulari salvatur universale, et ideo ista conservantur in esse per continuam generationem suorum singularium, ut memorari, licet corrumpatur in quolibet particulari memorari, tamen conservatur in esse per continuam generationem istorum, et hoc est incorruptibile per accidens, sc. in universali per continuam generationem. Modo ad hoc quod de aliquibus sit scientia non oportet quod sint aeterna secundum singulare, sed sufficit quod sint aeterna secundum speciem, ut dicit Avicenna in *Metaphysica* sua.²

Quaestio 2

Utrum de istis sit distincta scientia a scientia de anima

Consequenter quaeritur utrum de istis sit distincta scientia a scientia de anima.

1. Et videtur quod non:

1.1 Scientia est una quae considerat subiectum et passiones eius, ut dicitur primo *Posteriorum*³ quod scientia una est unius generis subiecti partes et passiones considerans. Tunc arguitur: illa scientia quae considerat aliquas passiones non est distincta ab illa quae considerat subiectum

---

¹ substantia] *lectio incerta*.

² *Locus non inventus*.

³ Arist., *APo.* I.28.87a38-b1.

illorum; scientia de anima considerat subiectum illarum passionum sive operationum; ergo etc.

1.2 Item, unius rei unica est scientia, quia scientiae secantur, i.e. dividuntur, quemadmodum et res, ut dicitur tertio De anima;¹ sed huiusmodi operationes sunt una res, ut sentire est aliquid unum, quia unum est in omnibus sensitivis, <***> scilicet memorari, quia sub ratione praeteriti; ergo de istis est tantum una scientia; sed de istis agitur in libro De anima, ergo ista scientia non est distincta ab illa.

2. Oppositum videtur esse de intentione Philosophi, qui istam scientiam tradit nobis ut distinctam ab illa de anima.

3. Dicendum ad hoc quod unius rei diversimode acceptae bene sunt diversae scientiae, quia non semper distinguuntur secundum divisionem realem subiecti sive obiecti, sed sufficit divisio secundum rationem, ut patet ex quarto Metaphysicae,² quia scientia est cognitio habita de re prout eius ratio ad intellectum devenit, et ideo sufficiat distinctio³ secundum rationem et in modo considerandi apud intellectum. Unde “unius rei est tantum una scientia”: unius rei sc. unico modo sumptae. Modo huiusmodi operationes dupliciter possunt accipi sive considerari, licet sint eadem secundum speciem, quia uno modo possunt considerari ex parte animae prout ab illa dependent, alio modo ex parte corporis et sensibilibus. Primo modo de illis determinatur in scientia De anima, quia ibi determinatur de anima et /118vA/ de eius potentiis quantum ad operationes, ut considerantur ex parte animae, quia ibi consideratur vegetativum ut ab anima dependet, similiter [de] motivum, similiter sensitivum et intellectivum, quod sensus est virtus [est]⁴ passiva et receptiva et huiusmodi, etiam quod operationes sensus a sensibilibus depende<n>t, dicit⁵ enim quod sensitivum est potentia tale quale sensibile est in actu. Si ex parte corporis, sic de istis determinatur hic, quia hic considerantur operationes corporis animati ut considerantur ex parte organi, quod est corporeum, et sensibilibus ut coloris et huiusmodi. Determinat enim de illi[i]s et de suis speciebus, et quomodo fiunt. Cum ergo huiusmodi operationes

¹ Arist., *de An.* III.8.431b24-25.

² Cf. Arist., *Metaph.* IV.2-3 (?).

³ distinctio] diff(initi)o **Va**.

⁴ est] *seclusit Donati*.

⁵ Arist., *de An.* II.5.418a3-4.

diversimode considerantur hic et in scientia De anima, ideo sunt diversae scientiae; quare ista scientia distincta est ab illa de anima. Tamen ambae naturales, hoc est per respectum ad aliquid ut¹ quod sic est in materia sensibili.

Ad 1.1 Ad primum. Cum dicitur “Una scientia considerat subiectum et passiones”, verum est —si eodem modo, si passiones considerantur illo modo quo illud subiectum. Et in minori “scientia de anima considerat subiectum illarum passionum, sc. animam”, verum est —et etiam passiones illo modo, sc. prout dependent ab anima; tamen hoc non obstante bene possunt considerari alio modo sicut hic, ut visum est, et etiam ut alio modo considerantur, illa scientia considerat etiam subiectum earum, quod est corpus animatum; unde ut considerantur ex parte corporis, sc. organorum et sensibilibus, consideratur etiam subiectum earum, sc. corpus animatum, quia habet duas partes, sc. corpus et animam, et ideo ratione istarum bene potest considerari in diversis scientiis.

Ad 1.2 Ad aliud. “Unius rei unica est scientia”. Dicendum quod non oportet, nisi consideratur secundum eandem rationem et \secundum/ eundem modum considerandi, quia istud sufficit ad diversificandum formaliter scientias. Ad probationem: “Scientiae secantur <quemadmodum> et res”, verum est —sed hoc non est semper secundum divisionem realem, sed sufficit quod secundum rationem.

Quaestiones circa litteralia

Consequenter quaeritur circa litteralia.

Quaestio 3

Utrum ira et memoria sint in omnibus animalibus

Et primo utrum ira et memoria sint in omnibus animalibus.

1. De primo arguitur quod sic.

---

¹ ut quod sic] an quod ut sic scribendum?

1.1 Illa quae habent sensum habent memoriam; omnia animalia habent sensum; ergo etc. Probatio maioris, quia memoria fit ex sensu, prout dicitur prooemio Metaphysicae;¹ modo quod habet sensum habet illud quod fit ex sensu. Minor patet hic inferius per Philosophum,² dicit enim quod unumquodque animal habet sensum quia per hoc distinguitur a non animali.

1.2 Quod omnia habent iram probatio, quia omnia animalia habent concupiscentiam, quae sequitur sensum, quia cuicumque inest sensus, eidem inest laetitia et tristitia, secundum quod alimentum est conveniens vel disconveniens, et ad hoc sequitur concupiscentia sive desiderium. Probatio consequentiae, quia sicut animalia se habent ad concupiscentiam ita ad iram, quia ex opposito definitur ira et concupiscentia; ergo ex quo habent concupiscentiam et iram. Vel quare non?

2. Oppositum videtur velle Philosophus; cum enim enumeravit sensum, memoriam, iram, desiderium, appetitum, gaudium et tristitiam, subdit³ quod haec fere omnibus animalibus insunt. Et istud exponit Alexander⁴ pro ira et memoria, quae, ut dicit, solum insunt animalibus perfectis.

3. Dicendum ad hoc quod ira et memoria non insunt omnibus animalibus, sed perfectis. Et hoc patet dupliciter. Primo sic: quandocumque aliqua inferioris ordinis communicant cum aliis superioris ordinis, non omnia quae sunt istius inferioris ordinis communicant in illo superiori illius ordinis cum illis illius ordinis superioris; sed animalia non intelligentia communicant in aliquo cum homine, /118vB/ qui est intelligens et est superioris; quare non omnia animalia communicant cum illo in illo quod est superius in illo ordine superiori; sed superius quod inest brutis est ira et memoria; quare et<c.> Maior patet in libro De causis,⁵ quia⁶ aliter non

¹ Arist., *Metaph.* I.1.980a28-b1.

² Arist., *Sens.* 1.436b10-12.

³ Arist., *Sens.* 1.436a10-11.

⁴ Cf. Alexander Aphrodisiensis, in *Sens.* 5.26-27. *Alexander, cum dicat iram et memoriam non omnibus sed quibusdam animalibus inesse, nullam tamen de animalibus perfectis mentionem facit.*

⁵ *Quemnam locum in mente habuerit auctor mihi quidem non patet. Fortasse propositio 30. Verisimile autem est librum De causis in locum Procli Elementationis Theologicae irrepsisse, ut supra in annotatione ad Anon. Vat. 3061, Quaest. Sens., qu. 3 indicavi.*

⁶ quia] quod **Va**.

esset connexio entium, sc. si inferiora non communicarent cum superioribus, et †hoc¹ \non/ est quod omnia participant in illo superiori.†

Item, nec natura procederet per simile, et tamen hic est ordinatus processus naturae semper procedere per similia.

Iterum, si omnia illius inferioris ordinis communicarent in eo quod est eis superius cum illis quae sunt ordinis superioris, iam omnia illius inferioris ordinis essent aequalis gradus et perfectionis, quod non est dare in entibus.

Iterum, hoc patet exemplo, quia cum animalia quae sunt inferioris ordinis participant cum intelligentiis in cognitione, maxime perfectum² animal, sc. homo, communicat cum illis in perfecta cognitione, sc. intellectu, et non omnia animalia in hoc communicant. Minor declaratur, quia³ animalia bruta sunt inferioris respectu hominis, et sic non omnia †nunc† communicant cum homine in superiori quod inest eis, nec etiam communicant in omnibus, sed in illis quae sunt superiora; et ista superiora sunt ira et memoria, et ideo solum animalia perfecta in hoc communicant. Quod autem in istis communicent cum homine quantum ad superiora <in> eis declaratur, quia⁴ homo est homo per intellectum, intelligere autem est aliquid abstractum ab hic et nunc, et intendit finem quantum ad suum velle †sedendo†⁵ ad aliquid et ordinando se ad illud; modo memoria, quia est praeteritorum et non praesentium, communicat cum intelligere, quia memoria non est hic et nunc, sc. praesentialiter, et ita abstrahitur a praesenti sicut intelligere a singulari.

Iterum, in ira, quia ira te<n>dit in aliquid arduum et laboriosum, ut dicitur primo Rhetoricorum,⁶ et hoc propter appetitum vindictae,⁷ unde sicut voluntas tendit in aliquid prosequibile, ita et ira, ut resistat nocentibus in aliqua parvipensione; hoc autem non habent omnia animalia; et sic non

¹ hoc non] hoc {vel haec} \ ño/ [[rō(?))] **Va.**

² perfectum] perfectio **Va.**

³ quia] quod **Va.**

⁴ quia] quod **Va.**

⁵ sedendo] an cedendo scibendum?

⁶ *Locus non inventus. De parvipensione videsis Arist., Rh. II.2.1378a31-32, trl. Guillelmi: "Sit autem ira appetitus cum tristitia punitionis apparentis propter apparentem parvipensionem".*

⁷ vindictae] unientem vel vinentem **Va.**

omnia animalia communicant in istis, sed superiora sive perfecta; quare perfecta animalia tantum ista participant.

Secundo hoc patet sic: quanto entia sunt nobiliora, tanto natura est magis sollicita de eis, ut patet per Philosophum et Commentatorem secundo Caeli et mundi;¹ sed in generatione animalium est gradus; quare quaedam animalia debent excedere alia in aliquibus, et haec sunt ira et memoria, sc. quod in hiis natura est magis sollicita de animalibus perfectis; quare non omnia hoc habent, sed perfecta. Maior patet, quia² natura agit ut dirigatur ab agente superiori, sc. intelligentia, ut dicit Commentator XII° Metaphysicae,³ et in eius directione non fit⁴ error, et de nobiliori plus est curandum; ideo natura magis est sollicita de nobilioribus entibus, et ideo plures virtutes eis dedit. Minor declaratur, quia quaedam animalia moventur, quaedam non, et cum non moventia, sc. motu progressivo, sint <im>perfecta respectu aliorum, sufficit eis cognitio sensibilium ut sunt praesentia, quia habent alimentum sibi coniunctum, nec habent iram, quia non oportet quod alicui arduo resistant tendendo in illud propter vindictam, nec habent memoriam propter hoc quod eis sufficit cognitio praesentium. Sed animalia moventia habent memoriam, quia aliter non possent continuare motum suum, quia moventur ad aliquod distans propter defectum alimenti, et ideo, nisi re<me>morarentur de praeteritis non possent continuare motum suum.

Item, habent iram per quam tendunt /119rA/ in aliquid resistendo alicui arduo.

Ad 1.1 Ad primum. Cum dicitur “Quae habent sensum habent memoriam”, falsum est, et patet per dicta. Ad probationem, cum dicitur “Memoria fit ex sensu”, dicendum quod hoc non est quocumque modo, sed cum sensibilia sunt praeterita aut comprehenduntur sub ratione praeteriti. Et ideo ad habendum memoriam non sufficit habere sensum simpli-

¹ Cf. Arist., *Cael.* II.8.290a29-35; Averroes, *Cael.* II.50, 132D-E.

² quia] quod **Va**.

³ Cf. Averroes, *Metaph.* XII.18 (ed. 1562 vol. VIII, 305D-E): “Secundum hoc igitur est intelligendum quod natura facit aliquid perfecte et ordinate quasi esset rememorata ex virtutibus agentibus nobilioribus ea, qua dicuntur intelligentiae.” *Auctoritates Aristotelis* 2.281: “Natura nihil facit nisi rememorata a causis superioribus quae sunt deus et intelligentiae.”

⁴ fit] sit **Va**.

citer et absolute, sed cum quadam potentia revertendi supra prius cognitum secundum illum modum secundum quem prius fuit cognitum.

Ad 1.2 Ad aliud. Cum dicitur “Omnia animalia habent concupiscentiam, ergo et iram”, concedo antecedens, nego consequens. Ad probationem, cum dicitur “Sicut animalia se habent ad concupiscentiam, ita ad iram”, falsum est, quia duae species differunt per differentias oppositas, oppositio autem est inter duo quorum unum est perfectius quam alterum, ut dicit Philosophus X Metaphysicae et Commentator in XII°,¹ ut album perfectius est quam nigrum, homo quam asinus, et sic in qualibet oppositione per quam species differunt ad invicem. Et ideo, cum ira et concupiscentia contineantur sub appetitu, unum est perfectius quam alterum. Unde animalia perfecta se habent ad iram, omnia ad concupiscentiam. Et cum dicitur quod sunt opposita, verum est; non tamen concludit quod simili modo se habeant, immo magis oppositum, sc. propter perfectum et imperfectum quae istis debentur. Et si dicatur “Opposita sunt circa idem”, verum est quod circa idem subiectum —sc. vel in genere vel in specie vel in numero; unde hoc est intelligendum respectu alicuius speciei aut individui, nisi sibi determinet unum oppositum, et sic est hic, unde animalia imperfecta propter suam imperfectionem sibi determinant concupiscentiam, unde non oportet quod duo opposita sint semper circa idem specie aut numero si sibi determinet alterum oppositum, sed sufficit si circa idem genere, et sic est hic, quia sunt circa animam.

Sed videtur quod ira insit omnibus, quia ira inest alicui resistendo corruptentibus; sed hoc inest omnibus animalibus, quia ad hoc datur tactus ut per cognitionem sensibilibus animal possit resistere corruptentibus ut excellenti² <calori> aut frigido, quae sunt corruptentia; ergo etc.

Dicendum ad hoc quod resistere corruptentibus potest esse dupliciter: aut absolute propter cognitionem eius quod est corruptivum, et ad hoc datur tactus; aut respectu alicuius finis sive propter finem, ut respectu ardui aut laboriosi, et sic per iram resistitur corruptenti. Primo modo omnia animalia resistunt corruptenti; secundo modo illa quae habent iram.

---

¹ *Loci non inventi.*

² excellenti] excellendi **Va.**

CIMAGL 85: Corrigendum

In *CIMAGL* 85 (2016), p. 67, qu. II.5, at the beginning of argument *I.1*,
for Qui aliquis divinaret *read* Quia si aliquis divinaret